STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01723

SHRIFTEN

Dan Kaplanowicz

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ד. קאפלאנאוויטש.

שריפטען

(צווייטע אויפלאגע)

פערלאג פראגרעס
ווארשע—נויארק

איבערזעצען אָהן דער ערלויבעניש פון אויטאר איז שטרענג פערווערט.

מיט אנפראגען זיך צו ווענדען צום פערלעגער, פאר דעם אויטאר

Copyright 1909 by J. Lidski Washington U. S. A.

אינהאלט:

I. פון שטעדטיל:

אַ שטעדטיל 5
די וונדיל'ם 10
אַ הונדערטער 22
אויף דאַטשע 29
דער ערשטער בראָך 39
דער איידעם 44
שמואל-איצע 50
אַלע מאַטערען זיך 56

II. פערוועלקטע בלומען:

פון אומעס 61
דעם איין מאָל 67
אָהן אַנ'אויסהערן 75
באַנקראָט 83

III. בילדער פון סיביר:

מיט'ן עטאַפּ 91
טהיי אין וואַלד 102
דער פּאָסט-טאָג 108
צאַלבענאַנד 115

א שטעטל

א שטעדטיל.

(געווידמעט משה טענעבוים).

אויף מארגען נאך סכות. די פאריגע נאכט איז א שניי געפאלען; דער שניי איז צוגאנגען און האט א גרויסע בלאטע געמאכט. איצט גערט א דינער, א געדיכטער, א קרומער רעגען אויסגעמישט מיט א שטארקען, א שניידענדען ווינד. גאנץ אפט לאזט דער ווינד א שוידערהאפטען פייף ארויס און צוזאמען מיט׳ן רעגען צעשפילען זיי דעם איבער-בגד און ווארפען אייך כמעט בכוח אין דער שיטערער בלאטע אריין. דעם גלח׳ס סאד, וואס אין רעכטען מיטען שטעדטעל האט זיך אזוי מורא׳דיג צושאקעלט, צושוימעט, דאס עס הויבט זיך, אז אט-אט רייסען זיך ארויס אלע ביימער מיט די ווארצלען און בעפאלען אייך ווי שכורע פויערים... פון אלע זייטען פליהען געלע אפגעלעבטע בלעטער און ארום שמעקט מיט פוילניס און מיט טויט...

דארט אין דער קליינער הייזעל אונטער דעם שטרויענעם דאך וואוינט משה זעלדעס, א ייד ארן איין בעשטימטער מלאכה, אזוינער, וואס לעבט פון ווינד, און אלץ איז איהם א האנד... ווען משה האט זיך גאנץ פריה אויפגעכאפט און האט זיך איבערצייגט, וואו ער איז אין דער וועלט, וואס מיט איהם טהוט זיך אזוינס און וואס פאר א טאג עס קומט אן פאר איהם, האט זיך איהם אזוי ניט געוואלט אויפשטעהן, ווי איינער וויל ניט שטארבען... ער האט זיך אין דער ווייטע דערמאהנט אן דעם נעכטיגען טאג, ווען ער האט מיט אזא חשק און התפעלות געטאנצט ביים רב אין שטיבל מיט די שענסטע בעלי-בתים, ווי דאס ווייב, הגם זי האט איהם אליין אהיים געריפען, האט פונדעסטוועגען געשיינט פאר נחת, ווי דער קאפ איז ביי איהם געווען רוהיג און אין אלע אברים ווארעם, און משה האט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן: וואס וואלט דאס אין דער אמת׳ן גאט געארט, אז א גאנץ יאהר וואלט שמחת-תורה געווען... ער האט זיך איינע מאהל מיט א טיעפען זיפץ אויף זיין געלעגער איבערגעדרעהט און איז אויפגעשטאנען נאך סכות...

אין שטוב איז קאַלטלעך און ס׳דוכט זיך, אַז די איז גאָר פיל גרעסער געוואָרען, ווי געוועהנליך; דאָס ווייב קרעכצעט היינט פיל שטאַרקער, פיל טרויעריגער, ווייל אין אַ נאַסען וועטער הויבען איהר אָן די פיס דרעהען, ברעכען, אַז זי געפינט זיך קיין אָרט ניט; דודקע, אַ בלייכער בחור׳ל פון אַ יאָהר פופצעהן, דאַרף היינט פאָהרען אין דער ישיבה לערנען, ווערען אַ מענש... און דעריבער פערדריסט ער איצטער זיין „קעסטיל“... משה ווייס גאַנץ גוט, אַז ער דאַרף היינט האָבען היבשע עטליכע רובל: מ׳דאַרף דעם בחור אויסריכטען, מ׳מוז היינט דעם אייוען האָטש עטוואָס „פערלעפּען“ ס׳זאָל ניט אַזוי רויכערען אין שטוב, מ׳מוז... מאַלע וואָס מ׳מוז, וואָס מ׳דאַרף אין אַ בעל־הבית׳שקייט“... ער שטעהט אומעדיג ביים פענסטער און טראַכט, ווי גרויס דעם מענשענס בעדערפנישען זענען, אַז ער אַליין איז אויך אַ גרויסער בעל־הוצאה, אַז אין אַ געזינדעלע איז אַ רובל קיין געלד ניט, און וואו קריגט מען איהם איצט — אַזאַ בלאָטע אין דרויסען!..

איבער׳ן גאַס, אַנטקעגען משה וועלדעס ביי פרומע די אַלמנה אין שכנות, וואוינט הענעך דער מלמד, אַ לאַנגער, אַ דאַרער ייד מיט אַן אויסגעבויגענעם רוקען. אויפ׳ן קאָפּ טראָגט ער איצט זיין שבת׳דיגע סאַמעטענע היטעל און זעהט אויס פון ווייטען ווי אַן אָרימער מחותן נאָך אַ שווערער קרענק... הענעך הויבט זיך אויף פון זיין טאַבורעטקע מיט דער וויכער קישעלע, טהוט אַ שמעק טאַבאַק מיט ביידע נאָזלעכער, קנאַקט אויס אַלע פינגער פון זיינע האָריגע הענד און זאָגט סתם אין דער וועלט אַריין: ניט פריה ווייזט אויס — ס׳ציהט אין האַרצען, אַנ׳אימה... די ווייב זידט אויפ׳ן קיך צוקאַריגע און שרייט הענעכ׳ען, ער זאָל דערווייל אויפעסען די שטיקעל חלה, וואָס איז פון יום טוב געבליבען...

אין ווינקעל ביים נאַסען פענסטער זיצט אַ גראָבע, אַ בלאָנדע, אַנ׳אַלטע מויד און קלאַפּט אויף אַ זאָקען־מאַשין. זי שטעלט זיך אָב אויף אַ ווייַלע און שילט איהר שווערען מזל מיט דער מאַשין צוזאַמען: די מאַשין איז קאַליע, די נאָדלען ברעכען זיך, פערריכטען איז ניטאָ ביי וועמען, און אין דרויסען איז אַזאַ גוס, אַזאַ שלאַקס רעגען...

פון דער ווייטענס זעהט זיך אַ נידעריג שטיבעל אָבגעווייסט מיט קאַלך אָהן שויבען אין די פענסטער. דאָרט וואוינט וועלפקע דער שניידער.

וועלפֿקע האט זיך נעכטען לכּבֿוד יום טוב שטאַרק אָנגעשטורט און האט דעם גאַנצען טאָג געזידעלט און געשאָלטען די „רייכע" בעלי־בתּים פֿון שטעטעל... אין אָוונד, קומענדיג אַהין אַהימעל אַהיים, האט ער די ערשטע זאַך דאָס ווייב פֿון „זיין" שטוב אַרויסגעטריבען — איהר פֿוס זאָל ביי איהם ניט זיין... וועלפֿקע אָבער האט זיך מיט דעם אַליין ניט בערוהיגט און האט צעבראָכען אַלץ פֿון שטוב, אויסגעשלאָגען די שויבען פֿון אַלע פֿענסטער און ערשט דאַמאָלס איז ער געפֿאַלען, ווי אַ שטיין, און האט זיך אויפֿגעהויבען שוין נאָך סכּות...

ער געהט איצט אַרום איבער'ן שטוב אָהן אַ קאַפּאָטע, זעצט זיך צו אַ ווייַלע, קוקט אַרויס דורך די אָפּענע פֿענסטער און קלערט כּסדר'דיג: וואָס האט זי דאָרטען פֿערזעצט זיך אַזוי לאַנג ביי איהר טאַטען, ווי אַ כּלה? וואָס קומט זי שוין ניט אַהיים? אַ גרויל גאָר — אָנגעריהרט איהר דעם האָנער...

און וועלפֿקעס ווייב זיצט איצטער ביי איהר אַלטען טאַטען, לייזער דעם פֿורמאַן. לייזער איז פֿון נאַטור אַ שווייגעדיגער מענש און האט קיינמאָל ניט ליעב פֿרעגען: ווער? וואָס? די טאָכטער איז געקומען אַ פֿערוויינטע שפּעט אין אָוונד מיט אַ קליין קינד אויף די הענד, האט ער אַליין פֿערשטאַנען, וואָס מ'מיינט... און האט ווייטער געשוויגען. די מאַמע אָבער וויינט פֿון נעכטען אָן צוזאַמען מיט דער טאָכטער: זי בעשולדיגט זיך אַליין פֿאַר דעם שידוך... „מ'דאַרף דאָך אָבער פֿאָרט געהן אַהיים" — זאָגט זי, און צעוויינט זיך אויפֿ'ן קול. „אַ גוטען טאָג" — הערט זיך דורך ביטערע טרערען...

ביי חיים דעם סאַדאָווניק זיצט די גאַנצע געזינדט אַרום טיש און מ'עסט אָנבייסען — מילכיגע גרויפּען. — אַבי זאַט, זאָגט חיים, אָבווישענדיג די וואָנצעס, גאָט זאָל נאָר העלפֿען עפּעס אויפֿ'ן נייעם יאָהר מיט געזונד, מיט פּרנסה — אַ ייִד דאַרף טאַקע אַ פֿולע האַבען, אַ ייִד איז ניט גלייך צו „זיי" — ער קאָן ניט עסען אַבי וואָס, אַרויסגעהן אַבי ווי.

— אַ דאַנק גאָט טאַקע פֿאַר דער שטיקעל בהמה, ענטפֿערט מיט'ן גאַנצען האַרצען די בעל־הבית'טע: איך אָהן אַ מילכיגס בין גאָר קיין מענש ניט און ווען איך זע ניט עפּעס פֿאַר'ן שלאָף, האָב איך ניט מיט וואָס דאָס קינד צו זייגען... וואָס מיינסטו, רעד'ט זי ווייטער, אַנטקעגען לייטען איז טאַקע ניט צו פֿערזינדיגען — מ'איז

פֿאַרט ניט פֿאַרשמאַכט, מ'עסט ניט קיין מיט־נישטע, און וויפֿיעל איז דאָס אַזוי אײַנגאַנצען פֿאַרדאַן בהמות בײַ אונז אין שטעדטיל...

אַ ביסעל אָן אַ זײַט אין דער הויז מיט די לאָדען וואוינט דער הינער רב, אַ מענש אַ חולש, אַ שוואַכער, קוים וואָס ער האַלט זיך. דערצו האָט ער נעכטען אַנ'איבעריגען ביסען געכאַפּט און פֿילט זיך היינט גאָר ניט אײַנגאַנצען. ער זיצט בײַ זיך אויפֿן קאַנאַפּע אין זײַן אַלטען שלאַפֿראָק און מיט אַ קרענקליכען קול בעט ער זיך בײַ מגיד, ער זאָל איהם היינט צרוה לאָזען, אַז אין אַזאַ שלעכטען וועטער וויל קיינער איבערין שטעדטעל ניט געהן, אַז ער האָט היינט קיין כח ניט פֿיעל צו רעדען. דער מגיד צושרײַט זיך, אַז אין אַ רעגען ווילען זײַן ווײַב און קינדער אויך עסען, אַז וועניגער ווי פֿינף רובל וועט ער פֿאַר ביידע דרשות ניט נעהמען. דער רב טענה'ט מיט די לעצטע כחות, אַז די שטעדטיל איז איצטער זעהר געדריקט, אַז ס'איז פּראָסט ניטאָ, פֿון וועמען צו נעהמען, אַז מ'האָט זיי אַליין געדאַרפֿט געבען... און ער בעט דעם מגיד, ער זאָל צום גבאי געהן.

און דער גבאי געהט איצט אַרום איבערין שטוב, גלעט זײַן שפּיציג בערדיל, שפּײַט אין דער ווײַטענס און טענה'ט מיט זײַן זעכצעהן יאָהריגער טאָכטער: וואָס האָסט דו זיך, זאָג מיר, אַזוי צווײַנט, צוקלאָגט? וואָס מיינסט דו, איז שוין דאָרטען אין דער גרויסער שטאָדט? דו קלערסט, רעדט ער ווײַטער, אַז דײַן טאַטע איז אַנ'אַמת'ער מיליאָנער, אַז געלד שטיידט זיך בײַ איהם אָן וויפֿיעל ער וויל נאָר. ניט צפֿערזינדיגען, איך קלאָג זיך ניט חלילה. אָבער קען מען דאָס דען אַלע קינדער האַלטען אין גרויסע שטעדט?! מ'וועט דאָך חלילה אַנוועצערס בלײַבען, איבער דער הײַלט אַוועקגעהן. אפֿשר אויף זומער, מײַן טאָכטער, גאָט וועט העלפֿען וועל איך דיר ניט זשאַלעווען, דערווײַל אָבער, גלויב דײַן טאַטען, אַז איהם איז שווער צושלעפּען אויף זיך אַזאַ יאָך... דאָס מיידעל בעט זיך, דורך טרעהרען, אַז קיין לעהרער וועט איהר אין שטאָדט ניט קאָסטען, עסען וועט זי אַבי וואָס, ווי ס'מאַכט זיך, און צווויינט זיך נאָך שטאַרקער זעהענדיג, אַז ס'איז שוין גאָר קיין האָפֿנונג ניט געבליבען אַרויס רײַסען זיך פֿון דער הינער בלאָטע, פֿון די פֿינסטערע טרויעריגע נעכט...

אָט איז דער צײַל קראָמען. בײַ יאַסלען און קראָם שטעהט

אַ גרויסער, אַ רויטער שייגעץ אין „דינגט“ פאַר אַ קאָפּיקע אַ שפּיצען־ציגאַר.

יאָסעל מאַטערט זיך אים אײַנרעדען, אַז איצט איז סחורה בכלל טײַערער, אַז ביליגער וועט ער ערגעץ ניט קויפען. דער שייגעץ אָבער ענטפערט מיט כעס: איך האָב, פערשטעהסטו מיר, געדינט אין סאָלדאַטען און ניט אַזוי גיך וועסטו מיר אָבנאַרען...

פייטיל, דער צווייטער קרעמער, האָרכט אויס מיט קאָפּ, וואָס ס'טהוט זיך ביי יאָסלען און וואַרט מיט אונגעדולה אויפ'ן „סוחר“: רופען אים פּאַסט עפּעס ניט...

פריידע די קרעמערין מעסט אַ גויע ווייס־צייג אויף תכריכים פאַר איהר געשטאָרבענעם „מאַנדרע“ און מאַכט מיט די ליפּען פון איהר פרום פּנים: „אויף איהר בלייבענעס“, אויף איהר בלייבענים...

דער ווינדט איז עטוואָס שטילער געוואָרען און דער רעגען גיסט מיט אַזאַ רוהיגקייט, תמ'עוואַטעקייט, ווי ער וואָלט זיך אַ נדר געגעבען אָנגיסען אין שטעדטיל ביז די כאַמע דעלער...

אין גאַס איז אַ טויטע שטילקייט און זעלטען געהט דורך אַ פערוויקעלטער מענש. פון יענעם עק שטעדטיל הערט זיך, ווי אַ קוה שרייט מיט עפּיס אַ מאָדנעם אַ ווילדען געשריי, מיט אַ קול פון אַ משונה'נעם מענשען להבדיל... פון הינטער דער אַלטער געמויערטער קרעטשמע בעווייזט זיך עפּיס אַזוי ווי אַ פערד, דערנאָך — אַ בויד: אָרעמעלייט פאָהרען פון דריפּעשאָק... הינטער'ן וואָגען געהט נאָך אַ הינקעדיגער, אַ שוואַרצער בחור מיט אַ קאַמערינקע אויף די פּלייצעס און האַלט אין דער לינקער האַנד אַ קעסטעלע מיט פייגעלעך... אַט לויפט מאָטע דער קירזנער, אַ שמאָלער, אַ בלייכער ייד מיט אַ דערשראָקען פּנים זוכען אַ מנין אויף תהלים זאָגען: דאָס ווייב זיינע געהט צו קינד שוין דעם צווייטען מעת־לעת...

ביי העניך דעם מלמד לערנען היינט די קינדער „אַ האַלבען טאָג“, און דורך די פענסטער הערט זיך גאַנץ ווייט: בראשית — פון אָנפאַנג, ברא — האָט ער בעשאַפען... תהו—ובהו — וויסט און לעער...

די זונדיל'ס.

די זונדיל'ס.

מאַטע-לייב איז אַ ייִד אַן אײַנגעפֿינדעוועטער בעל-הבית מיט אַן אײַגענער הויז אין רעכטן מאַרק, מיט אַ קלייט צווישן די קראָמען, מיט פֿעלדער אין אַרענדע, מיט זיהן אין מיט טעכטער. אַ געבאָרענער איז מאַטע-לייב טאַקי פֿון דעמזעלבן שטעדטיל, וואו ער וואוינט איצט, און חתונה געהאַט האָט ער אויך פֿון דעם אייגענעם שטעדטעל.

ביידע — סיי ער אַליין, סיי דאָס ווײַב זײַנס — זענען גרויסע בעלי-משפּחות, און כמעט אַלע קרובים פֿון ביידענס פֿאַמיליעס וואוינען אויך אין דעם זעלבן שטעדטיל, וואו נאָך זייערע טאַטעס און זיידעס זענען געבאָרען געוואָרען, חתונה געהאַט, פֿערלאַרען געוואָרען און גאַנץ גרויסע דורות נאָך זיך איבערגעלאָזען.

אַזוי אין אַ מיטעגוואָך, אין אַ פּראָסטען, געוועהנליכען טאָג, האָט מאַטע-לייב, ווי אַלע איבריגע קרובים, ניט ליעב געהאַט צעהלען די נפשות פֿון זײַן משפּחה און ער פֿלעגט שטאַרק ברוגז ווערען, ווען אפילו עמיצער אַנאַנדערער האָט גענומען בע'חשבונ'ען זיי. דערפֿאַר אָבער יום-טוב אָדער אַזוי אויף אַ שטיקעל שמחה, מאַטע-לייב נעהמט אַ ביסעל בראַנפֿען און ווערט באַלד אַן איבערגעביטענער — אַ פֿרעהליכער מיט רויטליכע באַקען און מיט טרערען, דאָס רוב, אין די אויגען — שרײַט ער האַמאַלסט פֿליצלונג אויס גאווה'דיג: „מיר זענען — איהר הערט, רבותי? מיר זענען — שבעים נפש!..“ אָט די אַלע „שבעים נפש“ צוזאַמען האָבען זיך אָנגערופֿען אויף דעם נאָמען פֿון זייערען עפּיס אַן עלטער-זיידען, אַ שעהנעם ייִדען — „די זונדילס“.

און האָטש קיין גרויסע גבירים זענען די זונדילס קיין מאָל ניט געווען און אפילו ביי זיי אין שטעדטעל האָבען זיך אויך געפֿונען פֿיעל מיט גרעסערע עשירות, מיט שעהנערע הײַזער — דאָך האָבען אַלע הורכאָים מקנא געווען נור די זונדילס אַליין און מעהר קיינעם ניט, און יעדערען פֿון די שטעטילשע האָט פֿאַר זיך אַזוי ווי פֿערדראָסען, וואָס ער האָט ניט עפּיס אַ שטיקעל צטריט, אַ שטיקעל ייחוס צו די זונדילס...

— וואס איז פון די רייכקייט, — זאגען דאס רוב די שטעדטילשע איינוואוינער מיט גרויס ביטול: מ'קאן ניט אבלייקענען — געלד איז טאקי געלד, א בעסער לעבען איז טאקי בעסער — דאס איז אלץ אמת. אבער ערשטענס איז אין עשירות קיין מאל קיין גענוג און קיין שיעור ניטא: וויפיעל מ'האט וויל מען אלץ נאך און נאך, און נאך... און דערצו איז טאקי, וואס מיט געלד אליין לעבט מען ניט: צו געלד דארף מען נאך ערשט האבען מענשען... אט נעהמט, למשל, טאקי די זונדיל'ס — ענדיגט כמעט יעדערער שטענדיג דעם שמועס: זיי זענען דאך אין דער אמת'ן ניט קיין מיליאנערען — צו אמת'ע גבירים אפילו פעהלט זיי נאך אויך א היבש ביסעל — און קוקט זיך צו צו זייער לעבען: שטענדיג צווישען אייגענע, שטענדיג ניט עלענד — ס'איז פאראן מיט וועמען זיך צו פרעהען און אז מ'דארף חלילה וויינען — איז אויך בעסער, אז ניט אליין...

און עפיס גאר אליין ניט ווייסענדיג דייטליך פאר וואס, האבען אלע שטעדטילשע גרויס רעספעקט געהאט צו דער מגושמדיגער משפחה, און ווען עמיצער פון זיי זאגט ארויס דעם נאמען „די זונדיל'ס" פיהלט זיך בעת־מעשה, אז דא רעדט זיך ניט וועגען עפיס סתם א חיים אדער א האצקעל, אנ'עלענדער, אנ'אריינגעפאדערענער קרעמעריל אדער עפיס אנ'אנגעקומענער נייער איידעמ'ל... נאר אלע פיהלען דערביי און פערשטעהען, אז דאס איז טאקי א רעכטער „סלפ", עפיס א מין שבט מיט א גרויסער, א ברייטער דעה — מענשען, וואס אנהויבען זיך מיט זיי לוינט ניט און, פערקעהרט, אריינפאלען אין זייער משפחה — אדרבא ואדרבא...

קיין אמת'ע שונאים האבען אפילו די זונדיל'ס אין זייער שטעדטעל ניט געהאט און קיין שלעכטס האט זיי חלילה קיינער ניט געוואונשען. נאר טיעף־טיעף ביי זיך אין הארצען האט יעדערער דאך געפיהלט עפיס א אונצופרידענהייט געגען זיי און שטענדיג האט אלעמען שטארק פערדראסען, וואס גאר די שמחות, גאר די פרעהליכקייט, גאר דער נחת און גאר דער כבוד איז הורכאוים נור ביי זיי און ניט ביי קיין אנדערען. דאס הייסט, אלע האבען טאקי מודה געווען און גוט פערשטאנען, אז שולדיג אין דעם זענען ניט די זונדיל'ס, אז דער אויבערשטער האט זיי געגעבען — האבען זיי און נעהמען ביי קיינעם ניט אב. אבער צו נאט קאן מען דאך קיין טענות ניט האבען, ט איז מען פארט ביסלעכווייז אנגעשטויסען אויף די זונדיל'ס...

און ס'איז טאקע אין דער אמת'ן זעהר שווער געוועזען אבעלענדיגען שטעדטעלשען יודען זיך רוהיג צוקוקען צו די אפטע שמחות ביי די זנדיל'ס, צו דער שטענדיגער פרעהליכקייט און היימליכקייט אין זייער פאמיליען-לעבען און צו דער גרויסער „ראלע", וואס די זנדיל'ס האבען געשפיעלט אין דער קליינער וועלטעל פון דער שטעדטעלשער סביבה.

— נאר זיי וואלטען זיך געהאצקעט — רייסט זיך עפּיס גאר ניט ווילענדיג ארויס ביי א שטעדטעלשער יודענע, ווען ביי די זנדיל'ס מאכט זיך פלוצלונג א שטיקעל שמחה'צקע: דאס איז א פאלק...

— זאלען זיי טאנצען ביז עס טאגט זיך — מאכט א צווייטע מיט א וועהטאג-שמייכעלע אויף איהרע בלאסע ליפען: קיין זאך איז ניט אייביג — אויף אלעס א צייט...

— און איך בין שוין גאר אנאנדער מענש — הויבט זיך אן מיט א יסורים-ניגון א דריטע: איך פערגין דער גאנצער וועלט! ווארום וואס, זאג מיר, קאן מיר העלפען דער מקנא זיין? גארניסט, נור א נאר בלייבען...

— ווער איז דאס מקנא? — האפען זיך באלד ארויס ביידע מיט איין מאל די ערשטע צוויי: זאלען זיי טאנצען... ס'קומט נאך צו רייד — אט רעדט מען...

און די זנדיל'ס זענען טאקע אויף אנ'אמת שטענדיגע מחותנים געוועזען, שטענדיג זענען זיי פאר א שמחה, אדער נאך א שמחה, אייביג גרייט מען זיך ביי זיי צו וואס, אדער מ'רוהט זיך אויס פון עפּיס. מאכט איינער פון זיי חתונה א טאכטער — איז שוין ביי א צווייטען א זוהן א חתן געווארען, ביי א דריטען ווערט א אינגעל בר-מצוה, ביי נאך איינעם רוקט זיך דערוויל אונטער א ברית, אדער א בכור פטר'ט דעם פדיון, און פלוצלונג, גאר אין מיטען דעריננען, קומט זיך עפּיס אראב א פערווארפענער, א לאנג-פערגעסענער קרוב פון די וויטעלענדער און ס'איז ווידער ביי די זנדיל'ס יום-טוב, ווידער פרעהליך — ווידער קלייבט זיך אויף די גאנצע משפחה — מאנסביילען, ווייבער, יונג און אלט און מ'טאנצט צוזאמען „א ביינעלע", מ'קושט זיך און מ'לאכט, מ'קושט זיך און מ'וויינט, מקושט זיך ווידער און מען ווינשט זיך דערביי, עס זאלען זיין נור שמחות ביי יודען און זעהן זיך זאל מען טאקע אויך נור דורכאוס אויף שמחות...

— אזוי ווי ביי פויערים, להבדיל — סודען זיך אפט שטילערהייט די זייטיגע מענשען — קיין בושה און קיין חרפה איז ביי זיי

נימא: יודען מיט בערד און ס'ארא קושעניש מיט ווייבער... דאס איז א פאלק — ניט געדאכט זאלען די ווערען...

און די זונדיל'ס זענען שוין אזוי צוגעוואוינט געוועזען צו זייערע אפטע התונות און צו אנדערע פאמיליען־שמחות, דאס זיי האבען אין דעם גאר א בעזונדער געשמאק געפיהלט, א בעזונדער טעם, אהן וועלכען זיי איז שוין שווער געווען אויסצוקומען, און די גאנצע משפחה זייערע האט דעריבער געהאלטען אין איין מזוג־זוגים זיין, אין איין שידוכים ריידען, און ווען ס'פלעגען זיך נור צוזאמענקלייבען עטליכע קרובים אינאיינעם, איז קיין אנדערע רייד ניט געוועזען צווישען זיי, אויסער: נדן, קעסט, „פון זיך" און „צו זיך"... התונה האבען פלעגט מען ביי די זונדיל'ס אזוי יונג, אז גאנץ זעלטען איז שווער געווען צו אונטערשיידען פון א פאטער ביז זיין עלטערען זוהן... פלעגט ביי זייערען א בחור'ל זיך נור בעווייזען א סמן פון הינטעך, האבען שוין אלע קרובים אויף איהם געקוקט ווי אויף א גרויסען „בעל־עבירה" און די גאנצע משפחה האט שוין געזארגט, ער זאל זיך ניט „ארומדרעהען" סתם אזוי אין דער וועלט אריין, ער זאל ניט שטערען א צווייטען און איבערהויפט — ער זאל חלילה ניט אבהאלטען די ראה, וואס דרעהט זיך אזוי געשווינד שוין כמה וכמה יאהרען... ווען זייערס א מיידעל האט זיך אנגעהויבען פערפלעכטען א צאפ, אנטהון א לענגערע קלייד און שעמען זיך פאר מאנסבילען, האט שוין די פאמיליע געזעהן אין איהר א „פארטיגע זאך" און אלע האבען דורכאויס עפיס ווי מורא געהאט זי זאל חלילה ניט פערזעסען ווערען, דאס מיידעל זאל דער גאנצער משפחה די אויגען ניט פערשווארצען, זי זאל קיין לייטישע געלעכטער ניט אנמאכען און זאל קיין שונאים חלילה ניט דערפרעהען...

— אנ'עלטערע מיידעל טאר מען אין א שטוב לאנג ניט האלטען, — פלעגט שטענדיג טענה'ן ברוך־מענדע, איינער פון די חשובסטע קרובים אין דער פאמיליע: א מיידעל אין יאהרען — ענדיגט ער אלע מאל אויף זיין הויכער און שרייענדיגער שטים — איז פיעל מסוכנ'דיגער אין שטוב צו האלטען, ווי פאלשע אסיגנאציעס...

אט אזוי האט אלץ אין דער דאזיגער גרויסער משפחה געלעבט, געשטהעמט און געוואקסען אין אנ'אטמאספערע פון „מזל־שטארק געהערט זיך עפיס א מאדנער, גאר א בעזונדער ריח —

אַ ריח פֿון נשואין, אַ ריח פֿון קינפּעט, אַ ריח פֿון „לעקעך און בראַנפֿען"... מיט אַזאַ שטייגער: אין טעמפּער צופֿרידענקייט, אין טומעלדיגער פֿרעהליכקייט און צניעות'דיגער הנאה — האָט זיך דורות־לאַנג געלעבט די גאַנצע משפּחה און אַזוי האָט זיך אויך נוהג געוועזען מאָטע־לייב, ווי איינער פֿון די אָנגעזעהענסטע קרובֿים ביי די זונדילס. אויסגעמאָטשעט טהוט אָן מאָטע־לייב דעם שבת'דיגען סורדוט זיינעם, צוקאַמט מיט די פֿינגער זיין געדיכטע פֿערפּלאָנטערטע באָרד, פֿערוואַרפֿט רוהיג דעם איבער־בגד אויף די פּלייצעס, ווישט אָב זיינע פֿערגעלטע וואָנסען מיט'ן רויטען נאָז־טיכעל; זלאָטע, דאָס ווייב זיינס, שטעהט שוין דאָס רוב פֿאַרטיג אָנגעטהון אין איהרע לאַנגע גאָלדענע אויער־רינגלעך, די קאָפּ־טיכעל פֿערלעגט זי קאָקעטיש הינטער די אויערען, דעקט זיך אַריבער פֿרום מיט אַ פֿאַטשיילע פֿון אויבען, און זיי געהען זיך ביידע פּאַמעליך, געלאַסען צום בעל־שמחה. און אויף זייערע ביידענס ליפּען איז שוין אָנגעגרייט דער גאַנצער בעקאַנטער נוסח: „איהר זאָלט האָבען פֿון זיי נחת, איהר זאָלט דערלעבען ביי דער מיענדעסטער, מ'זאָל געהן אויף שמחות, ס'זאָלען זיין שמחות ביי יודען..."

און געדוכט האָט זיך אַלעמען, אַז אין דער דאָזיגער איינער משפּחה וועט אַלץ אייביג פֿערבלייבען, ווי געוועזען, אַז קיין זאַך וועט זיך דאָ ביי זיי קיינמאָל ניט צומענדערען, קיינמאָל ניט איבער־אַנדערשען — אַזוי פֿעסט האָט עס פֿון דערווייטענס אויסגעזעהן. און ס'איז טאַקע אין דער אמת'ן שווער געוועזען אויסצוטראַכטען אַזוינס, וואָס זאָל בכח זיין אַטרייסעל טהון די פֿעסטע יסודות פֿון זייער אייביגען מזל־טוב־לעבען. אויך מאָטע־לייב איז שטאַרק זיכער, געוועזען, אַז ער וועט נאָך אויף אַזאַ אופֿן זיין ביסעל יאָהרען אויסלעבען און אַז דעם זעלבען סדר וועט ער נאָך געוויס די קינדער זיינע בירושה איבערלאָזען.

אָבער וואָס אַלע האָבען געהאַלטען פֿאַר אוממעגליך איז ענדליך פֿאַרט געשעהען: פֿריידעל, מאָטע־לייב'ס די מיטעלסטע טאָכטער, וויל בשום אופֿן ניט חתונה האָבען.

אייגענטליך האָט פֿריידעל קיינעם ניט געזאָגט, אַז זי רעכענט קיינמאָל ניט חתונה האָבען, אַז זי וויל ניט אַנדערש אייביג אַ מיידעל בלייבען. נאָר עפּיס קען מען קיינמאָל ביי איהר קיין טאָלק ניט דערגעהן, עפּיס לייגט זי אַלץ אָב פֿון איין מאָל אויפֿ'ן צוויי־

מען, געדט אַרום שעה'ן לאַנג איינע אַליין ווייס־חייט הינטער'ן שטעדטעל און לייענט הויכאויס עפּיס אַ ביכעל...

— דאָס האָט אַליין דער שוואַרצינקער לעהרער אין די ברייטען אָנגעמאַכט — רייסט זיך אַרויס מיט אַ זיפץ ביי זלאַטען, ווען פריידעל נעהמט ווידער אַמאָל דאָס ביכעל אין האַנד און לאָזט זיך געהן אַ פּערזאָמערטע שפּאַצירען: וואָלט ער העגד און פיס בעסער צובראָכען, איידער ער איז אַהער צו אונז אין שטעדטעל געקומען...

— וואָס דאַרפסטו שילטען אַ פרעמדען מענשען — מאַכט מאָמע־ליב מיט אַ רוהיג־מיושב'דיגען קול: אפשר איז ער גאָר ניט שולדיג — ווער ווייס?... און דו — ענדיגט ער מיט זיין געוועהנליכער קאַלטקייט — דאַרפסט זיך דערפון גאָר די האַרץ ניט אָבעסען: זאָל זי שפּאַצירען — יעדער האָט זיך זיין משוגעת...

אַז פריידעל קעהרט זיך אום פון שפּאַציר, געהט זי באַלד אין אַ בעזונדער חדר אַריין. זי לאָזט זיך אַראָפּ אויף אַ טאַבורעטקע ביים טישעל, שפּאַרט אונטער דעם קאָפּ אויף איהר ווייסער דיקער האַנד, און ניט בעוועגענדיג מיט אַ גליעד, זיצט זי אָב אַזוי גאַנצע שעה'ן — אפילו אָן עסען פערגעסט זי... און פערנימען זענען איהרע געדאַנקען שטענדיג מיט דעם, אַז דאָ ביי זיי אין שטעדטיל ווייס קיינער ניט פון אמת'ע ליעבע, אַז דאָ איז גאָר קיין מענש ניטאָ, וועמען ליעב צוקריגען און קיינער וועט איהר גאָר ניט פערשטעהן אַז דאָ אין שטעדטיל האָט מען נור חתונה, און אַזוי שטאַרבט מען אַוועק, גאָר קיינמאָל ניט ליעבענדיג... און אַזוי שטאַרק פערוויללט זיך דאַמאָלס פריידלען אַנטלויפען פון איהר פינסטערער, בלאָטיגער שטעדטיל, אַרויסרייסען זיך פון איהר גרויסער צופריעדענער משפּחה, ניט אָנקוקען מעהר די חתונה־פנים'ער פון איהרע פיעל מעוברת'ע מוהמעס, ניט זעהן מעהר, ווי ס'וואַקסען, ווי ס'דאַרען זיך און ווערען ביסלעכווייז צייטיג פרישע מיידלעך פאַר נייע פעטערס און ניט עטהמען מיט דער שטיקענדער לופט פון שטענדיגער מהותנ'שאַפט, אַז יעדעס מאָל בעגיסט זי זיך מיט אַ גאַנצען קוואַל זודיגע טרעהרען... אַז די מאַמע געהט באַלד אַריין צו פריידלען אין צימער אין הויבט אָן טענה'ן מיט איהר, אַז זי זעהט שוין אויס ווי אַן'אמת'ע „שטשעפּקע“, אַז אַ שעהנערע לעגט מען אין קבר אַריין, אַז זי ליגט שוין ביי אַלעמען אין די מיילער און גאַנץ שטעדטעל איז מיט איהר אויף, אַז די אייגענע פאַמיליע האָט

איך שטאַרק פֿעראיבעל און זי הייסען באַלד אַ שידוך טהון — צואווייגט זיך באַלד פֿריידעל ווי אַ קליין קינד און בעט זיך דורך טרערען: „לאָז מיך, מאַמע, אָוועקפֿאָהרען, טרייב מיך אַרויס..."

זלאַטע בלייבט שטעהן, ווי צוטומעלט, ניט וויסענדיג, וואָס איהר צו ענטפֿערען, און געהט פּאַמעלעך אַרויס מיט גאָרנישט, אויסער אַ צובראָכענעם געמיטה. אויף עטליכע טעג ווערט זלאַטע איינגאַנצען אַנשוויגען און אין שטוב ביי זיי איז ווידער שטיל, רוהיג, ווי אַלץ וואָלט אין דער בעסטער אָרדנונג געוועזען. ווי געוועהנליך געהט מאָטע-לייב מיט דער ווייב גאַנץ אָפֿט אויף שמחות, מ'קושט זיך, מ'ווינשט זיך, מ'טאַנצט צוזאַמען אַ בייגעלע און ס'זעהט אויס אַזוי ווי עס וואָלט גאָר קיין פֿריידעל אויף דער וועלט קיינמאָל ניט געוועזען, אָדער ווי זי וואָלט שוין לאַנג-לאַנג אַליין אַ מאַמע זיין... נאָר ווען דער עולם איז שוין נאָך אַ גוטער ביסעל משקה, הויבט דאַמאָלסט אָן די גאַנצע משפּחה זיך צו סוד'ען מיט מאָטע-לייב'ן און יעדער איינציגער בעזונדער גיט איהם שטאַרק אָנצוהערעניס, אַז זיין פֿריידעל איז שוין אַ מיידעל אין יאָהרען, אַז סוף כל סוף וועט ער, מאָטע-לייב, געוויס חרטה האָבען פֿאַר זיין פֿיהר, אָבער עס וועט שוין דאַמאָלסט שפּעט זיין... אַ צוקאָכטער, אַנ-אויפֿגערעגטער קעהרט זיך אום מאָטע-לייב אַהיים. אַ פֿער'כעס-טער כאַפּט ער זיך באַלד אַריין צו פֿריידלען אין צימער און צושרייט זיך, אַז ער וויל קיין נייסען ניט ביי זיך אין שטוב, ער וויל ניט, מ'זאָל אויף איהם מיט די פֿינגער טייטלען און דאַרף קיין בעל-עבירה ניט אין זיינע ד' אמות... פֿריידעל וואַרפֿט זיך תיכף אין בעטעל אַריין און הויבט באַלד אָן, פֿריהער שטיל און וואָס ווייטער אַלץ העכער און ווילדער, צו שרייען, קוויטשען, וואַרפֿען זיך, שלייערען זיך און טרייסלען מיט די צייהן... די גאַנצע געזינד לויפֿט זיך באַלד אויף צו פֿריידלען אין צימער; די מאַמע איילט זיך אונטער אויף גיך פֿערמאַכען די לאָדען פֿון די פֿענסטער, ס'זאָל האָטש קיינער פֿון גאַס ניט דערהערען... אַלע שטעהען אַרום בעטעל צושראָקען, צוטומעלט, מ'קוקט זיך אין די אויגען, מען ברעכט די הענד, און קיינער ווייס ניט וואָס פֿאַר אַ רפֿואה פֿערצולעגען. נאָר באַלד בערוהיגט זיך פֿריידעל אַביסעל און זי פֿאַלט אַריין אין עפּיס אַ וואַכענדען שלאָף, אין אַ מין קראַנקען דרעמעל. די שטובינע הערען זיך צו אַ קליין ווילע צו איהר שווע-רען סאָפּען, און איינציגווייז געהען זיי פּאַמעלעך פֿון צימער אַרויס.

אין אײניגע מינוטען ארום האפט זיך פריידעל אויף מיט א שרעקליכען קאפ-װעהטאג, און האפט זיך באלד מיט בײדע הענד פאר די שלײפען. פריידעל בלײבט דאס רוב זיצען אויפ'ן בעטעל די פיס אראבגעהאנגען, מיט א װארעמער טוך אריבערגעדעקט און טראכט אזוי שעה'ן לאנג א פערטרויערטע און אנ'אײנגעװעגליכע. צײטענװײז טראגען איהר אװעק איהרע מחשבות גאר אין אנ-דער װעלט. פריידלען שטעלט זיך פאר אויף א װײלע, אז זי איז שוין לאנג-לאנג פון דער הײם אבגעפאהרען און אז דארט אין דער גרויסער שטאדט האט זי באלד געטראפען א יונגען-מענשען, װעלכער איז גאר ניט ענליך אויף די אלע, װאס רינגלען איהר ארום פון קינדװײז אן און מיט װעלכען איהר איז אזוי גוט, אזוי אנגענעהם... און אזוי װײט גערט פריידעל אװעק אין איהר פאנטאזיע, אז דער קאפ פערדרעהט זיך איהר אפט, װי א שכור'ער און אין די אויערען קלינגען איהר דײטליכע קושען, פון װעלכע דאס פנים איהרס צופלאמט זיך באלד אין אנ'אמת'ען גהינום און אלע אברים איהרע װערען פערשטײפט, פערהארטעװעט און אנגעשטרענגט... נאר װען פריידעל ערװאכט זיך פון איהרע זיסע חלומות און קומט צו זיך, װען זי דערמאהנט זיך, אז פון פאהרען ערגעץ, איז זי נאך אלײן אײגענטליך אזוי װײט, אז די עלטערען װילען נאך אלײן איהר ניט פערשטעהן און װען זי בעקומט יא פלוצלונג די מעגליכקײט — װײסט זי נאך ערשט ניט װאוהין און נאך װאס צו לויפען, אז סוף-כל-סוף װעט איהר אלײן, מסתמא, אויך, ניט װילענדיג, אויסקומען מיט אלעמען גלײך קושען זיך, װינשען זיך און טאנצען דעם בײגעלע — לאזט זי זיך באלד אראב א מידע אויפ'ן קישען, און ליגענדיג מיט פערמאכטע אויגען דוכט זיך איהר אויס, אז זי זעהט דײטליך, אין דער פינסטערער לופט הארט נאהענט נעבען זיך א „פרעמדען" פרום בעװאקסענעם מאנס-ביל מיט א תמ'עװאטען שמײכעלע אויף די ליפען און מיט צניאות'דיגער תאוה אויף דער שפיץ נאז... און אט דוכט זיך איהר, װערט אין צימער אינגאנצען פינסטער און זײנע װארעמע הענד ציהען זיך צו איהר אלײן נעהענטער, נעהענטער... אט איז ער שוין מיט'ן גאנצען גוף הארט נעבען איהר... ער רעדט גארנישט... ער דריקט זי נור... דער גאנצער קערפער פריידעל'ס װערט באלד װי אבגענומען, פערגליװערט און דאס רוב ענדיגט זיך עס מיט א נײער „סצענע", מיט נײע קולות דורך פערביסענע צײהן... עס לויפען

ווידער אַריין אַלע שטובינע צו פֿריידלען אין צימער. זלאַטע צו־
שפּילעט איהר, הזהו'ט זי, לעגט קאָמפּרעסען און פֿאָרזיכטיג פֿער־
מאַכט זי די לאָדען פֿון די פֿענסטער, עס זאָל עמיצער פֿון גאַס ניט
דערהערען...

נאָר וויפֿיעל די זונדיל'ס האָבען זיך ניט געסטאַרעט בעהאַל־
טען זייער „צרה" פֿון פֿרעמדע, פֿון זײַטיגע מענשען, וויפֿיעל
זיי האָבען זיך אַלע ניט געמאַטערט מיט אַלערליי טעמים ווי עס
איז פֿערדעקען פֿון לייטען דעם גרויסען בזיון און אַליין עס שטי־
לערהייד אַראָבשלינגען — דאָך האָט מען אין שטעדטעל דורכאויס
גערעדט און געסודעט זיך נור וועגען פֿריידלען, און פֿריידעל'ס
„זיצען" אַ מיידעל איז פֿאַר אַלע שטעדטילשע אַזוי שווער געוועזען,
ווי זי וואָלט גאַנצע טויזענד פֿוד געוועגען און וואָלט דערצו בײַ
יעדען איינציגען בעזונדער אויפֿ'ן רעכטען קאַרק געזעסען... גע־
רעדט האָט מען אַזוי פֿיעל וועגען פֿריידלען צוליעב פֿערשיידענע
טעמים און פּניות און אויך גאָר אָהן טעמים — סתם אַזוי זיך אין דער
וועלט אַריין: אַ טאָג אַ יאָהר — מ'דאַרף דאָך וועגען וועמען סאַיי
ריידען, טאָ פֿאַר וואָס טאַקי ניט וועגען איהר?..

— ווי געפֿעהלט איך עפּיס מאַטע־לייב'ס „פֿילאָזאָפֿיע"?
פֿרעגט זיך מיט אַ שטעכיגער איראָניע אַ מעהל־קרעמערין, זיצענ־
דיג אויף איהר פֿייער־טאָפּ נעבען קליים: אַנ'אָבגעטהאָנענע זאַך
מיט דער מיידעל — אַ מענש זאָל איינער אַליין אַלע פֿעלדער, אַלע
וועלדער אויסקריכען...

— מ'זאָגט, אַז זי צעהלט די שטערען אויפֿ'ן הימעל — ענט־
פֿערט אָב אַ שכן און שיסט דערביי אויס אַ געלעכטער...

— ליעבע גאָר זוכט זי דאָרטען — כאַפּט זיך אַרויס עפּיס
אַ בלייכער יונגערמאַנטשיק און לאַכט בעת מעשה אין הויפֿען...

— אַט איהר ווייסט קיינער ניט — מישט זיך אַריין דער אייזען־
קרעמער, אַ ייד אַ למדן: אין שטאָדט רייסט זי זיך אַלץ — דאָרט
פֿעהלט אויס, פֿערשטעהט איהר מיך, אַ רביצין...

נאָר איבערהויפּט איז גרויס געוועזען דער רושם בײַ די זונ־
דיל'ס אַליין אין דער אייגענער משפּחה, און וואָס ווײַטער אַלץ
שטאַרקער און שטאַרקער. די ערשטע צייטען האָבען זיי כמעט
גאָר ניט געהאַלטען פֿון פֿריידעל'ס „פֿאַנטאַזיע" און די קרובים צווי־
שען זיך פֿלעגען גאַנץ אָפֿט אַליין לאַכען און וויצלען זיך איי־
בער איהרע משוגעת'ן, און חכמה'נעריג האָט יעדערער געפּרובט

פאַרלעגען אַ באַזונדער תרופה צו איהר „דול", ווי זיי האָבען עס אָנגערופען.

— מיין עצה איז — זאָגט איינער, שטאַרק צופריעדען פון זיין איינפאַל: מ'זאָל תיכף אַ שידוך רײדען דער אינגערער, ווי רופט מען איהר דאָרטען — בלומקען מיין איך דאָס — אַט וועט איהר טאַקי אַלע זעהן, ווי זי וועט באַלד בעסער ווערען...

— גוואַלד — האָט געטענה'ט נחמן, מאָטע־לייב'ס אַן עלטערע ברודער — הערט זיך ניט צו וואָס זי פלאַפּעלט דאָרטען דאָס מיידעל: מ'דאַרף נעהמען פייווע דעם קלויזנער, שרייבען תנאים און טאַקי באַלד נאָך שבת „שפּיעלען" אַ חתונה — וועלען וועט זי שוין שפּעטער...

ווען ס'איז אָבער אַריבער איין יאָהר און נאָך אַ יאָהר און פריידעל מאַכט זיך אַלץ גאָר ניט וויסענדיג, וואָס זי איז שוין אַ מיידעל אין יאָהרען, אַז אונטער איהר וואַרט בלומקען און אונטער בלומקען איז שוין פאַראַן אַ היבש מיידעל, אַז מיט איהרע קאַפּריזען דערפרעהט זי נור שונאים און פערשאַפט עגמת־נפש דער גאַנצער פאַמיליע — דעמאָלסט ערשט האָבען זיי אָנגעהויבען פיהלען און פערשטעהן, אַז דאָס איז ניט קיין געלעכטער־זאַך, אַז דאָ רעדט זיך שוין ניט דוקא פון פריידלען אַליין — אַז זי די חצופה מאַג ברעכען האַלז און אַקען אַרט דאָס אויך קיינעם ניט, — נאַ דאָס מיידעל איז אַן אמת'ער סם פאַר זייערע איבעריגע קינדער, און אַלע קרובים האָבען מיט אַמאָל דערפיהלט, אַז פון איצטער, פון דער „מעשה־פריידעל" הויבט זיך אָן אין זייער פאַמיליען־לעבען אַ גאַנצע איבערקעהרעניש, אַ גאַנצע סדרה פון אַלערליי נייסען, בזיונות און כל הסבות אין דער וועלט. און האָטש פון אויסוועניג האָט זיך ביי די זונדיל'ס, דוכט זיך, גאָר נישט געביטען און אַלץ האָט זיך ביי זיי געפיהרט כמעט ווי אַמאָל, האָטש ס'זענען ביי זיי געוועזען שטענדיגע שמחות און דער עולם האָט זיך פרעהליך געמאַכט, ווי פריהער: מ'האָט זיך געקושט, געוואונשען, געטאַנצט אַ „ביי־געלע" — דאָך האָט יעדער געפיהלט, אַז אין זייער געבענשטער משפחה האָט זיך עפּעס אַריינגעריסען אַ ניט־גוטעס, אַז די אַלטע גוטע צייטען זענען אַריבער און, דוכט זיך, אַז אויף אייביג...

— לעבעדיגער! לעבעדיגער! לעבעדיגער!... — פלעגען איינע קרובים צייטענווייז פרובען פרעהליך מאַכען דעם עולם אויף אַ שמחה. ס'האָט אָבער דאָס רוב וועניג געהאָלפען: די מחותנים

האָבען זיך אָפּט געסודעט, געבלאָזען זיך איינע אויף די אַנדערע און צייטענווייז איינגאַנצען געשוויגען. און עפּעס איין מאָל אויף אַ שמחה האָט זיך דער אַלטער ברוך־מענדע פּלוצלונג צושריִען אויף זיין הייזעריגער שטים: — „מאָטע־לייב, דו הערסט?! מיט קאָפּ הער, מאָטע־לייב! — איך בין דיר ניט מוחל!.. פֿאַר אַ גאַנצען עולם, פֿאַר אַנ׳עולם יודען זאָג איך דיר“ — האָט ברוך־מענדע געשריִען און געקלאַפּט מיט די הענד אין טיש: „איך בין דיר ניט מוחל!..“ אַלע זענען דאַמאָלסט תיכף אימעטיג געוואָרען, ווייבער האָבען געווישט די אויגען און שטאַרק געחליפּעט און יעדערען האָט בעת מעשה עפּעס באַנג געטהון פֿאַר אַזוינס, וואָס ס׳איז געוועזען און איז שוין מעהר ניטאָ...

און מאָטע־לייב האָט זיך טאַקי געפֿיהלט ווי עפּעס אַ שולדיגער געגען דער גאַנצער פֿאַמיליע און ביי יעדער מעגליכקייט האָט ער געהאַלטען פֿאַר אַ חוב זיך אַ ביסעל פֿערענטפֿערען פֿאַר די קרובים.

— דו מיינסט, מסתמא, אַז איך שווייג איהר — רעדט ער זיך אָפּט דורך פֿאַר זיין ברודער נחמן: הילכט זיך, וואָס איך לעג אַריין אין דער מיידעל פֿאַר איין טאָג. נאָר — איז עס גאָר ניט משער צו זיין. אָבער מיינסטו העלפֿט דאָס? — זי טענה׳ט אין איין קול: „כ׳וועל חתונה האָבען, ווען ס׳וועט זיך ווילען“ — הייסט גער מאַך, ס׳זאָל זיך איהר פֿערוועלען... גראָה און אַלט בין איך שוין, זאָג איך דיר, געוואָרען פֿון דער מיידעל און לסוף — הילכט זיך איינענע מענשען — און „מ׳בלאָזט“ זיך אויף מיר...

— וואָס איז שייך מ׳בלאָזט זיך — ענטפֿערט נחמן מיט אַ פֿער־איבעל־ניגון: מ׳זאָל זאָגען ווילסטו, אַז עס איז אַזוי גוט, אַז עס דאַרף אַזוי זיין? ווייסט דאָך אַליין, אַז ביי אונזער טאַטען איז אַזוי ניט געוועזען... אָט גער אדרבא אַריין צו אונזער זונדלען — ענדיגט נחמן שטילערהייד כמעט מאָטע־לייב׳ן אויפ׳ן אויער — וועסטו זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָב: ציפּקע זיינע איז שוין אויך משוגע געוואָרען... ווייגט אויף אוים די אויגען, ווי „דיינע“ — און שטאָדט ווילט זיך איהר, פֿערשטעהסט?!..

אַלע מאָל נאָך אַזוינע שמועסען ווילט זיך מאָטע־לייב׳ן פֿון דאָס ניי אַריינכאַפּען זיך צו פֿריידען מיט קולות, מיט געשרייען. נאָר ער דערמאָנט זיך באַלד אָן דעם פּועל־יוצא פֿון זיין שרייען, אַז מעהר ווי מיט טרעהרען ענטפֿערט זי קיינמאָל ניט, און מאָטע־לייב בלייבט ווידער אויף אַנ׳אָרט. ער גערט אַרום איבער׳ן שטוב, רייבט דעם שטערען, גלעט זיין געדיכטען באָרד און טראַכט אַלץ,

פון װאַנען נעהמען זיך בײַ אַ מײדעל אַזעלכע נאַרישע מחשבות, צו קען דאָס עפּיס לאַנג האַלטען און פאַר װאָס האָט עס געטראָפען דוקא מיט זײן פרײדלען... און טראַכטענדיג אַזױ פערװילט זיך צײטענװײז מאַטע־לײב׳ן ניט אַנדערש הײנט מאַכען אַ סוף פון די צרות — אַהער אָדער אַהין. און עפּיס אײן מאָל האָט ער פּלוצלונג, גאָר אונגעריכט פאַר זיך אַלײן, אַרױסגערעדט פאַר דעם װײב:

„און אפשר זאָל זי טאַקי אין דער אמת׳ן פאָהרען? — זעה, װי זי װערט שױן אױס — האָט מאַטע־לײב געשטאַמעלט און האָט גע־פיהלט בעת מעשה, אַז דאָס װײב קוקט איהם אָן װי משוגע: װער װײס װאָס איהר בעשערט איז?.. זאָל זי פאָהרען בשלום...“

— די ביזט דאָך נאָך פיעל ערגער פון איהר אַלײן! — האָט זיך זלאַטע דערמאָלט צושריען: „יענע“ האָט שױן כמעט גאָר אױפגעהערט דערמאָהנען װעגען פאָהרען — קומט ער און װיל איהר אײנרײדען!..

אָט אַזױ זענען פאַמעלעך אַריבער טעג, װאָכען און אױך גאַנצע מאָנאַטען. די שטעדטילשע האָבען װי פריהער זיך געװיצעלט און שטילערהײד געקליבען נחת; די קרובים האָבען זיך געבלאָזען, גע׳כעס׳ט און צײטענװײז געקריגט זיך, און פרײדעל איז אַלײן אומעטיג געװעזען, האָט געטריבען נאָך דעם שדכן פון שטוב און האָט אַלײן אומגעשפּאַצירט װײט־װײט הינטער׳ן שטעדטעל... מאַטע־לײב מיט זלאַטען פלעגען זעלטען רײדען צוזאַמען װעגען פרײדלען, נאָר זיצענדיג בײדע בײם טיש אָדער פאַר׳ן שלאָף האָבען זײ זיך שטענדיג פערשטאַנען דורך זײער קרעכצען און זיפצען.

— װאָס דאַגה׳סטו? — האָט איהר מאַטע־לײב אָפט געפּרובט טרײסטען: נשקשה זי איז נאָך דערװײל אַ ײדישע טאָכטער — ניט קײן גע׳שמד׳טע חלילה...

זלאַטע כאַפּט זיך באַלד אױף פון איהרע טרױעריגע מחשבות, טוט דערבײ אַ שטאַרקען דאָפּעלטען זיפץ און װײס עפּיס קײנמאָל ניט, װאָס צו ענטפערען דעם מאַן. נאָר דעם לעצטען אָװענד, װען מאַטע־לײב האָט װידער אַמאָל איבערגע׳חזר׳ט זײן טרײסט, האָט זלאַטע װי אַלע מאָל טיעף אַ זיפץ געטהאָן און געזאָגט מיט הכנעה:

— אָפּשר זאָל זי טאַקי ערגעץ פאָהרען — זעה װי זי װערט אױס... װאָס זאָגסטו, מאַטע־לײב?...

— זאָל זי טאַקי פאָהרען מיט װנדיל׳ם מײדעל צוזאַמען: מלכה זײנע פאָהרט דאָך אױך די טעג...

א הונדערטער

אַ הונגערטער.

חיים־ליב איז אַ ייד „אָהן אַ פונדאַמענט“, ווי ער אַליין פלעגט זיך שטענדיג אָנרופען.

„קיין הייזער האָב איך ניט, קיין מלאכה ווייס איך ניט און קיין ירושה וואַרט אויך אויף מיר ניט“ — אַזוי פלעגט חיים־ליב גאַנץ אָפט דערמאָהנען מיט פערדרוס זיין ווייב און קינדער. נאָר אַלע מאָל כמעט פלעגט חיים־ליב באַלד צו־געבען: „איז דאָך די קשיא — מ׳לעבט דאָך פאָרט, מ׳שטאַרבט דאָך ניט פון הונגער? — איז אָבער דער תירוץ: לעבט מען טאַקע מיט נסים“... און האָטש חיים־ליב האָט שוין אַ סך יאָהרען אַזוי אָבגעלעבט און האָט זיך אַלע מאָל אין שטעדטיל ביי זיך גערעכענט פון די חשובע בעלי־בתים, דאָך האָט ער שטענדיג געפיהלט, אַז איין שלעכט יאָהר — מעהר ניט — און חיים־ליב איז אויס בעל־הבית, חיים־ליב איז אַן אביון.

נאָך בחור־ווייז, באַלד ווי חיים־ליב איז פון דער ישיבה אַרויס, האָט ער „אונטער׳ן טאַטענס האַנד“ אָנגעהויבען ביסלעכ־ווייז מסחר׳ן, און ביי דעמועלביגען געשעפט איז ער געבליבען ביז היינטיגען טאָג.

באַלד נאָך זיין חתונה, ווען חיים־ליב איז געוואָרען אַ ייד פאַר זיך און האָט אָנגעהויבען „פיהרען אַ וועלט“ מיט אַלעמען צו־גלייך, האָט ער דעמאָלט פערמאָגט הונדערט רובל מיט „עפּיס“. דאָס הייסט, דער הונדערטער איז בעשטאַנען פון אַ גאַנצער „אַסיגנאַציע“ און דערצו האָט ער נאָך געהאַט בעזונדער אין אַ הייזעל־קעשענע עטליכע רובל מיט קאָפּיקעס... די אַסיגנאַציע האָט חיים־ליב דעמאָלט געהאַלטען פערניידט ביי זיך אין וואַטאָווען קאַפּטעל, און בעת ער פלעגט אַלע ווייל טאַפּען מיט דער האַנד ביים בוזעם, פלעגט איהם דאָס רוב איינפאַלען איין־און דערזעלבער געדאַנק: יעדער מענש מוז האָבען אַ פרייען, אַ פערניידטען הונ־דערטער, און מסחר׳ן דאַרף מען נור מיט „די רובל׳ס מיט קאָ־פּיקעס“...

אָבער ניט גאַר לאַנג האָט זיך דעמאָלט חיים־ליב אַרומ־

געטראָגען מיט דער אַסיגנאַציע אין בוזעם. דעם ערשטען זונטאָג
נאָך זיין התונה — אין אַ מאַרק-טאָג ביי זיי אין שטעדטיל — האָט
חיים-ליב געקויפט אַ זעקיל אַרבעס, אַ ביסעל הויז-האָהר און אַ טע-
לער וואַקס; עטליכע גילדען זענען ביי איהם „צוקראָכען" געוואָרען
פראָסט אונטער די הענד אויף פערשיידענע שטוב-הוצאות, און
ביי חיים-ליב'ן אין הויזען-קעשענע איז געבליבען אַ פוסטער טייסטער
— ממש אָהן אַ גראָשען.

עטליכע טעג האָט זיך חיים-ליב דערמאָלט געמאַכט ווי ניט-
וויסענדיג, טראַכטענדיג, אַז עס וועט זיך אפשר ווי עס איז איבער-
דרעהען און ער וועט ניט דאַרפען אָנקומען צום הונדערטער: אין
קראָם האָט מען ביסלעכווייז צוגעבאָרגט, קיין נייע מסחרים האָט
חיים-ליב דערווייל ניט געמאַכט, און אַזוי האָט זיך אַוועקגעקייקעלט
אַ גאַנצע וואָך צייט. אויפ'ן צווייטען זונטאָג אָבער, ווען דער מאַרק
האָט זיך שוין אײַנגאַנצען געשטעלט און לייט האָבען שוין זעקלעך
אויף די פּלייצעס געטראָגען, האָט זיך ערשט דערמאָלט חיים-ליב
אַנ'אומעטיגער מיט אַ פערוועהטאָגט האַרץ, פערקליבען הינטער'ן פּאַ-
רעוואַן, און אַ בלאַסער, ווי די וואַנד, מיט טרייסלענדיגע הענד האָט
ער פאַרציטערט אויסגעטרענט די אַסיגנאַציע פונ'ם קאַפּטעל... חיים-
ליב איז יענעם טאָג שטאַרק צוטראָגען געוועזען, און אין אָווענד
פון דעם זעלביגען זונטאָג האָט ער צום ערשטען מאָל זיין יונג-
ווייבעל אַ קללה געגעבען, דאָס הייסט: מ'איז אַ פּאַר-פאָלק — און
אַזוינע בעלי-הוצאות!..

פון דערמאָלט אָן האָט חיים-ליב אַ סך יאָהרען נאָכאַנאַנד
קיין גאַנצען אייגענעם הונדערטער ניט אָנגעזעהען מעהר, און אין
האַרצען ביי איהם איז אויף שטענדיג פערבליבען עפּיס אַ מין בענק-
שאַפט, ווי נאָך אַ פערשטאָרבענעם קינד... מסחרנ'דיג פלעגט איהם
אַפילו צייטענווייז יאָ אויסקומען זעהן גרויסע מטבעות, אָבער דאָס
רוב איז עס געוועזען ניט קיין אייגענע, און „פרעמדע — פלעגט
חיים-ליב אַלץ זאָגען — וואַרימט מיך גאָרניט"... בכלל האָט חיים-
ליב געהאַלטען, אַז אַ שטיקעל בעל-הבית מוז פערמאָגען לכל הפחות
אַנ'אייגענעם, אַ ריינעם הונדערטער, ווען אָבער חלילה דערונטער —
הייסט דאָס שוין אַ יורד. און זינט חיים-ליב האָט „צושלאָגען" זיין
אַסיגנאַציע, האָט ער דעריבער קיינמאָל ניט אויפגעהערט חשבונ'ען
זיין אייגענעם. שטענדיג האָט זיך אַלץ חיים-ליב'ן געוואָלט וויסען
אויף „טשיקאַוועס", וואָס ער איז אין דער וועלט, וויפיעל פעהלט

אידם, און אפשר טאקע איז נאך עפּיס צוגעקומען... און פון די ערשטע יאָהרען אָן ביז טיעף אין דער עלטער אריין האט חיים-ליב טאג-טעגליך געמאכט זיין באלאנס און צייטענווייז, ווען פרנסה איז געווען ווענינער ווי שטענדיג און אויפ'ן הארצען איז חיים-ליב'ן ביטער געווארען און פינסטער, האט ער זיך ניט געפוילט צוויי-דריי מאל א טאג איבערצעהלען זיין קאפיטאל.

קומענדיג אין דער-פריה פונ'ם „מנין". צוטרייבט חיים-ליב די ערשטע זאך די קלענערע קינדער פון שטוב: וועמען דאווענען, וועמען — אין חדר, און וועמען — אזוי ערגיץ א גאנג, און אז אין שטוב ווערט א ביסעל שטילער און ווענינער טומעל, ציהט ער ארויס דעם גרויסען טייסטער פון הויזען-קעשענע און צעהלט — מיט א פערקנייטשטען שטערען — א פריהער מאפירלעך צווישען די פינגער, דערנאך קלינגט ער איבער אלע זילבערנע מטבעות, און דאס קליין-געלד צושטעלט ער בעזונדער אין קופקעס... חיים-ליב בעטראכט בעת-מעשה פון ווייטען די פאר זעקלעך תבואה, וואס שטעהען כמעט שטענדיג אין שטוב, מאכט בגולד אינ'ם קאפ ביי זיך א חיבור, און א פערדארגטער מיט א דאפעלטען זיפץ, שיט ער באלד זיין איינגענס צוריק אין אלטען פערשמאלצענעם ביטיל אריין... און א ווייל ארום, אז דאס ווייב דערלאנגט צום טיש א שיסעל גרויפען, פון וואנען עס שלאגט א פארע ביז צו דער סטעליע, און זי הויסט חיים-ליב'ן געהן וואשען זיך — ברומט ער אלע מאל ארויס איין-און דעם זעלבען פזמון: מ'דארף קאנען איינהאלטען א קאפיקע — „אויפעסען" געלד איז קיין קונץ ניט"... דאס ווייב זיינס זיפצט אב בעת-מעשה אזוי שווער, ווי זי וואלט מיט דעם זיפץ דייטליך געוואלט זאגען: וואס ווייסט א מאנסביל אין שטוב זאכען? — אידם דערלאנג נור אלץ פארטיגע!.. אבער זי שווייגט פונדעסטוועגען דאס רוב, ווייל זי ווייסט, אז חיים-ליב איז א בייזער מענש, אז ער שלעפט טאקע אליין אויף זיך דעם גאנצען יאך, אז ער רעדט דאס געבינך פון צער און אז פערדיענען א רובל איז טאקע גענוג שווער. נאר עס טרעפט אבער אמאל, אז איהר ווילט זיך דאך א ביסעל פערענטפערן פאר'ן מאן ד. ה. אז ניט אינגאנצען איז זי שולדיג פאר די גרויסע הוצאה.

— א שפאס איז דאס עפּיס איצטיגע יאָהרען, ענטפערט זי מיט גרויס הכנעה און מיט א פרום פנים: עס איז דאך פראסט ניט צו צושטעקען זיך צו קיין זאך — בראנד-פייער איז דאך אלץ!..

חיים-ליב ווישט אָב זײַנע גראָבע וואָנסעס פֿון די מילכיגע גרויפּען, בענטשט אָב מיט אַ שטאַרקען שלוקערץ דערבײַ, און אַ צופּאַרעטער פּנים הײסען געקעכ'ץ קריכט ער באַלד אַרײַן אין זײַן אַלטען פֿערגעלטען איבער-בגד און מיט מישב'דיגע טריט לאָזט ער זיך פֿון שטוב אַרויס. אַ היבשע ווײַלע דרעהט זיך דאָרט חיים-ליב אַרום איבער'ן פּיסטען מאַרק סתם אַזוי אין דער וועלט אַרײַן. ער ציהט אַרויס אַ לאַנגען שטרוי פֿון אַ פּויערשען וואָגען און קײַט איהם און שפּײַט איהם ביז ער ציהט אַרויס אַ צווייטען שטרוי — און הויבט ווידער אָן פֿון דאָס נײַ... חיים-ליב געהט-צו נעבען אײַן קראָם און שטעהט אַ ווײַלע, נעבען אַ צווייטער און שטעהט אַ ווײַלע און מיט'ן געדאַנק „אַ טויט שטעדטיל אונזער" — פֿערקירעוועט ער זיך אַהיים...

אין שטוב קומט חיים-ליב אַלע מאָל אַרײַן מיט עפּיס אַ הײַזעריגען הוסט, פֿאַר וועלכען אַלע שטוביגע שרעקען זיך שטענדיג, דערהערענדיג עס נאָך ווײַט פֿון הינטער'ן טהיר. פּאַמעליך, לאַנגזאַם, עפּיס ווי גאָרניט ווילענדיג, טהוט ער אויס זײַן פֿערגעלטען איבער-בגד, און פֿיהלענדיג זיך אַ ביסעל אַזוי ווי שולדיג, רעדט ער בעת מעשה ווי צו זיך אַלײן: „אַ העק בלײַבט אַ העק... אַ שטעדטיל מיט מתים — טהו, מאַך, צורײַס זיך, זײַ אַ בריה".. און אַ שווײַגעדיגער, אָנגעלאָדען מיט כעס און האַרץ-ווערהטאָג, לעגט ער זיך צו אַ ווײַלע שלאָפֿען, איבערדעקענדיג מיט'ן היטעל זײַן בעוואַקסען גלות-פּנים... אין שטוב ווערט מיט אַמאָל שטיל, ווי בײַ אַלעמען וואָלט פּלוצלונג דער לשון צוגענומען געוואָרען, און אַלץ קוקט דאָרט דערמאָלט אויס עפּיס אַזוי דערשראָקען און אָבלידיג... די קלײנע קינדער אָבער קאָנען זיך דאָס רוב בשום אופן ניט אײַנהאַלטען, און זיי אויף להכעיס, שטיקען זיי זיך שטילערהײַד פֿון געלעכטער... די מאַמע קנײַפּט, שילט, בעט דעם טויט אויף זיך, אויף די קינדער און אויף זייער טאַטען...

אַז חיים-ליב הויבט זיך אויף פֿון שלאָף, איז ער עפּיס ברוגז אויף די גאַנצע וועלט און עפּיס ווייסט ער אַלײן ניט אויף וועמען אויסלאָזען זײַן כעס. איהם ווילט זיך בעת-מעשה אַ הייס גלאָז טהיי און ער ווייסט, אַז נור בײַם ווילען וועט ער בלײַבען; חיים-ליב וואָלט אפשר טאַקע עפּיס געגעסען אויך, ווען ס'זאָל זײַן עפּיס „אַ בעסערער ביסען", און ער ווייסט, אַז מעהר ווי אַ געזאַלצענער הערינג וועט צומיטאָג ניט זײַן... נאָר עס דויערט אײַניגע רגע'ס, און

חיים-ליב האַרפּט באַלד אַרויס פון קאָפּ אַלע זײַנע „חלומות“. ער מאַכט באַלד אַ ברכה אויף אַ פול קענדיל קאַלטע וואַסער און טרינקט עס מאַקע אויס ביז'ן דעק. דערנאָך פאַרבויגט ער תּכף אַ שטיקעל פּאָלע פון זײַן האַלב-לאַנגער קאַפּאָטע, שלעפּט אַרויס דעם טײַסטער פון קעשענע און נעמט זיך צום צעהלען: די פּאַפּירלעך קנײַטשט ער צווישען די פינגער, זילבער קלינגט ער, און קלײַן-געלד — אין קאָפּקעס...

אָט אַזוי שלעפּט חיים-ליב זײַן טײַסטער שיינע עטליכע מאָל אַ טאָג, און אַז ער האַפּט זיך אַמאָל אַרײַן אין שטוב, ווען קיינער איז ניטאָ, וואַרפט ער איבער אַלע זעקלעך תבואה אויפ'ן וואָג-שאָל און צושטעלט זיי תּיכּף צוריק אויף אַן אָרט, דאָס ווײַב זאָל ניט דערקענען... איבערהויפּט אָבער האָט זיך חיים-ליב געפילט תקיף, ווען ער האָט עפּיס מאַקע געהאַנדעלט אין גאַס, דעמאָלט קומט ער אין שטוב אַרײַן גאָר מיט אַנ'אַנדער ברייטקײַט, מיט אַנ'אַנדער מוטה. ער טהוט זיך פונאַנדער אײַלענדיג, מעשה-סוחר, שיט אויס דאָס אייגענס פונ'ם בײַטעל, נעמט אַ שטיק ווײַסען קרײַד און אַ פּעדער-שוויצטער, מיט אַ פערקנייטשטען שטערן, שרײַבט ער גרויסע ציפער אויפ'ן טיש, שפּײַט אָן און מעקט אויס, ער פערטראַכט זיך אַ ווײַלע און שרײַבט ווידער, און צום סוף טהוט ער אַ גרויסען שפּײַ און פערמעקט מיט'ן אַרבעל...

בכלל אָבער איז חיים-ליב'ס אייגענס שטענדיג געשטאַנען אויף איין אָרט; מיט אַ רובל מעהר, מיט אַ רובל ווייניגער — קיין געלד אָבער האָט מען ניט געגעסען און דער הונדערטער האָט זיך בײַ אידם שטענדיג „געוויגט“... אַז עס פלעגט טרעפען אַ יאָהר אַנ'ערגערעס און חיים-ליב האָט מאַקע אויפגעגעסען אַ „צוויי דרײַער“ — האָט מען עס ווי עס איז פערשפּאָרט אויפ'ן אַנדער יאָהר, און חיים-ליב איז זיך אַלע מאָל געבליבען אַ ייד אַ בעל-הבית, וואָס קען זיך מיט אַ שׂררה, וועלכער פאָהרט צוויי-דרײַ מאָל אַ יאָהר אין די נאָהענטע גרויסע שטאָדט — דאָרט אַ האַנדעלס-מענש, ניט קיין שוסטער און ניט קיין שנײַדער אויך... און אַז חיים-ליב פלעגט זיך מאַקע אַמאָל בעטראַכטען, מיט וואָס פאַר אַ נסים ער לעבט דורך — און לעבט דאָך מעשה בעל-הבית, — אַז געלד האָט ער דאָך אין דער אמת'ן ווייניג און איז פונדעסטוועגען מיט אַ שטיקעל נאָמען אין שטעדטיל, פלעגט ער זאָגען הקרניש: „צי דער עיקר איז עס עשירות? מ'דאַרף נור האָבען געלט מיט וואָס די הענד פונאַנדערצונעהמען“. אָבער די הויפּט-זאַך

איז דער מענטש אַליין, דער תּוך פֿון איהם — מדאַרף זיין אַ חשוב ביי לייטען"...

אַט אַזוי האָט זיך חיים־ליב אָבגעלעבט שענע עטליכע יאָהר און איז שטענדיג געווען דערזעלביגער בעל־שפע: ניט אָרימער, ניט רייכער — אַ ייד אַ בעל־הבית, ניט ערגער...

זענען אָבער די לעצטע פּאָר יאָהר, ווען ר׳ חיים־ליב איז שוין געווען איבער ארבעים, אַוועקגעגאַנגען ביי איהם ניט כשורה און חיים־ליב איז שטאַרק געפֿאַלען אין מעמד. ער האָט אַפילו גוט געוואוסט די אמת׳ע סבות פֿון זיין ירידה: ס׳זענען נתרבה געוואָרען סוחרים אין שטעדטיל און טאַקע יונגערע, געווינדטערע פֿאַר איהם — ס׳איז גאָר אַנאַנדער קעהר, אַנאַנדער ריהר; דערצו איז טאַקע „דער פּריץ" אויך גאָרניט דאָס, וואָס געוועזען... אַנדערע יאָהרען — אַלץ, טאַקע אַלץ אַנדערש... העלפֿען אָבער האָט דערצו חיים־ליב גאָרנישט געקאָנט, אויסער וואָס ער האָט זיך געסטאַרעט זיין הוצאה „פֿערשמעלערען"... ווי אַלע מאָל, האָט אויך איצט חיים־ליב געחשבונ׳ט זיין אייגענעם עטליכע מאָל אַ טאָג, און וואָס אָפטער ער האָט געצעהלט, אַלץ מעהר האָט איהם געפֿעהלט, און האָטש חיים־ליב איז אין שטעדטיל ווי פֿריהער נאָך קיינעם קיין בעל־חוב ניט געוועזען; האָטש קיין פֿרעמדען רובל האָט ער נאָך ניט „אָנגערירט" און בכלל איז נאָך חיים־ליב געוועזען חיים־ליב, — דאָך אָבער האָט ער אַליין און אויך דאָס גאַנצע געזינד זיינס אָנגעהויבען פֿיהלען, אַז עפּיס זענען זיי מיט אַמאָל גאָר אַנדערע געוואָרען עפּיס קוקט מען גאָר מיט אַנדערע אויגען אויף זיי, האָטש מ׳בעט חלילה ביי קיינעם גאָרנישט... דאָס הייסט, קיינער האָט חיים־ליב׳ן קיין בייז חלילה ניט געטהון: אָרימקייט איז קיין בזיון ניט... נאָר געפֿיהלט האָט זיך אַז קיין יחוס איז דאָס אודאי ניט... און זינט חיים־ליב׳ן האָט אָנגעהויבען צו פֿעהלען געלד, האָט ער נאָכמעהר געטראַכט פֿון דער אַמאָליגער אַסיגנאַציע און איהם פֿלעגט בעת־מעשה אַרומנעהמען אַזאַ שטאַרקע בענקעניש נאָכ׳ן פֿערניידטען הונדערטער, דאָס ער פֿלעגט שעה׳ן לאַנג אַרומגעהן איבער׳ן שטוב און אַלץ טראַכטען, ווען און ווי אַזוי האָט ער עס אויפֿגעגעסען „לעבעדיגע" געלד... און צייטענווייז, ליגענדיג שוין אויפ׳ן בעטעל נאָך קריאת־שמע, פֿאַלט איהם מיט אַמאָל איין אַ געדאַנק, אַז אָהן אַ הונדערטער איז מען טאַקע אין דער אמת׳ן קיין מענטש ניט: דיין וואָרט איז קיין וואָרט ניט, דיין דעה איז קיין דעה ניט — אביונים זענען דאָך אַ סך פֿאַראַן... ביי אַזוינע מחשבות איז חיים־

ליב גרייט געווען צו טהון כל עבודת-פרך, די ערגסטע מלאכה, נאר
קומען צו דער אמאליגער מדרגה, פון דאס ניי האבען א גאנצע „יע-
קאטערינע“ און אויף מסחר — א בעזונדער ביסעל געלד...

* *
*

איין מאל אין א מיטען זומער-טאג, ווען חיים-ליב דרעהט זיך,
ווי זיין שטייגער איז, ארום איבער'ן פוסטען שטעדטילשען מארק
און קייט א לאנגען שטרוי, איז איהם פלוצלונג איינגעפאלען „געהן“
קיין לאנדאן. לכתחילה האט זיך חיים-ליב גאר אליין דערשראקען
פאר זיין מחשבה. און דאס ווייב, דערוויסענדיג זיך פון דעם, האט
זיך צעוויינט אויפ'ן קול, מיינענדיג, אז חיים-ליב איז ניט ביים גלייכען
שכל... עס האט אבער גארנישט געקאנט העלפען, און אין א זומער-
דיגען אויסגעשטערנטען שבת-צו-נאכט האט זיך חיים-ליב אוועק-
געלאזט איבער'ן שטעדטיל געזעגענען זיך. אין שטוב ביי איהם
האבען זיך צונויפגעקליבען קליין און גרויס; מאנסבילען האבען
געהאלפען פאקען די סוהארעס מיט די עסיג, און ווייבער מיט פאט-
שיילקעס אויף די פלייצעס האבען. געהאלטען חיים-ליב'ס קליינע
קינדער אויף די הענד און האבען דערביי שטארק געוויינט. צוועלף
דעם זייגער ביי-נאכט האט דער שטעדטילשער בעל-עגלה ארויסגע-
טראגען פון חיים-ליב'ס שטוב צוויי פעקלעך — דאס עסענווארג און
א גרויסען קישען. באלד האט זיך חיים-ליב מיט אלעמען צוקושט און
איז האסטיג אין וואגען ארייגעקראכען. עס האט זיך תכף דער-
הערט א סקריפ פון די רעדער, א הליפען פון ווייבער, און חיים-ליב
איז דערוויל „געגאנגען“ קיין לאנדאן.

אין א חודש ארום איז אנגעקומען פון חיים-ליב'ן א בריעף,
אז ער איז געקומען בשלום; עס איז אריבער נאך א מאנאט צייט
— איז אנגעקומען א „לעטער“, אז ער מאכט א „לעבען“. אויפ'ן ערשטען
יום-טוב האט דאס ווייב בעקומען צעהן רובל, אויפ'ן צווייטען — פופצעהן
און אויפ'ן דריטען יום-טוב איז חיים-ליב אליין אראבגעקומען.

די פאר רובל מיט קאפיקעס, וואס חיים-ליב האט געהאלטען
אין היזען-קעשענע, זענען ערב יום-טוב ביי איהם אוועקגעגאנגען אויף
שטוב-הוצאות, און אויף מארגען נאך יום-טוב — אין א מארק-טאג ביי
זיי אין שטעדטיל — האט זיך חיים-ליב פערקליבען הינטערן פארעוואן,
און א בלאסער, ווי די וואנד, האט ער פאריזכטיג געטרעגט דעם
קאפטעל...

אויף דאָטשע

פון שטעדטיל.

אויף דאַטשע.

פײַוועל-בער, אַנ'אויפגעקומענער נגיד, וועלכען אַלע האָבען נאָך געדיינקט פאַר אַ געוועהנליכען שטעדטילשען קרעמער — האָט זיך צוליעב זיין עשירות כמעט גאָר ניט געענדערט, און איז פערבליבען דער זעלבער שטילער, שוויַיגעדיגער יוד, מיט אַלע זייַנע פשוט'ע געוועהנהייטען. דערפאַר אָבער די קינדער זייַנע — דער זוהן, די טעכטער און דער איידעם — האָבען זיך שוין אין אַלע פרטים, געפיהרט אויפ'ן אמת'ן גביר'ישען שטייגער. ווי אַלע נגיד'ישע הייַזער אין שטאָדט רופט זיך אויך פייַוועל-בער'ס געזינד אויף זייער פאַמיליע-נאָמען — בלאָך; ווי אומעטום שטעהט ביי זיי אַ פּיאַנע אין שטוב; די קינדער געהען אין פערשיעדענע „קלאַסען"; די מאַנסבילען טראָגען האַרטע היט מיט גאָלדענע זייגערס. די ווייבער זענען בערוועז און רופען זיך מאַדאַמען, און אַלע זומער פאָהרט די גאַנצע געזינד אַרויס אויף אַ דאַטשע.

פייַוועל-בער אַליין אָבער איז אויף דער דאַטשע קיינמאָל ניט געפאָהרען, האָטש יעדען זומער בעזונדער בעטען איהם די קינדער און די אייניקלעך פערבריינגען מיט זיי צוזאַמען „אויף ריינער לופט".

— מ'קאָן די געשעפטען אַליין ניט איבערלאָזען — פּרובט ער זיך דאָס רוב אַרויסמאַכען: עמיצער דאַרף דאָך בלייַבען אין שטאָדט... אָדער:

— אַז מיר איז זומער גאָר ניט הייס — שמאָמעלט פייַוועל-בער. פערקעהרט: קאַלטליך דאָס רוב...

דאָס לעצטע יאָהר אָבער איז פייַוועל-בער אויף אַנ'אמת אַבי-סעל שוואַכער געוואָרען אין געזונד. קיינע ווערטאַגען האָט ער אַפילו אין ערגיץ ניט געפיהלט און האָט זיך בכלל קיינמאָל ניט געקלאָגט, דאָך אָבער איז פאַר אַלעמען קאַנטיג געוועזען, אַז דער „פאָטער" ווערט עלטער און עלטער... אויף דאָס מאָל האָבען איהם שוין די קינדער בשום אופן ניט אָבגעלאָזען, ער זאָל ניט אַנדערש דעם זומער זיין מיט זיי אויף דאַטשע.

— פערשאַפט אונז ניט קיין איבעריגע שמערצען, פאָטער —

האט זיך ווי רחמים געבעטען פריידעל, די אויסגעגעבענע טאכטער: דיין עלטער לעגט אונז אזוי אויף אלעמען אין דר'ערד אריין...

— אט פאלגט אמאל קינדער — האט אונטערגעהאלפען זלמן, דער איינציגער זוהן אין דער גאנצער פיהרער אין שטוב: מיר האבען דאך דיר שוין געפאלגט און געפאלגט... פרוב, אדרבא, — קיין הרטה וועסט דו, גלויב איך, ניט האבען.

— וואס הייסט פאלגען? — האט זיך אריינגעמישט אפרים, דער איידעם: אז מ'דארף איז דען עפיס א תירוץ? אין עקשנות, הלילה, געהט דאך דא ניט...

צו יענער צייט איז גראדע געקומען צו פאהרען פויגעל, די יונגערע טאכטער, וועלכע האט ערשט געענדיגט אלע קלאסען ער-גיץ אין א וויטער גרויסער שטאדט, און דערזעהענדיג דעם פאטער צובאלטען, א גרויען, האט זי זיך צוויינט אויפ'ן קול, און מיט טרעהרען אין די אויגען האט זי איהם דורכאויס געבעטען אפגעבען דעם זומער „צו לאנד".

ביי דער פאמיליע בלאך אין שטוב איז א טומעל, א רעש — מען קלייבט זיך אויף דאטשע. נויטעריגס האבען אפגעבראכט נייע זומער-קליידער און האבען יעדען בעזונדער געמאסטען, פערריכט און ווידער געפאסט; פוהרמאנעס מיט בייטשען אין די הענד זענען פריי ארומגעגאנגען איבער די פוסטע צימער'ן, האבען זאלבעטליכט געהויבען א בעט, געטראגען אנ'אלמער און האבען זיך דערביי פרעהליך געוויצעלט אויף פייווע-בער'ס חשבון. און פייוע-בער אליין — א בלאסער, א צוטומעלטער — האט שטילערהייד צוזאמענגעלעגט אין א ווינקעל זיין בעזונדער פעקיל: דעם טלית-זאק, עפיס אנ'אלטען דיקען ספר און זיין שווארצען שבת'דיגען סורדוט, און אויסגעזעהן האט ער בעת-מעשה אזוי צוטראגען און פערלארען, ווי ער וואלט זיך קלייבען ערגיץ אין א וויטען מסוכנ'דיגען וועג אריין...

די ערשטע טעג אויף דאטשע זענען געוועזען ניט קיין איינ-געגעבענע. אין דרויסען איז געוועזען רעגענדיג, המארנע און קאלטליך; פון די שטעכעדיגע בוימער האבען געקאפעט גרויסע טראפענס און אין דיהייזער האט אריינגעבלאזען אנ'אומעטיגער ווינד. ניט ווילענדיג

איז מען דעמאלט געזעסען דורכאויס אין שטוב, און יעדערער בעזונדער האט פאר זיך געכעס'ט און ניט געפונען זיך קיין ארט. די ווייבער האבען זיך געקריעגט מיט די דינסטען, גע'טענה'ט מיט די מאנען און פון בייזקייט ניט פערזוכט עסען; די מאנסבילען האבען אין דער פריה שטילערהייד, ווי שולדיגע, אנגעביסען, געקושט די קליינע קינדער און זענען שווייגענדיגע באלד אבגעפאהרען אין שטאדט אריין צו די געשעפטען, טראכטענדיג בעת־מעשה זעהר ניט גוט וועגען פרויען... און פויגעל, די געענדיגטע פריילין, איז גאנצע טאג אבגעלעגען אין בעט איינגעוויקעלט אין א גרויסער ווארימער טוך און האט מיט אנ'אבר ניט גערירט, ווי זי וואלט טרויערען נאך עפים א טויטען. מעהר ניט פייוועל־בער האט צו קיינעם קיין טענות ניט געהאט. ער איז דעם גאנצען טאג געזעסען אין שטוב ווארים אנגעטאן און איהם האט זיך דאמאלס אויסגעדוכט, אז ער איז גאר אין שטאדט, ביי זיך אין דער היים, און אז פאר „דאטשע" איז איינענטליך גאר ניטא וואס מורא צו האבען...

די רעגענס האבען אבער באלד אויפגעהערט, און ס'האבען זיך אנגעהויבען שענע, ליכטיגע און הייסע זומער־טעג. דאטשנע פרויען האבען זיך באלד אנגעטאן אין לייכטע זומער־קליידער; קליינע קינדער האט מען נעט אבגעשארען און אויסגעטאן בארוועס; דיקע מאדאמען האבען אנגעהויבען טרינקען „וואסער" און פיעל אומגעהן; בלאסע, שמאלע ווייבליך האבען זיך גענומען ערהוילען מיט קאקאא, מילך, אייער, מיט וועהניג אומגעהן — מעהר ליגען, און סתם־דאטשניקעס מיט שוואכע הערצער — האבען „געשמעקט" פעך און געגעבען זיך „וויגאדע"... אין וואלד האבען זיך ביסלעכווייז אנגעהויבען בעווייזען „ניאניעס" מיט קליינע קיילעכדיגע קינדער אין וועגעלעך: ס'האבען זיך אויך בעוויזען בארוויסע יונגע־לייטלעך מיט ביכער אין די הענד און מיט יונגע מיידלעך, דאס רוב, ביים זייט; פאר־נאכט האבען זיך פון דער ווייטענס געזעהן רויטע פייערען ביים טייך און ס'האבען געהילכט יונגע קלינגעדיגע שטימען ווייט ארום.

אויך ביי דער פאמיליע בלאך האט מען זיך שטארק גענומען צום אויסנוצען די דאטשע. פריידעל, די עלטערע טאכטער, זעהר א דיקע — האט געמוזט אויפשטעהן פריה, טרינקען וואסער און וואס מעהר זיין אויף די פיס. זי האט זיך אפילו צייטענווייז זעהר געפילט שפאצירען מיט איהר שווערען קערפער, און דער אויפ־

שטעהן פֿריה האָט איהר אויך ניט ווייניג געערגערט, אָבער פֿאַר צו־קומען האָט זי שטאַרק מורא געהאַט און האָט ניט ווילענדיג געשטאַן אַלץ וואָס מ'דאַרף. רחל, די שנור, איז, פֿערקעהרט, געווען אַ לאַנגע, אַ דאַרע מיט אַ בלאַס איינגעצויגען געזיכט און איהרע אבֿרים זענען, דוכט זיך, געוועזען דינער און לענגער ווי ביי אַלעמען. איהר האָבען דאָקטוירים ערנסט געראַטהען: זיך לעגען נור־נאַכט, אַרומגעהן נור אַרום שטוב און ניט האַסטיג, ניט לייענען קיין ביכער און ניט רעדען הויך; וואָס אָפֿטער עסען, וואָס מעהר ליגען און איבערהויפּט — זעהן אויסמיידען עגמת־נפֿש... די מאַנסבילען ווי־דער זענען געוועזען פֿערשיעדען אויף זייער אַרט. אפֿרים, דער איידעם, אַ יונגער־מאַן פֿון אַמאָליגע ווילנער קלויזנער, האָט געהאַט אַ גרויסע ידיעה אין „נאַטור“ און האָט ליעב געהאַט אָפֿט שמועסען פֿון זאַכען, וואָס האָבען אַ שייכות צום געזונד. אין שטוב ביי פֿייוועל־בער'ן האָבען אַלע געהאַט פֿאַר איהם גרויס רעספּעקט, און אפֿרים'ען האָט מען אין אַלץ געטרויט.

— פֿרישע לופֿט קאָן מען אונטער דער האַנד ניט אַוועק־מאַכען — פֿלעגט אפֿרים גאַנץ אָפֿט אויטאָריטעטיש איבער'חזר'ן: די מעדיצין האַלט אויך דערפֿון זעהר שטאַרק...

זלמן אָבער האָט אין דאַטשע געפֿיהלט אַזאַ טעם, ווי זיין טאַטע, און ווען רחל רעדט ניט אַזוי פֿיעל פֿון דאָקטוירים, וואָלט ער פֿון קיין דאַטשע גאָר קיינמאָל אפֿילו ניט געטראַכט.

— אַ דאַטשע — פֿלעגט שטענדיג זלמן זאָגען — האָבען נור אויסגעטראַכט די פּויערים אויף אָבצונעהמען די פּאָר רובל ביים יודען, און ווייטער גאָר...

— אַט רעד ניט, איך בעט דיר, קיין נאַרישקייטען — רייסט איהם רחל אַלעמאָל איבער: אַ וועלט פֿאָהרט אויף דאַטשעס — קליגערע פֿאַר אונז, קומט ער און...

— קליגער מאָגען זיי זיך טאַקי אָפֿשר זיין — ענטפֿערט ווידער זלמן: אָבער וואָס נאַרישקייט זעהען דאָך אַלע...

— און פֿון וואַנען זאָלסט דו אין דער אמת'ן וויסען פֿון דאַטשעס? — דאַרפֿסט זיך ניט ווילענדיג אַרויס ביי דער אויפֿגערעגטער רחל'ן: געהאָרעוועט האָסט דו זיך ניט אויף דעם...

זלמן ווערט דערביי שטאַרק אין כעס און איהם ווילט זיך בעת־מעשה מאַכען אַש און רויך פֿון אַלע געבאָרענע גבֿירים, פֿון זיין

נעבילדעטע פרוי און פון אליין מיט אנאנדער. אָבער דאָ מישט זיך אריין אפרים, און אַלע בערוהיגען זיך באַלד.

— גֶעלד קאָסט טאַקי אַ דאַטשע — דאָס איז אָהן אַ ספק אמת — האָט אפרים שלום געמאַכט: אָבער מען מוז מודה זיין, אַז אַ דאַטשע האָט אַ סך מעלות, און טאַקי גרויסע מעלות...

און אפרים האָט זיך טאַקי געסטאַרעט אויסנוצען די דאַטשע אויפ'ן בעסטען אופן. קומט ער נור פון שטאָדט, טוט ער באַלד אָן אַ פּאָר גרינגע פאַנטאָפעל, אַ דינע זיידענע יאַרמאָלקע, צושפּילעט ברייט זיין איבער־ראָק, פערלעגט די הענד אויף הינטער, און צוזאַמען מיט זיין דיקען ווייב לאָזט ער זיך מיט מושבדיגע טריט אין וואַלד אריין. „אַ היות אויף נאמנות“ — זאָגט ער אַלע מאָל, קומענדיג פון שפּאַציר: „ס'ווילט זיך גאָר פון וואַלד ניט אַרויס“, און דערוועהענדיג אין דער ווילע פּייווע־בער'ן ביים וועראַנדע, פרעגט ער איהם דאָס־רוב: „וואָס זיצט איהר, שוועהר, שטענדיג נעבען שטוב? — איהר וואָלט זיך בעסער דורכגעהן אַ ביסעל — גוט איצט אין די בוימער...“

פּייווע־בער ווערט באַלד רויטליך אין פּנים און הויבט אָן עפּיס אזוי ווי רידרען זיך עטוואָס פון אָרט, און די גאַנצע געוויינהייט צוזעהט זיך באַלד פערוואָרגט וועגען „פּאַטער“.

— וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען — בעקלאָגט זיך פּריידעל מיט אויפגעלעגטע הענד אויפ'ן ברוסט: אַ מענש זאָל אַנ'איבריגע אַיי ניט אויפעסען, אַ גלאָז מילך ניט פערזוכען, און וואַלד ניט אַרויסגעהן און זאָל שטענדיג נור זיצען אַרום שטוב אַ פערזאמערטער...

— אדרבא — העלפט אינטער פויגעל, ווענדענדיג זיך צו די מאַנסבילען: איהר זענט איצט אַלע דאָ, טאָ רעדט איהר טאַקי מיט'ן פּאַטער — איך האָב שוין צו איהם קיין כח ניט...

זלמן שווייגט דאָס־רוב ביי אזוינע צופאַלען, ווי מיטפיהלענדיג דעם טאַטען, און נור־ווען־ניט־ווען זאָגט ער דערביי: „און דאָ נעבען שטוב איז דען ניט וואַלד? וואָס מאַכט דאָס אויס וואו ער זיצט — אבי אויף דאַטשע...“ אפרים אָבער קאָן עס ניט פערשווייגען, און אז אַלע ווערען שטיל, זאָגט ער אָפּט אַביסעל מוסר דעם שוועהר.

— אַ מענש איז מחויב — רעדט אפרים מעשה למדן — אָבהיטען זיין געזונד, און ווען דער אויבערשטער העלפט, אז מ'קאָן טאַקי, אז ס'איז, הייסט דאָס, טאַקי פאַרהאַן ווי — ווערט דאָמאָלסט דער חוב נאָך גרעסער, נאָך האַרבער... און דער פּריה אַביסעל דורכגעהן זיך

איבער'ן וואלד — ענדיגט אפרים — איז בכלל ניט שווער; דערנאך טרינקט מען א גלאז מילך, מ'עסט אויף אנ'איי, מ'גערט א צווייטען מאל שפאצירען, מ'עסט עפיס ווידער: פאר וואס ניט, אז גאט העלפט? און געזונד איז טאקע טייער און דארף זיין טייער...

פייווע־בער בלייבט אלע מאל זיצען ווי א הן אותיות און ווייס עפיס דאמאלסט אליין ניט וואס צו ענטפערען. צייטענווייז ווילט זיך אידם פערטרויען דעם אידען א סוד, אז ער איז גאר אינגאנצען געזונד און דארף להלוטין קיין דאטשע ניט האבען, אז ער קאן בשום אופן קיין רוהיגע אייער ניט זופען און אין וואלד האט ער ממש ניט וואס צו טאן, אז ער איז געוועהנט צו דער שטאדט, צו זיין גאס, צום בית־מדרש און האט הנאה פון א פראסטער בעל־הבית'ישער אכילה... אבער ווי אזוי עס צו זאגען ווייס ניט פייווע־בער, און ער בלייבט ווידער אויף דאטשע.

עס איז נאך גאנץ פריה, דער בלאסער הימעל איז נאך בעצויגען מיט לייכטע קליינע וואלקענס; די ערד איז נאך קאלטלעך און בעשפריצט מיט דעם ביינאכטיגען טוי; די בוימער שטעהען רוהיג און ערנסט מיט בעלויכטענע שפיצען פון דער אויפגעהענדער זון און פון די הויכע קארען־זאנגען הויבט זיך אין דער הויך א גרינגע דורכזיכטיגע פארע. שטיל — אלץ איז פערטיעפט אינ'ם זיסען שלאף פונ'ם פרישען זומער־פריהמארגען. איין פייווע־בער נור איז שוין וואך. ער שטעהט אויף אלע מאל אין איין צייט — פיער־פינף א זייגער אין דער פריה, און ביז אלע שטוביגע האפען זיך אויף איז ער שוין פארטיג מיט אלע זיינע ארבייט. פייווע־בער איז שוין דעמאלט אנ'אבגעדאווענטער, א דורכגעשפאצירטער און א זאטער, און פון דיינטוועגען האט טאקע שוין ווידער געמאגט ווערען נאכט — אבעסען וועטשערע און לעגען זיך שלאפען...

באלד אבער שטעהט אויף זלמן. ער שלעפט נור ארויף אויף זיך א פאר טופלעס, האפט א ווייסען ליילעך און, נאך א פערשלאפענער, ווענדט ער זיך צום טאטען: „קום, פאטער, מיט מיר צום טייך — דו וועסט זיך דערוויייל אביסעל דורכגעהן: גוט הייגט אין דרויסען...“ זלמן באדט זיך אינ'ם טייך, שווימט, פאטשט אין וואסער, און פייווע־בער ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן זאמדיגען ברעג און קוקט תמ'עוואי

טע אַ לאַנגען גראָז... אַ ביסעל שפּעטער גערט אַרויס פון זיין שלאָפ־צימער אפרים, און נעהמענדיג אַ ליילעך מיט זיך, מאַכט ער איילענדיג: „אויף אַנ'אָרט זיצען, שוועהר, איז גאָר ניט געזונד; אָט קומט פּאַמעליך צוזאַמען — אַ זעלטענער טאָג היינט..." אפרים זיפּט זיך לאַנגזאַם מיט הנאה, טונקט זיך אָב איינינע מאָל און לויבט דעם וואַסער, דערנאָך טוט ער אַ שוואום און לעגט אַ ביסעל קלאַפּטער... און פּייווע־בער ליגט דערווייל אויפ'ן זאַמדיגען ברעג און קוקט עפּיס סתם אין דער וועלט אַריין...

באַלד באַווייזט זיך אויפ'ן ווערענדע די גאַנצע געזינד. דער עולם טרינקט וואַסער, מילך, אייער; מ'עסט פּוטער, קעז און ווידער אייער, און בעת־מעשה קלאָגט זיך יעדערער באַזונדער אויף זיין אייגענעם אַפּעטיט און אַלע צוזאַמען — וואָס דער פאַטער פערזוכט ניט עסען...

— מיט וואָס דער יוד לעבט — אסור אויב איך ווייס — זאָגט מיט צער פריידעל: אַזוי ווי אַ קליין קינד, ווי איהר זעהט מיך לעבען.

אפשר ווילט איהר, שוועהר, עפּיס אַ בעסערע זאַך — ווענדט זיך רחל צו פּייווע־בער'ן: אדרבא זאָגט וועט מען אייך גלייך מאַכען — אַ מענש מוז דאָך עסען און בפרט נאָך אויף אַ דאַטשע...

— איך קאָן דאָך, קינדערלעך, קיין איבעריגע ניט עסען — בעט זיך פּייווע־בער: איך עס גענוג, וויפיעל ס'ווילט זיך און וועל באַלד טאַקי ווידער עסען, באַלד...

— אָט נעהמט, שוועהר, און טרינקט אויס אַנ'איי — מאַכט אפרים אַ פּשרה: וואָס איז דאָ פאַרהאַן איבערצורייידען — נאָך אַ ברכה, נאָך אַ מצוה...

פּייווע־בער צוקלאַפּט אַנ'איי, מאַכט אַ ברכה און זופּט עס אויס מיט האַסט, ווי עפּיס אַ ביטערע רפואה...

— „צו געזונד" — זאָגען אַלע מיט איין מאָל, און פּייווע־בער ווישט דערווייל, שטאַרק פערקרימט, זיינע פערגעלטע וואָנצעס.

ס'הויבט זיך אָן אַ הייסער לאַנגער זומער־טאָג. די מאַנסבילען פאָהרען באַלד אָב אין שטאָדט אַריין צו זייערע געשעפטען; די ווייבער טהוען זיך אָן אין לאַנגע ברייטע קאַפּאָטען און פערקלייבען זיך מיט די קליינע קינדער אין טרוקענעם סאָסנע־וואַלד; פייגעל האָט זיך דאָרט באַקאַנט מיט עפּיס אַ געענדיגטען יונגען־מאַן און זי ווערט דאָס־

רוב פֿערפֿאַלען מיט איהם ערגיץ ווייט אין די קאַרען און אין די וועלדער ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין. פֿייוועלבער בלייבט דאָס־רוב איינער אַליין ביים ווערענדע און ער פֿערלירט זיך דאַמאָלסט אַזוי שטאַרק, ווי מען וואָלט איהם אַוועקגעזעצט ערגיץ אויף אַ פֿערוואָרפֿענעם אינזעל, אַרומגערינגעלט פֿון אַלע זייטען מיט וואַסער... אַ היבשע ווײַלע שטעהט פֿייוועלבער פֿערטראַכט, אַליין ניט וויסענדיג פֿון וואָס ער זאָל אָנהויבען „שטופּען“ דעם טאָג. ענדליך מיט ער מיט אַמאָל אַ זיפֿץ, פֿערלעגט די הענד אויף הינטער און לאָזט זיך געהן פּאַמעליך און נאָהענטען שיטער'ן וועלדיל אַריין. אַז פֿייוועלבער קומט צו די צוויי גרויסע בעקאַנטע בוימער, נעבען וועלכע ער ליגט שטענדיג שוין פֿון אָנהויב זומער־אָן, לאָזט ער זיך באַלד אַראָב אויף דר'ערד מיט ביידע פֿיס מיט איין מאָל, ווי אַ געפֿינדענער און בלייבט דאָרט ליגען פֿערזאָפּעט, ווי אַ פֿערמאַטערטע בהמה... עס דויערט אָבער ניט לאַנג און ביי פֿייוועלבער'ן פֿערדרייסט זיך, דער קאָפּ מיט זיין שיטערער באָרד אין דער הויך, די היטעל פֿאַלט ביי איהם אינגאַנצען אַראָב אויף אַ זייט. איין האַנד בלייבט שטעקען אין קעשענע, די צווייטע — ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן גראָז מיט צושפּרייטע דאַרע פֿינגער, און ער צעכראַפּעט זיך באַלד שטאַרק און הילכיג, ווי ביי זיך אין דער היים. ווען פֿייוועלבער כאַפּט זיך אויף, איז שוין דעמאָלט די זון אויפ'ן רעכטען מיטען הימעל. אַ מידער, אַן אָנגעהלשטער הויבט ער אויף פּאַמעליך אַ האַנד, ציהט אויס אַ פֿיס, קערט זיך איבער ביסלעכווייז אויף אַ זייט, דערטאַפּט דאָס היטעל, און מאַכענדיג מיט'ן מויל אַזוי ווי מעלה־גרה, לאָזט ער זיך צוריק אַהיים.

נאָך מיטאָג ווערט ווידער לײדיג אַרום שטוב. פֿייוועלבער זעצט זיך ביים ווערענדע און שפּילט זיך דאָרט לאַנג מיט דער קליינער קעציל, טראַכטענדיג דערביי: „אַ נוציגע זאַך אַ קאַץ — מ'דאַרף עס האָבען...“ דערנאָך שמועסט ער אַ ביסעל מיט דער דיענסט וועגען דער היינטיגער היץ, אַז ס'ועט מסתמא שפּעטער געהן אַ רעגען און אַז ס'וואָלט טאַקע ניט געשאַדט אויך... אַז ער רעדט זיך דורך, פֿערשפּילעט ער, דאָס־רוב, גאָר ניט ווילענדיג, זיין האַלב־לאַנגע קאַפּאָטע און פֿערקירעוועט זיך ווידער צום וואַלד. פֿייוועלבער זעצט זיך דאָרט אָב כמעט אַלע מאָל אונטער אַ בוים און קוקט תמ'עוואַטע אויף זיינע דאַרע פֿיס, אויף די דינע הויזען, אויף די ציצית פֿונ'ם אַרבע־כנפֿות און אַמאָל האָרכט ער זיך סתם צו, ווי עס סור'ן זיך די צווישען, און פֿייוועלבער'ן דערמאָנען זיך בעת־מעשה עפּיס זעהר

שרעקליכע זאכען: ווי ער האט אמאל מקבר געווען זיין פאטער, דערנאך א קליין קינד זיינס און צום סוף — דאס ווייב, און אז יעדעס מאל האבען די בוימער דארט, אויפ'ן בית-עלמין, שרעקליך און מוראדיג גערוישט...

פאר-נאכט. די מאנסבילען קומען אן פון שטאדט; מ'הויבען זיך אן בעווייזען פרישע געסט אויף דאטשע, און אלץ ארום ווערט מיט אמאל פרעהליכער, לעבעדיגער און געזונדער. אלע זעצען זיך באלד ארום טיש אויפ'ן וועראנדע; מ'רעדט צוזאמען, מ'לאכט הויך אויפ'ן קול, מ'הכמה'ט זיך מיט די קליינע קינדער און מען טרינקט דערביי טהיי מיט „ווארעניעס". פייוועל-בער זיצט אויך דאמאלסט אין קאמפאניע און הארכט אנגעשטרענגט די שטאדטישע ניים. נאר ווען איהם פערוילט זיך מיט אמאל אויסטרינקען א גלאז טהיי, האפען זיך ארויס אלע ווייבער מיט איין מאל: „ניין, פאטער, פאר דיר איז טהיי גאר ניט געזונד; טרינק אוים בעסער א גלעזיל מילך, אני-איי — וואס פאר א זעט איז פון די הייסע וואסער?..." פייוועל-בער'ן אבער ווילט זיך שטארק א גלעזיל ווארימס, און מיט הכנעה רעדט ער ארויס: „מ'איז געוועהנט צו א גלעזיל טהיי — אט ווילט זיך... אין קיין צוויי וועלטען לעבט מען דאך אלץ איינם ניט..." דא אבער מישט זיך באלד אריין אפרים, און פייוועל-בער טרינקט ענדליך קאקאא...

סוף זומער. די טעג זענען געווארען קירצער, די נעכט לאנגע, פינסטערע און קאלטע; די זון האט געשיינט און געווארימט שוואך ווי א גוססע און פון די ארומיגע ביימער האבען זיך געשאטען געלע אבגעלעבטע בלעטער. דערזעהנדיג די טרויעריגע הערבסט-סמנים, האט זיך ביי אלעמען מיט אמאל, ווי עפיס אבגעריסען אין הארצען און פאר זיך האט דערביי יעדערער געפיהלט א שווערע, א דריקענדע בענקעניש נאך דעם פערגאנגענעם זומער.

— די געלע בלעטער לעגען זיך ווי שווערע שטיינער אויפ'ן הארצען — האט פייוועל טעגליך איבערגע'הור'ט, און די אויגען איהרע פלעגען יעדעס מאל פול ווערען מיט טרעהרען...

— אַלץ ווערט ענדליך גוט און פערוועלקט — ענטפערט שטענדיג די קראנקע רחל מיט א טיעפען זיפץ דערביי: מיט אונז, מיט מיר וועט אויך אזוי זיין...

— נאך א זומער אנטלאפען — האט אפרים עפּיס איין מאל פילאזאפיש ארויסגעזאגט: ס'איז נאריש־קייטען, אלץ א חלום — הבל הבלים...

— וואס מיינט איהר — האט זלמן אונטערגעהאלפען — א מענש איז טאקי פערנאריש: אנגעשטאפט נור א גוף מיט מטבע און ווייטער גאר...

צופריעדען איז נאר געוועזען פייוויש־בער. ער האט אנגעהויבען בעסער איינשלאפען, מעהר עסען און האט מיט הנאה געטראכט פון פאהרען אין שטאדט.

דער ערשטער בראך.

דער ערשטער בראָך.

(אַ פּסח-בילד).

נאָטע איז אַ קרעמער, ווי אַלע יודישע קרעמער פֿון זײַן שטעדטיל. ער שטעהט אויך אויף גאַנץ פֿריה, ווי אַלע שטעדטילשע קרעמער, און סטאַרעט זיך איבערנעהמען אַ בעקאַנטען גוי מיט אַ פּלעשיל אויף קעראָסין, מיט אַ קעסטיל אויף שמירעכץ; ער האַפּט זיך אריבער אין נאָהענטען דאָרף און ברענגט, דאָס רוב, אַ קעלביל אויף די פּליצעס, טרײַבט אַ „שמעק" בײַם פֿרײַען הויף, „ווערט געוואָהר" בײַם גלח, און פֿערזאַמט ניט פֿונדעסטוועגען צום ערשטען מנין... באַלד נאָכ'ן דאַווענען האָט נאָטע ליעב אַ הײם געקעכץ, און ווען דאָס ווײַב זײַנס ברײַנגט איהם אין קראָם אַרײַן אַ פֿולען טעלער הײסע בולבע „ערשט פֿון פֿאַן", קריעגט נאָטע בעת מעשה אַזוינע התפּעלות פֿונ'ם ווײַב, אַז איהם פֿערווילט זיך באַלד זאָגען: „אשת חיל"... נאָך די הײסע בולבע פֿיהלט נאָטע עפּיס אַ שווערקײַט אינ'ם גאַנצען גוף, און אָנשפּאַרענדיג זיך אויף אַ זעקיל „פּענסאַק", ווערט ער אַזוי האַרט, אַזוי געשמאַק אַנטשלאָפֿען, ווי ער וואָלט אַ גאַנצען אָקס אויפֿגעגעסען... נאָטע לאָזט אַרויס דורך זײַנע ברײטע נאָזלעכער עטליכע צעהנדליג חראָפּעס און האַפּט זיך באַלד אויף אַ פֿרישער, אַ לעבעדיגער. ער וואַשט די הענד, דרעהט אויף אַ פּאַפּיראָס, נעהמט אַ שטיקעל צוקער אין מויל אַרײַן און זעצט זיך אַרײַנקוקען אין אײנעם „חבור", וואָס אַ רב אַ דורכפֿאָהרער האָט איהם איבערגעלאָזען „אויף קרן"... נאָטע קוקט דורך אײניגע בלעטער פֿונ'ם ספֿר, און פֿערמאַכענדיג איהם, זאָגט ער צו זיך אַלײן אויפֿ'ן קול: „שווער, שווער אַ נ'אמת'ער יוד צו זײַן, שווער!"...

אָט אַזוי פֿערברענגט נאָטע דאָס גאַנצע לעבען זײַנס אין קראָם, און ער האָט זיך שוין אַזוי צוגעוועהנט צו דער קראָם זײַנער, אַז איהם ציהט שוין עפּיס גאָרניט אין שטוב אַרײַן. „אַ געשעפֿט — זאָגט שטענדיג נאָטע — האָט ליעב, מ'זאָל עס היטען, אויב מען וויל קײן גאָר ניט בלײַבען"... און נאָטע האָט טאַקע זײַן „געשעפֿט" געהיט, קאָן מען זאָגען, מיט ליעב און לעבען — געטאָגט און גענעכט אין קראָם.

דערפֿאַר אָבער די לעצטע טעג פֿאַר פּסח פֿלעגט נאָטע כמעט אין

קראָם ניט אַרײַנשמעקן, אַזוי ווי ער וואָלט גאָר קיין קיעמעד ניט געווען, ווי ער וואָלט די קראָם זײַנע עפּעס עמיצן איבערגעגעבן. נאָטע פֿלעגט דעמאָלט זאָגן: „פֿון אַ מצוה וויל איך קיין פּרנסה ניט האָבן, און וואָס ס'איז מיר באַשערט, וועט גאָט געוויס צושיקן נאָך פּסח". דערצו איז פּסח אין נאָטעס אויגן השובֿ'ער געווען, ווי אַלע איבעריגע ימים טובֿים, און דער פּסח פֿלעגט טאַקע נאָטען קאָסטן געוואַנד מיט געלד. נאָטע פֿלעגט איבערלאָזן אין קראָם אַ קליין יונגעל זײַנס, און אַליין גייט ער אַהיים „אַרומזעהן" די שטוב. און אַרבייט איז טאַקע אין שטוב ערבֿ פּסח אַ סך געווען, און פֿאַרלאָזן זיך אויף פֿרעמדע הענד האָט נאָטע ניט ליב געהאַט. ער פֿלעגט אַליין קאַלכען די שטוב, אָבראַמען דעם בוידעם, פֿאַרדיכטען דעם „לוכט" פֿון אײַווען, אויסרייניגען דעם וואַנד-זייגער לכבוד יום-טובֿ, און ער פֿלעגט דערבײַ ריידן: „אַ פּאַרטאַטש איז בײַ מיר טריף, ווי חזיר, און איידער זיך צו שאַפֿן מיט בערקע דעם מולער, — שוין בעסער אַליין אַ ביסעל צוהאָרעווען און וויסען, אַז דאָס שטיקעל אַרבייט איז אַרויס גלאַט"...

און געטהון האָט נאָטע זײַן אַרבייט מיט חשק, מיט צופֿריעדענקייט — שטיל, רוהיג, ניט געכעס'ט, ניט געוואָרפֿן זיך, און די לעצטע טעג פֿאַר פּסח פֿלעגט ער זיך גאָרניט צוזעצן. „עס גייט אַ גרויסער, פֿריילעכער יום-טובֿ — פֿלעגט ער זאָגן — מ'וועט זיצן, מ'וועט ליגן, — ס'וועט נאָך אַליץ מאוס ווערן"... נאָר בעזונדערס איז נאָטע שטאַרק „פֿאַרשמײַעט" געוועזן, ווען ער האָט מצה געבאַקט. אַז דער בעקער שיקט זײַנעם אַ מענשען נאָך נאָטעס מעהל אין „פּאַדריאַד" אַרײַן, ענטפֿערט איהם נאָטע האַלב אין כעס: „געה געזונטערהייד, מײַן פֿרײַנד — מ'וועט אָהן דיר די מעהל אַוועקטראָגן"... און באַלד איז שוין דאָס זעקיל מעהל אויף זײַנע פּלייצעס. דאָרטען אין „פּאַדריאַד" טוט זיך נאָטע באַלד פֿונאַנדער און ער בלײַבט נור אין זײַנע גרויסע שטיוועל מיט וואַליקעס, אין הויזען אינטערגעגאַרטעלט מיט אַ ברייטען, געלען רימען און אין אַ לאַנגען טלית-קטן פֿון אויבען. ער גייט צו צום אייווען, ווי עפּיס אַ היימישער מענש, און זאָגט צום „זעצער" מיט אַ קול פֿון אַן אמת'ן בעל-הבית: „די פּײַוקע, געה שלאָף זיך דורך אַ ביסעל, — מײַנע מצה וועל איך אַליין אָפּבאַקען"... אין „פּאַדריאַד" ווערט מיט אַמאָל פֿיעל פֿריילעכער, פֿיעל היימלעכער, ווייל נאָטע, וויסען די ווייבער, האָט צײַטענווײַז ליב זאָגן אַ ווערטיל, און די פֿאַרמאַטערטע וועל-

גערקעס לאַכען אויפ'ן קול און ענטפערן אָב מיט ווערטלעך...

נאָר געהאָרעוועט האָט נאָטע מעהר ניט, ווי ביז מ'האָט דעם יום־טוב אין שטוב אַריינגעבראַכט. איז אָבער נור געוואָרען סדר־צייט — ווייסט שוין נאָטע פון קיין שום אַרבייט ניט, גיט ניט אַ קלאַפּ אַ פינגער אָן אַ פינגער. ער זעצט זיך אַנידער אויבען־אָן און האַלט נאָר אין איין „קאָמאַנדעווען“, ווי אַן אמת'ער מלך... און דעם גאַנצען יום־טוב פערברענגט ער נור אין „סעודת־מצוה“, אין לערנען „הלכות פסח“ און אין שלאָפען.

אַזוי האָט זיך נאָטע אָפּגעלעבט שענע עטליכע יאָהר און אַזוי וואָלט ער מסתמא זיך נוהג געווען, ביז די כחות זיינע וואָלטען גע־דיענט. איז אָבער פאַר־אַ־יאָהרען אויף פסח צו נאָטען געקומען זיין עלטערער בחור, אַ געוועזענער קלויזניק, און האָט מיט זיין שאַרפען, סם־המות'דיגען צינגעל אַזוי לאַנג געדרעהט, געאַרבייט ביז ער האָט דעם טאַטען פון געדולד אַרויסגעבראַכט, און דער יום־טוב איז ביי זיי דעמאָלט אַ פערשטערטער, אַ פער'חושכ'טער געוועזען. דער בחור האָט זיין גאַנצען כח־הדבור אָנגעווענדט צו דערווייזען דעם פרומען טאַטען זיינעם, אַז די נסים פון יציאת מצרים זענען ניט מעהר, ווי אַ מליצה, אַז דער גאַנצער פרעה איז אויך נור אַ „משל“, אַז אין אַזויגע „נאַרישקייטען“ גלויבט נור דער „המון־עם“, און אַז גאָט וועט קיינמאָל ניט בעשטראָפען מיט אַזאַ מיאוס'ער מכה — מיט כנים... נאָטע האָט פראָטעסטירט מיט'ן גאַנצען כח, מיט'ן גאַנצען גוף; ער האָט גע־מאַכט מיט די פיס, מיט די הענד, מיט אַלע זיינע אברים און גע־שריען אויפ'ן בחור: „כופר בעיקר, אפיקורס, פון מיין שטוב אַרויס!“..

און ווען דער בחור איז איהם שוין טיעף־טיעף אין די ביינער אַריינ־געקראָכען מיט זיינע דבורים, האָט נאָטע פלוצלונג אַ וואָרף געטאָן זיך אויף איהם, ווי אַ לייב מיט פערקריצטע צייהן, און ער וואָלט פון בחור אפשר אַ באַרג אַש געמאַכט, ווען דאָס ווייב מישט זיך ניט אַריין מיט קולות, מיט געוואַלדען: „נאָטע! האָב מורא פאַר גאָט — זעה וואָס דו טהוסט!...

נאָך יענעם פערשאָלטענעם פסח איז שוין כמעט אַ גאַנץ יאָהר אַריבערגעפלויגען. דער בחור איז דעמאָלט באַלד פון דער היים אָב־געפאָהרען, און נאָטע האָט גיך אָן דער גאַנצער מעשה פערגעסען. און אויך דאָס לעצטע יאָהר האָט נאָטע געלעבט מיט'ן זעלביגען שטייגער, ווי פאַר־אַ־יאָהרען, ווי פאַר צעהן יאָהרען און האָט אויסער דער קראָם זיינער פון קיין זאַך ניט געקלערט, און קיין זאַך ניט

געוואוסט. ער פלעגט, ווי געוועהנליך, אויפשטעהן גאנץ פריה, אריי־ בערהאפען זיך אין נאהענטען דארף, א „שמעק" טהון ביים פריץ, געוואהר ווערען ביים גלח, דאווענען צום ערשטען מנין, עסען הייסע בולבע, אנדרימלעט ווערען אויף א זעקיל „פענסאק", אויפהאפען זיך, וואשען די הענד, אויפרעדען א פאבראס, פערבייסען מיט א שטיקעל צוקער און אריינקוקען אין א „חיבור"...

נאר ווען עס איז נאהענט פאר פסח געווארען און נאטע האט שוין געהארפט נעמען זיך פאר די געוועהנליכע ארבייט, האט ער דעמאלט אנגעהויבען פיהלען, אז עפיס איז היינטיגער פסח אנדערש, ווי אלע פריהערדיגע, עפיס ווילט זיך איהם גאר פון קראם ניט ארויס און די הענד הויבען זיך ניט צו קיין שום שטיביגער מלאכה. נאטע האט אליין כמעט ניט פערשטאנען, די אמת'ע סיבה פון זיין אבהענדיגקייט, פון זיין קאלטקייט צום היינטיגען פסח. נאר אין די אויערען האבען איהם עפיס מיט אמאל אנגעהויבען קלינגען די עזות־ דיגע רייד פון זיין בחור, און גאר ניט ווילענדיג פערקלערט זיך נאטע גאנץ אפט וועגען יציאת־מצרים... „עט, גיט ער א מאך מיט'ן האנד, ווילענדיג זיך א ביסעל בערוהיגען: פאראהאן וואס צו הערען, וואס א שייגעץ רעדט — כף־הקלע זאל ער געהן!".. נאר צייטענווייז ווערט נאטע זעהר אומעטיג און ער פיהלט דעמאלט א שרעקליכע שנאה צום בחור זיינעם, ווי יענער וואלט איהם עפיס בע'גזל'ט, בערויבעט, און מיטען גאס א נאקעטען געלאזען... און נאטען ווילט זיך דעמאלט ארויפווארפען זיך מיט'ן גאנצען כח אויפ'ן בחור און איהם צורייסען אויף שטיקער, טרעטען איהם מיט די פיס, ווערגען, שטיקען איהם, און דער בחור זאל שרייען קולות ביז'ן הימעל...

נאר פינפצעהנטען דינגט חלילה, נאטע קיין פרעמדען מענ־ שען ניט „זיין" ארבייט אבצוטהון: דאס וועט נאטע ניט טהון, דאס האט ער ניט ליעב — ער האט פיינט פארטאטשעס... נאטע טהוט אלין אליין, ווי אלע יאהר, און לאזט קיינעם זיך ניט צושטעקען צו קיין פסח'דיגער מלאכה. אבער די ארבייט פאלט עפיס ביי איהם פון די הענד, און אלין קומט עפיס ארויס ניט גלאט, ניט קיילעכדיג, ניט ווי נאטע האט ליעב. ווען נאטע איז געלעגען אויסגעצויגען מיט זיין גאנצען לאנגען גוף אין אויווען און האט דארטען „געטינקעוועט" דעם „לוכט", דערמאהנט ער זיך אין מיטען דער ארבייט זיין „משומדים" גלאטע רייעדלעך, זיין שארף צינגעל, און נאטען ווערט מיט אמאל הייס אין אלע אברים און א דיקער שווייס בעדעקט דאס

גאַנצע בעוואַקסענע פּנים זיינס. נאָטע קריכט באַלד אַרויס, פערדרוילערט אַ פּאַפּיראָס און זאָגט טרויעריג צום ווייב: „פון וואַנען האָט זיך דאָס ביי אונז עפּיס אַזאַ שטיק „שמד" גענומען, — ווייס איך ניט"... און ער קריכט צוריק אין אייוועץ אַריין...

ביים ריינינגען דעם זייגער איז נאָטע פראַסט אָהן כחות געבליבען: די „שפּראָווינקעלעך" האָבען זיך געגליטשט, געפאַלען פון די הענד, דאָס „גלאָז" האָט ער ניט-ווילענדיג צוגעדריקט און צובראָכען, דאָס „האָהר" — צודרעהט, און אין מיטען ריינינגען לעגט ער אַלין אָן אַ זייט אַנידער, זאָגענדיג סתם אין דער וועלט אַריין: „אַ שענעם תּכשיט אויסגעהאָרעוועט — ניטאָ וואָס צו ריידען"... און „פּאָדריאַד" האָט זיך נאָטע אויך „געהאַלטען" עפּיס גאָר ניט ווי אַלע מאָל, און די וועלגערקעס האָבען בשום אופן ניט געקאָנט פערשטעהן, פאַרוואָס נאָטע איז היינטיגס יאָהר אַזוי „אָנגעבלאָזען", ניט ער האָט זיך פיינאַנדערגעטהון, ניט ער „זעצט" אַליין, ניט ער הכמ'עט זיך מיט די ווייבער — ער שווייגט... נאָטע האָט שטילערהייד זיין מצה אָבגעבאַקט, אַלעמען זייער „ביר-געלד" אָבגעגעבען און איז אַהיים אַוועק, קלערענדיג: עפּיס טאַקע אַ מאָדנע מכה — כנים... ער איז שוין איינמאָל אַ שייגעץ...

דער סדר איז ביי נאָטען צוגעגאַנגען, ווי אַלע יאָהר. נאָטע האָט זיך אָנגעטהון אין זיין ווייסען קיטעל און איז מלכות'דיג געזעסען אויבען-אָן אויף גאַנצע פינף קישענס. די הגדה האָט ער געזאָגט מיט וואַרימקייט, מיט התפעלות, און יעדעס וואָרט האָט ער דעם ווייב און די קינדער פערטייטשט. נאָר ווען דאָס „זאָגעכץ" האָט זיך שוין געענדיגט און נאָטע האָט שוין געהאַט אויסגעטרונקען גאַנצע צוויי כוסות, האָט ער אַרויסגעזאָגט מיט אַ וויינען, אַ פּאַטערליכען קול: „ניטאָ, ניטאָ מעהר אַ מאָליגע פסח'ס... עס איז עפּיס ניט דאָס... ביי איצטיגע יודען פעהלט אויס דער... פּינטעל"... וואו קאָן ער דאָס איצט זיין, אונזער תנא ברא?"...

דער אײדעם.

דער אײדעם.

„רפאל דער אײדעם“ — אַזוי רופען איהם דאָ אַלע אין זײן שטעדטיל. און האָטש רפאל וואוינט שוין דאָ אין שטעדטיל אַ היבש ביסעל יאָהרען און פון זײן שװעהר איז שוין לאַנג קײן זכר ניטאָ, דאָך איז דער נאָמען „אײדעם“ פערבליבען ביז היינטיגען טאָג און אַנדערש רופט איהם דאָ קײנער ניט. ניט אַלע אפילו װײסען אױך קלאָר די אמת'ע בעדײטונג פון אָט דעם צונעמעניש, אָבער די שטעדטילשע זענען שוין עפּיס אַזוי צוגעוועהנט אָנצורופען איהם מיט'ן נאָמען „אײדעם“, אַז װען עמיצער פערגעסט זיך אַמאָל און זאָגט סתם: „רפאל“ — פערריכט איהם באַלד אַ צווייטער דעם טעות און דעמאָלט ערשט פערשטעהט מען, װעמען מען מיינט. גאָר, װי מען זאָגט אין שטעדטיל, שטאַמט דער „אײדעם“ דערפון, װאָס רפאל — שוין אַ בעיאָהרענטער מענש און נאָך אַ גרויסער אביון דער־צו — פיהרט זיך אויף עפּיס גאָר ניט װי אַלע איבעריגע שטעדטילשע מלמדים, נאָר עפּיס פיהרט ער זיך אַלץ מעשה יונגער־מאַן, װי עפּיס טאַקע אַ נ'אמת'ער אײדעם אויף אמת'ע קעסט...

אין גאַנץ שטעדטיל, למשל, פאַלט קײנמאָל קײנעם ניט אײן אין אַ מיטען־װאָך אַװעקלאָזען זיך שפּאַצירען: „װער האָט דאָס דערויף צײט? — װעלען אײך אַלע אין אײן קול ענטפערן — װעמען ליגט דאָס אין קאָפּ און צו װאָס איז בכלל דאָס שפּאַצירען?“ און גראָד אָט דאָס קאָנט איהר טרעפען בײ רפאל'ן דעם מלמד... אין גאַנץ שטעדטיל, איסער בײם גלח, עפענט דאָ קײנער פאַר אַ גאַנץ זומער קײנמאָל קײן פענסטער ניט אויף, װײל די פענסטער זענען גאָר אומעטום נאָך פון װינטער פערשלאָגען און פערשמירט. רפאל אָבער קוקט אויף קײנעם ניט, און זומער זענען בײ איהם אָפען די פענ־סטער, פונקט װי בײם גלח... פון באָדען זיך האַלט דאָ אין שטעדטיל קײן רעכטער מענש ניט: דאָס איז אַ נ'אַרבײט — זאָגען אַלע — נור פאַר קלײנע יונגלעך און פאַר שקצים. רפאל אָבער הויבט זיך אָן באָדען באַלד נאָך „ספירה“ און באָדט זיך אַלע מאָל ביז שפּעט אין זומער אַרײן...

זומער, אַ שטײגער, שטעהט מען דאָ אויף אין שטעדטיל

גאַנץ פֿריה, און יעדערער בעזונדער אײלט זיך באַלד נעהמען פֿאַר זײַן מלאכה: װער עס געהט אַװעק אין דאָרף אַרײַן זוכען אַ גילדענע פּרנסה, װער ס'קלאַפּט מיט'ן האַמער, װער עס פּיטערט זײַן קוזה און װער עס אײלט זיך עפֿענען פֿריהער זײַן קראָם. רפֿאל אָבער איז אַ מענש גאָר פֿאַר זיך. ער דאַװענט נור אָב בײַם ערשטען מנין און לאָזט זיך באַלד אַװעק, אין זײַן לאַנגער צושפּיליעטער קאַפּאָטע, װײַט־װײַט הינטער'ן שטעדטיל, און ער געהט אַזוי שעה'ן לאַנג סתם אין דער װעלט אַרײַן... בײַ־טאָג װידער, װען רפֿאל האָט נור אַ װײַלע צײַט, זיצט ער אויך קיינמאל ניט אין שטוב, נאָר עס ציהט איהם עפּיס אַלץ אונטער'ן פֿרײַען הימעל, און דאָס רוב געהט ער גאָר אַװעק באָדען זיך מיט זײַנע קלײנע תּלמידים... װעגען פֿאַר־נאַכט איז דאָך שוין ניטאָ װאָס צו רײדען: רפֿאל דאַװענט נור אָב מנחה — און ער שפּאַנט באַלד אַװעק צװישען די קאָרן...

— רײנע לופֿט, זאָגט אַלע מאָל װי צו זיך אַלײן רפֿאל, אומקעהרענדיג זיך פֿונ'ם שפּאַציר: איז טײַערער װי עסען, און רפֿאל צעעפֿענט טאַקע באַלד ברײט די פֿענסטער פֿון שטוב.

די ערשטע יאָהרען, װען רפֿאל איז אָנגעקומען אַהער אין שטעדטיל טאַקע אַלס אמת'ער אײדעם אויף אַלעם פֿאַרטיגען, האָט קײנעם דעמאָלט גאָר ניט געאַרט — ניט זײַן פֿיעל אומגעהן, ניט זײַן באָדען זיך עטליכע מאָל אַ טאָג און ניט זײַן שטענדיגעס מגזם זײַן דעם כח פֿון דער רײנער לופֿט. „אַ מענש אָהן דאגות — האָבען דעמאָלט די שטעדטילשע געזאָגט — אָט געהט ער, אָט רעדט ער, אָט שװײַנקט ער זיך: װעמען איז נאָך אַזױ רוהיג דער קאָפּ װי איהם?"...

װען רפֿאל אָבער איז אין עטליכע יאָהר אַרום געבליבען אָהן אַ שװעהר, אָהן קעסט און איז געװאָרען אַ געװעהנליכער שטעדטילשער מלמד — האָט איהם שוין דעמאָלט קײנער ניט געקאָנט מוחל זײַן זײַן שטענדיגעס שפּאַצירען איבער פֿעלדער און װעלדער, און יעדערער בעזונדער האָט אָנגעהױבען אױסזאָגען זײַן אײגען גלײַטװערטיל אויף רפֿאל'ס חשבון:

— עח זוכט דעם נעכטיגען טאָג! האָבען זיך קרעמער געװיצעלט, זעהענדיג פֿון װײַטען, װי רפֿאל לאָזט זיך אין װעג אַרײַן.

— ער האָט ערגיץ מסתמא דערטאַפּט אַן אוצר: הלכה'ט זיך נאָך אײנער, און דער עולם צולאַכט זיך אויפ'ן קול.

— „דער אײדעם“ עסט ערגיץ קעסט הינטערן שטעדטיל, שמײַפּעלט צופרידען אַ דריטער.

קײַן סודות װענען אָבער ניטאָ, און אין שטעדטיל האָט מען זיך ענדליך דערװאוסט, אַז רפאל איז גאָרנישט אויסען מיט זײַן גערן, אַז ער האָט פּראָסט התפעלות פונ׳ם דרויסען און האַלט װעהר שטאַרק פון פרישער לופט. פון דעמאָלט אָן האָבען זיך די שטעדטילשע װיצלעך אַ ביסעל איבערגעביטען אויף נײַע און אַ קלײנער טייל האָט עפּיס מיט אַמאָל גאָר אינגאַנצען אויפגעהערט אָבלאַכען פון רפאל׳ן, זאָגענדיג דערבײַ: „אַ מענש ריהרט ניט אָן אַ פליעג אויף דער װאַנד — זאָל ער שפּאַצירען, אויב ער האָט דערפון הנאה“...

נאָר רפאל האָט זיך אַליין אײנס כמעט קײנמאָל ניט גערעכענט מיט דער מיינונג פון שטעדטיל, װײַל ער האָט פון זיי אַלעמען לחלוטין ניט געהאַלטען און האָט זיי שטענדיג מבטל געװעזען תכלית הביטול.

— אַ שטעדטיל מיט בהמות! פלעגט רפאל אָפט מיט פּערדרוס אַרויסזאָגען פאַר דעם װײַב: אויסער ברויט מיט גרויפּען דאַרפען זיי מעהר גאָרנישט...

דאָס װײַב זײַנס האָט זיך אַפילו שטענדיג געהיט איהם מיט װאָס ס׳איז מצער זײַן, װײַל רפאל איז טאַקע, ערשטענס, געװעזען אַ גוטער מאַן — די גאַנצע דעה האָט זי בײַ איהם געהאַט; צװייטענס, האָט זי גוט געװאוסט, אַז רפאל ציהט זײַן גאַנצען חיות נור פון דעם געהן זײַנעם און פון אַ גלעזיל טהיי, װען ס׳איז פאַרהאַן. אָבער דאָך פערדריסט איהר צײַטענװײַז, װאָס איהר מאַן איז עפּיס „אַ אײנער“, װאָס דאָס גאַנצע שטעדטיל האָט נור צו טהון מיט איהם אַליין און װאָס צוליעב זײַן איבעריגער פערטראַכטקײַט האָט ער טאַקע אַ קנאַפּען „צושטאַנד“.

— מיט דרויסען אַליין אָבער קאָן מען דאָך אויך ניט זאַט זײַן, ענטפערט זי איהם דאָס רוב מיט אַ טיעפען זיפץ דערבײַ: און װאָס דו געפינסט דאָרט אויף די פעלדער — אָסור, אויב איך װייס...

— רײנע לופט, האָט אַלע מאָל אין אַזעלכע פעלען רפאל איבערגעהזר׳ט: איז טײַערער װי עסען, און ער האָט טאַקע באַלד ברייט צעפּענט די פענסטער.

און רפאל, קאָן מען זאָגען, האָט טאַקע געלעבט מעהר מיט לופט, װי מיט ברויט, און נור דאָס שפּאַצירען אַליין האָט איהם אינגאַנצען אונטערגעהאַלטען.

— ווען איך וואָלט האָבען אַלע מאָל נאָכ'ן „געהן" אַ וואַריב גלעזיל טהיי, זאָגט ער אָפט דעם ווייב: וואָלט איך כמעט גאָר קיינמאָל ניט ווערלען עסען...

שלעכט האָט זיך נור רפאל געפיהלט ווינטער, ווייל ער האָט אויף זיך קיינמאָל קיין וואַרימען אויבער-בגד ניט געהאַט, און ניט ווילענדיג פלעגט איהם אויסקומען גאַנצע חדשים אָבזיצען אין זיין איינגער דירה. נאָר אויך ווינטער פלעגט זיך רפאל צייטענווייז קליגען: שפּעט אין אָווענד וויקעלט ער זיך איין אין דעם ווייב'ס גרויסע פאַטשיילע און שטעהט אַזוי אָב שעה'ן גאַנצע אונטער'ן קאַלטען הימעל, בייטענדיג אַלע ווייַלע די פיס און אונטערשפּרינגענדיג אויף ביידע... דערפאַר אָבער, ווען די זון הויבט אָן גוט וואַרימען, ווען איבער'ן שטעדטיל לויפען בלאָטיגע וואַסערלעך און דער נאָהנטער באַרג בעפרייט זיך פונ'ם שניי — איז שוין רפאל דעמאָלט מעהר אין דרויסען, ווי אין שטוב, און ווען ער האָט גאַנצע שטיוועל, וואָלט ער גאָר כמעט אַ היים ניט געקומען. גראָד קומט דעמאָלט אויס די „בין הזמנים", ווען אַ מלמד איז אַ ליידיגער מענש, און רפאל לעבט דעמאָלט אָב צוזאַמען מיט דער נאַטור. עפּיס ווערט רפאל אין יענער צייט אַזוי גרינג אויף די פיס, ווי ער וואָלט מיט אַמאָל אויף אַ העלפט יונגער געוואָרען, און אין שטעדטיל זעהט מען איהם דעמאָלט נור ביים דאַווענען.

— איצט איז פריהלינג! זאָגט אָן רפאל אַלע מאָל, ווי עפּיס אַ שטיקעל שמחה דעם ווייב: גוט אין דרויסען — ס'איז אַ לופט!..

דאָס ווייב אָבער האָט פון איין יאָהר ביז אַ צווייטען כמעט אַלע מאָל פערגעסען די בעדייטונג פון אָט דעם ניט-געוועהנליכען וואָרט, און ניט פערשטעהענדיג צום ערשטען מאָל, וואָס רפאל מיינט איהר צו זאָגען, פרעגט זי איהם באַלד איבער מיט פערדרוס:

— וואָס איז שוין עפּיס ווידער פאַר אַ נייס אין „דיין" דרויסען?

— אָט גאָרנישט, שטאַמעלט רפאל: ס'איז „וויעסנע"...

בכלל איז רפאל געוועזען דער איינציגער מענש אין שטעדטיל, וועלכער האָט אָנגערופען דעם פאַר-פסח מיט'ן אמת'ן נאָמען — פריהלינג, און כמעט אַז מעהר ווי ער אַליין האָט זיך טאַקע מיט דעם וואָרט ניט בענוצט.

— אין פריהלינג דאַרף מען עפענען אַ פענסטער, פלעגט

זיך רפאל גאָר ניט־וויליענדיג אַלע מאָל אַרויסרייַדען אין בית־המדרש: דאָ איז טאַקע די לופט שרעקליך פערשטיקט...

אין בית־המדרש ווערט באַלד אַ גרויס געלעכטער און חשובע בעלי־הבתים, שמייכלענדיג אייַנגעהאַלטען, הויבען אָן דאָס רוב ביסלעכווייַז סודען זיך.

— אַ מושלם אַ מענש געוועזען, זאָגט איינער מיט אַ רחמנות־פּנים: איך געדענק נאָך ווען ער איז אַהער אָנגעקומען; אָבער וואָס? — אַרייַנגעלאָזען זיך אין נאַרישקייטען, אין אַלערליי „לופט“...

— ס'איז בכלל אַן אייַנגערעדטע זאַך מיט די לופט — ענטפערט אַ צווייטער מיט גרויס ביטול: וואָרום, וואָס איז שייך לופט?..

— מ'קאָן ניט זאָגען, מישט זיך אַרייַן נאָך איינער: אַז ס'איז לחלוטין גאָר קיין לופט ניטאָ: ס'מוז עפּיס יאָ וואָס זייַן — ס'איז דאָך ניט שייך...

— מ'רעדט דאָך ניט, הייסט דאָס, ענטפערט גאָר עפּיס אַ ווייטיגער מענש: אַז ס'איז אינגאַנצען גאָר דער מין ניטאָ; אָבער צו וואָס, פרעגט זיך, איז די התפּעלות?...

נאָר ווי דאָס איז, האָט מען די לעצטע יאָהרען אָנגעהויבען אין שטעדטיל קוקען אויף רפאלין עפּיס... דאָס הייסט, קיינער האָט נאָך די דעוה ניט געהאַט זאָגען הויך, אַז רפאל איז חלילה משוגע — וואָרום וואָס, אייגענטליך, ווערט מען פון איהם? אָבער קיינעם האָט זיך עפּיס פונדעסטוועגען ניט געוואָלט אָבגעבען רפאלין זייַנע קינדער אין חדר; און וואָס ווייַטער, אַלץ קלענער איז געוואָרען רפאלס „צושטאַנד“ און אַלץ מעהר צייַט איז ער אַרומגעגאַנגען ווייַט, ווייַט הינטערן שטעדטיל... רפאל האָט זיך אפילו דאָס רוב געסטאַרעט געהן ניט דורכ'ן שטעדטיל מיט'ן גלייַכען, ברייטען וועג, נאָר אַלץ דורך עפּיס גערטנער און פּאַרקאַנעס. אָבער דאָך האָבען עס די שטעדטילדיגע כמעט אַלע מאָל דערהויט און יעדעס מאָל האָבען זיך נעבען די קראָמען באַלד אָנגעהויבען די בעקאַנטע גלייַכווערטליך.

— דער „איידעם“ איז שוין אַוועק „שמעקען“, הערט זיך אַ הילכיג געלעכטער. — „די קאַטשקע איז אַוועק אויפ'ן וואַסער“, לאַכט מען פון דאָס ניי.

און אַז רפאל קעהרט זיך צוריק פון „גאַנג“, פרעגט מען איהם כמעט אַלע מאָל די זעלביגע קשיות:

— נו, וואָס, ר' רפאל — עפּיס וואַרים דאָס וואַסער?... און די

לופֿט, ר׳ רפֿאל, איז עפּיס הײַנט גוט?"... רפֿאל אָבער האָט דערפֿון קײנמאָל קײן שום צער ניט געהאַט, האָטש ער ווײסט אַז דאָס לאַכט מען אָב פֿון אים. און ער ענטפֿערט אַלע מאָל מיט אַ לײַכטען און זאָרגלאָזען שמײכעל: „וואַרים דאָס וואַסער, וואַרים"...

ווי אַלע יאָהר און ווי אומעטום, איז אָנגעקומען אַ נײַער פֿריהלינג אין שטעדטיל און יעדערער האָט זיך גענומען צו זײַן בעזונדער „פֿריהלינגס"-אַרבײַט. אין „פּאָדריאַד" האָט מען זיך געשטעלט מצה באַקען; דער שטעדטילשער שנײַדער האָט זיך געזעצט „איבערנײַהען" אַ וואַטאָווען בגד אויף אַ זומער-לעטניק; קלײנע יונגלעך האָבען געשפּיעלט אין פּוסטע ניס, און רפֿאל דער מלמד — ווי אַ נײַ-געבאָרענער — איז... אַרומגעגאַנגען סתם אין דער וועלט אַרײַן...

אויף מאָרגען נאָך פּסח, ווען ס׳האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַ נײַער זמן, איז רפֿאל געבליבען זיצען אין שטיב און האָט געוואַרט אויף זײַנע תּלמידים. ס׳איז שוין געוואָרען האַלבער טאָג, אָבער קײנער איז ניט געקומען...

דאָס ווײַב האָט זיך שטאַרק צעווײנט אויף איהר פֿינסטערן מזל און האָט פֿונים האַרצען געשאָלטען דעם, וואָס האָט „אויסגעטראַכט" לופֿט אויף דער וועלט. רפֿאל האָט זיך פֿערטראַכטערהײַד אַנידערגעזעצט נעבען אַ פֿענסטער, וואָס ער האָט טאַקע באַלד ברײט פֿונאַנדערגעעפֿענט. אַ הײבשע ווײַלע איז ער אַזוי געזעסען, און פֿערקלערט, מיט עפּיס מאָדנע אויגען, האָט ער אין דערווײַטענס אַרײַנגעקוקט. באַלד אָבער האָט זיך רפֿאל אויפֿגעהויבען און איז, ווי זײַן שטײגער, געגאַנגען הונטערן שטעדטיל.

— דער „אידעס" איז שוין אַוועק שמעקען — האָט מען אים פֿרעהליך בעגלײט.

אויף דאָסמאָל אָבער איז רפֿאל אַוועק און אַוועק, און אַוועק...
און מעהר האָט שוין דאָס שטעדטיל אים קײנמאָל ניט אָנגעזעהן...

שמואל איצע.

שמואל איצע.

שמואל-איטשע איז געווען אַ ייד אַ הענדלער, ווי נאָך פֿיעל אַנדערע פֿון זיין שטעדטיל. קיין אייגענעם קאַפּיטאַל האָט ער קיינמאָל ניט פֿערמאָגט און פֿון „באַרעס" געלד האָט ער כמעט גאָר קיין השגה ניט געהאַט. נאָר שמואל-איטשע, ווי אַלע איבעריגע הענדלער, האָט זיך געדרייט זיינע בעקאַנטע פּויערים פֿון אַרומיגע דערפֿער, זיינע בעזונדערע ערטער, וואו ער קריגט אַמאָל אַ גמילות-חסד, און ער האָט זיך אַזוי פֿאַמעליך מפֿרנס געווען אַ ווייב מיט קינדער — אַ סך קינדער.

בכלל האָט זיך שמואל-איטשע אויסערליך וועניג אונטער-שיידט פֿון אַלע איבעריגע געמיינע שטעדטילשע יודען. ווי זיי, האָט ער אויך אַלע אין דער פֿריה געגעסען ברויט מיט גרויפּען, ביי טאָג — ברויט מיט הערינג און אין אָווענד האָבען „געזופּט" ביי איהם נור דאָס שטענדיג-זויגעדיג ווייב און די קליינע קינדער: ער אַליין עסט נור צוויי מאָל אין טאָג: פֿרייטאָג געדט שמואל-איטשע מיט אַלעמען צוגלייך אין מרחץ, פֿאַרנאַכט פּוצט ער זיך צו אינ'ם שבת'דיגען היטעל און נאָכ'ן משאָלענט שלאָפֿט ער לאַנג-לאַנג — ער וויל גאָר ניט אויפֿשטעהן...

בטבע איז שמואל-איטשע געוועזען אַ שטילער, אַ שווייגע-דיגער און האָט אויפֿ'ן לעבען קיינעם אַפֿילו מיט אַ וואָרט ניט אָנגערידהרט. ער פֿלעגט עטליכע מאָל אין טאָג דורכגעהן פֿאַמעליך דעם מאַרק, אַרויסציהען אַ לאַנגען שטרוי פֿון אַ פּויערשען וואָגען, אַ טאַפּ טהון אַ זעקיל תבואה, וועלכען ער האָט דאָס רוב ניט געקויפֿט, און קיינענדיג אַ ווייץ, פֿערקירעוועט ער זיך שטילער-הייד צוריק אַהיים. נאָר ניט קוקענדיג אויף זיין שטענדיגען שווייגען, האָט מען איהם אין שטעדטיל געהאַלטען פֿאַר אַ פֿערביסענעם און אַ סך — טאַקי פֿאַר אַנ'אמת'ן „צורר".

— זיין פּנים געפֿעהלט מיר עפּיס ניט — פֿלעגט יעדערער איבער'חזר'ן ביים דערזעהן שמואל-איטשען: האָטש אַזוי איז ער, זאָגט מען, אַנ'אָרדענטליכער מאַן...

— זאָל מיר גאָט ניט שטראָפֿען פֿאַר מיינע רייד — האָבען

זיך שטעטלשע ווײַבער געסודעט: איך האָב פאַר דעם יונגן מורא...

און אין דער אמת׳ן האָט טאַקי שמואל־איטשע געהאַט אַ מאָדנעם אויסזען. דאָס פּנים זײַנס איז געוועזן קליין און צוטריקנט, האָטש דער קאָפּ איז בײַ איהם געוועזן אַ גרויסער; די אויגען זענען געזעסען טיף פאַרגראָבען אונטער׳ן פאַרקנייטשטען שטערן און בעדעקט מיט שיטערע, שטעכיגע ברעמען, און זײַן גאַנצע שמאָלע פאַרגלות׳טע פיגור האָט אויסגעדריקט אַ זעלטענעם צער און קלעמעניש. שטענדיג פלעגט שמואל־איטשע אַרומגעהן אַ פאַרקלערטער, בײַסענדיג דערבײַ עטליכע האָר פון׳ם באָרד, און זײַן אייביג בייזער קוק און צוקרימטע געזיכט האָבען דײַטליך גערעדט פון וועהטאָג און טיפער בעליידיגונג. און געטראַכט האָט שמואל־איטשע שטענדיג פון איין און דער זעלבער זאַך, אַז ער איז אַ גרויסער אביון און קאָן זיך גאָר נישט העלפען... דערבײַ קומט איהם אַלע מאָל אויפ׳ן געדאַנק, אַז אייגענטליך איז ער אַזאַ חכם און אַ למדן, ווי אַלע שטעטלשע נגידים, אַז ווען ער קריגט ערגיץ מיט אַ סבה אַ ביסעל מזומן־געלד, שטעלט ער זיך באַלד אויף די פיס, נאָר אַז אייביג וועט ער שוין פונדעסטוועגען וואָהנען אין אַ קאַלטער דירה. די קינדער קיינמאָל ניט זײַן זאַט, דאָס ווײַב וועט אַלץ הוסטען, אַז אָרימקייט איז טאַקי פּשוט אַ שאַנדע און אַז אַרויסקריכען וועט ער שוין פון דעם מסתמא קיינמאָל ניט... דער סך־הכל פון זײַנע מחשבות איז אויך אַלע מאָל איין און דער זעלבער: „פע, — אַ מאוס׳ע וועלט!..“

— וואָס ביזטו עפּיס מעהר פאַר׳דאגה׳ט פון די גאַנצע וועלט? האָט איהם דאָס ווײַב אָפט מיטפיהלענדיג געפרעגט, קוקענדיג אויף זײַן געזיכט, וועלכע איז שטענדיג פיל געוועזען מיט יסורים: פון הונגער איז מען דאָך נאָך דערווײַל קיינמאָל ניט געשטאָרבען...

נאָר שמואל־איטשע ענטפערט דאָס רוב גאָרנישט, און נור ווען־ניט־ווען רעדט ער אַרויס מיט אַ נידריג קול: „דו ווייסט איינס און איך ווייס צוויי...“

גערעדט האָט שמואל־איטשע ווייניג. אַ שמייכעל האָט זיך אויף זײַן געזיכט קיינמאָל ניט בעוויזען און געלאַכט האָט ער ניט פון זײַן חתונה אָן.

— ווי ווילט זיך עס לאַכען? — פלעגט ער פאַרוואונדערט אָנ־

קוקען זיינע שוין דערוואַקסענע קינדער. דאָס איז אַנ׳אַרבייט נור פאַר אַ פּריץ מיט אייגענע מאַיאָנטקעס, אָבער ניט פאַר אַ יודען...

און אַז שמואל־איטשע איז געזעסען אין שטוב, איז שוין דאָרט טאַקי שטיל געוועזען, ווי אַלעמען וואָלט מיט אַמאָל דער לשון אָפּגענומען, און קיינער האָט זיך דאַמאָלסט קיין וואָרט ניט געפינען. דאָס ווייב בלייבט אַלע מאָל זיצען מיט פערלעגטע הענד אויפ׳ן האַרצען, מיט אַ פרום אָנגעשטעלט פנים, און מיט איהר אָפּטען זיפצען העלפט זי דעם מאַן שווייגען און טרויערן; די קינדער זיצען דאַן אומבעוועגליך, ווי אין דער לופטען; מ׳קוקט זיך אין די אויגען, מ׳בייסט די נעגעל, ס׳טהוט ווער פלוצלונג אַ הוסט און ס׳ווערט ווי־דער שטיל. און שמואל־איטשע אַליין ציהט בעת־מעשה מיט איין האַנד זיין שיטער בערדיל און קוקט האָפנונגסלאָז אין אַ פענסטער פון שטוב. ס׳טרעפט אויך אַמאָל, אַז עמיץ פון די קלענסטע קינדער צולאַכט זיך דאַמאָלסט. שמואל־איטשע הויבט אָן באַלד קוקען אַזוי ווילד, ווי ער וואָלט דאָס טאַקי בשום אופן ניט משיג זיין, און ער זאָגט דערביי מיט פערלאַכטונג: וואָס פאַר אַ טעם מ׳פיהלט אינ׳ם „שציִרען" זיך — הויב איך ניט אָן פערשטעהן...

— דאָס וועט געשעהן — איז אין שטעדטיל געגאַנגען אַ גלייך־וואָרט — ווען שמואל־איטשע, וועט זיך פאַנאַנדערלאַכען...

אויפשטעהן פלעגט שמואל־איטשע, ווי אַלע אינ׳ם שטעדטיל, גאַנץ פריה. די ערשטע עטליכע רגע׳ס, איידער ער קומט נאָך צו זיך, איידער ער דערמאָנט זיך נאָך, ווער ער איז אַזוינס, וואָס ער דאַרף און וואָס ער פערמאָגט — איז שמואל־איטשע ענליך אויף אַלע געוועהנליכע וואָכעדיגע יודען, און עס דוכט זיך בעת־מעשה, אַז פון היינט אָן איז ער גאָר־גאָר אַנ׳אַנדערער — אַ מענש, ווי אַלע מענשען. ס׳דויערט אָבער ניט לאַנג, און שמואל־איטשע בע־טראַכט זיך באַלד, וואו ער האַלט אין דער וועלט, אַז פערדיענען אַ גילדען איז שווער, ווי קריעת־ים־סוף, אַז דער פּריץ איז איצטער שלעכט, דער פויער — קלוג, סוחרים אַ סך, אַז די הוצאה זיינע וואַקסט און ער קען זיך ניט צורייסען... זיין געזיכט ווערט ביי איהם תיכף דאָס זעלבע, וואָס נעכטען און וואָס אַ גאַנץ יאָהר: שטרענג, ערנסט און פול מיט יסורים. שמואל־איטשע לאָזט אַראָב זיינע דאַרע האָריגע פיס פון בעטיל און בלייבט אַ היבש ווייַלע זיצען אומבעוועגליך. קוקענדיג אַזוי אויפ׳ן שטוב, דערזעהט ער באַלד אַלע זיינע שלאָפעדיגע קינדער, דאָס פערעלטערטע ווייב, זייערע אָבגע־

פראַגענע שרכוהאַרג, דעם גרויסען הלל פֿון אויווען, וועלכען מען מוז הרכאוים הייצען און וואו מ'דאַרף טעגליך עפּיס קאָכען. אַ פחד נעהמט איהם אַרום פֿון אַלע זייטען, און אַ בייזער מיט אַ ציקרימטען פּנים הויבט ער באַלד אָן אַרומבלאָנדזשען איבערן שטוב.

צו יענער צייט האַפּט זיך דאָס רוב אויף דאָס ווייב זיינס, און נאָך ליגענדיג אויפ'ן בעט, קוקט זי אָנגעשטרענגט נאָכ'ן מאַנ'ס בעוועגונגען און זיין אויסזעהן. קוקענדיג אַזוי אויף איהר פערכעס'טען שמואל-איטשען, דערמאָנט זיך איהר אַלע מאָל ביס-לעכווייז פֿיעל-פֿיעל ווייטע פֿערגאַנגענע זאַכען, פֿון וועלכע ס'גערט איהר אַריבער אַ ציטער איבערן קערפער און ניט זעלטען בעגיסט זי זיך מיט אַ קוואַל הייסע טרעהרען, וועלכע רינען לאַנגזאַם אַראָפּ אויף איהר אָפֿענע אויסגעטריקענטע ברוסט. פֿאַר די אויגען איהרע שפּרינגען אַריבער אויף צוריק אַ סך-אַ סך יאָהרען, און זי זעהט דייטליך שמואל-איטשען אַ יונג שעמעדיג בחור'ל, וועלכער האָט, אמת טאַקי, אויך דעמאָלט וועניג גערעדט, אָבער ער האָט דורכ-אויס אונטערגעשמייכעלט, און ס'האָט איהם אַזוי געקליידט צום געזיכט... ביי אָט אַזוינע ערינערונגען פֿערדריקט איהר שטענדיג ביים האַרצען, און אַז זי וויינט זיך גוט אויס אונטער'ן קאָלדרע, רעדט זי דאָס רוב אַרויס מיט אַ קול פֿון רחמים: „שמואל-איטשע, זעה, שלאָג זיך אַרויס אַביסעל — דו ביזט דאָך שוין פֿינסטער, ווי די ערד...“

ביי די ווערטער האַפּט זיך שמואל-איטשע אויף ווי פֿון אַ שווערען שלאָף. ער קוקט אומבעדייטענד אויף דאָס ווייב, און פֿונ'ם טיעפֿען האַרצען רייסט זיך באַלד אַרויס ביי איהם: „פֿע — אַ מאוס'ע וועלט!“.

* *
*

אַז מ'איז אין שטעדטיל גאַנץ פֿריה אויפֿגעשטאַנען, האָבען זיך אַלע באַלד דערוואוסט, אַז עס איז פֿאַרהאַן ביי זיי אַ מת. אַ טאָג איז דאַמאָלסט געוועזען אַ קאַלטער, אַ נאַסער און אַ אומעטיגער — אַן-אמת'ער הערבסט-טאָג. אויבען איבערן שטעדטיל איז נידעריג גע-האַנגען אַ גראָבער הימעל, אַנ'אָנגעלאָדענ'ער מיט רעגען-וואַסער, און האָט טרויעריג אַראָבגעקוקט אויף די שמוציגע הייזלעך; אונטען איז

געשטאַנען אַ שוואַרצע שיטערע בלאָטע, און ווען ס'האָט וועלטען דורכגעשפּאַצירט אַ שטעדטלשע בהמה אָדער אַ באָרוויסער גוי מיט אַ זאַק איבער'ן קאָפּ ; די בהמער האָבען מוראדיג געברומט און געשליידערט געלע בלאָטער, און ס'האָט זיך ערנסט געדוכט, אַז אַלץ האָט געוואוסט און פֿערשטאַנען, דאָס אין שטעדטיל האָט געשעהן עפּיס אינגעוועהנליכעס.

— שמואל־איטשע איז געשטאָרבען — האָבען אַלע דורכאויס איבערגעחזר'ט מיט הבנה, און דערביי האָט זיך אינ'ם גאַנצען שטעדטיל געפֿיהלט אַריה פֿון פּרישען בר־מינן. געדאַוועט האָט דער עולם יענעם טאָג פֿרום און מיט התמהה, גערעדט האָט מען ווייניג און שטיל, און אַלע האָבען זיך געפֿיהלט אַזוי אָבהענדיג און מוט־לאָז, ווי יעדערער בעזונדער וואָלט דערשפּירט דעם טויט האַרט נאָהענט נעבען זיך.

און אַלעמיין האָט אַ בר־מינן שטענדיג געמאַכט אַ גרויסען רושם אויפ'ן שטעדטיל, און וואָכען־לאַנג נאָך דער קבורה איז נאָך אויף אַלעמען אַ מרה־שחורה געלעגען. נאָר דער היינטיגער מת האָט עפּיס אַלעמען מעהר איבערראַשט און בעאונרוהיגט ווי געוועהנליך. קיינער האָט ניט געוואוסט דייטליך פֿאַר וואָס, און מען האָט זיך ניט צוזאַמענגערעדט צווישען זיך, נאָר יעדערער בעזונדער האָט זיך געפֿיהלט אַזוי ווי שולדיג אַביסעל געגען שמואל־איטשען, און זיין פּלוצלינגער טויט האָט ביי אַלעמען ווי עפּיס געמאָנט...

— ער איז נאָך גאָר ניט אַלט געוועזען — האָט זיך ביי אַ סך ניט ווילענדיג אַרויסגעריסען : ער האָט נאָך געקאָנט לעבען...

אַז דער עולם האָט זיך צוזאַמענגעקליבען אָבגעבען שמואל־איטשען דעם לעצטען כבוד, איז דאָס ווייב זיינס, אַ בלאַסע, אַ צעטומעלטע, אין די „איינענע האָהר" אומגעלאָפען איבער'ן שטוב און האָט געטענה'ט מיט פֿערבראָכענע הענד : „פֿון קלעמעניש איז ער נעבעך געשטאָרבען, פֿון קלעמעניש...".

— וואָס איז אַ מענש — האָט מען אין פֿערשיעדענע ווינקלען בעדיערט : גאָרנישט — אַ פֿליג און ווייטער גאָרניט...

— אַ קליינער יחסן אַ מענש — שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אַנגעלטערע יודענע : קיינער ווייס ניט, וואָס הינטער'ן פּלייצע טהוט זיך...

— גוואַלד, די פֿערנאַרישט אַ מענש איז דאָס — פֿילאָזאָפֿירט נאָך איינער : די וועלט איז דאָך רק ווייניג, און פֿרעגט וואָס?..

— אַלעבעדיגער מענש דאַרף האָבען — פּרובּט עמיצער פער־ענטפערען: אַ ווינדיגער מענש...

אַז מ'האָט געדאַרפט מטהר זיין דעם מת און מען האָט איהם אינגאַנצען אָבגעדעקט, האָבען אַלע באַלד דערזעהען דעם בעקאַנטען שמואל־איטשען. קיינער אָבער האָט זיך ניט געגלויבּט, אַז דאָס איז דער זעלביגער, וועלכען זיי האָבען אַזוי פיעל יאָהרען נאָכאַנאַנד טעגליך געזעהן און בעגעגענט. דאָס פּנים איז ביי איהם געוועזען גלייך, אַלע אבֿרים אויף אַנ'אָרט, און אינגאַנצען איז אויף איהם געלעגען עפּיס אַ זעלטענע רוהיגקייט, וואָס לע־בעדיגערהייט האָט מען איהם קיינמאָל ניט געטראָפען.

און טומיל, אין רעש האָט זיך אַ קליין יונגעל שמואל־איטשעס פערקליבען ביים סאַמע מת, און דער זעהענדיג אַזאַ אונגעוועהנליך געזיכט ביים פאָטער, איז ער תיכף אַרויסגעלאָפען מיט קולות:

מאַמע! — דער טאַטע לאַכט!..

אלע מאמערס זיך.

אַלֶע מאַטערען זיך.

עס איז איינער פון די הייסע זומערדיגע טעג, ווען די זון הויבט זיך אָן אַזוי חי פלייסען און וויל דערווייזען, אַז זי קאָן בייקומען אַפילו אַ מענשען... און אַזויגע טעג זאָגט כמעט יעדערער איינציגע מאָל: „ס'איז נאָך היינט הייסער ווי נעכטען; אַזאַ ברען איז נאָך אַ גאַנץ זומער ניט געוועזען; די היץ וועט געוויס עפּיס אָנמאַכען"... ס'איז נאָך גאָרניט פיעל נאָך האַלבען טאָג און אַלע פיהלען זיך שוין אויסגעמאַטערט, צובראָכען, ווי נאָך דער שווערסטער אַרבייט, און יעדערער אין זיין אופן, נאָך זיין פערמעגען לעגט זיך צו אַ ווײַלע „אָבּרוהען".

משה־ליב, דער גביר פון שטעדטיל, שפּאַרט זיך צו ביי זיך אין אייגענעם סעדיל, וואָס נעבען סאַמע פענסטער; מיין טאַטע טרייבט אַרויס די קליינע קינדער פון שטוב און לעגט זיך פּראָסט אין בעט, פאַרוואָס די מאַמע איז שטאַרק ברוגז; שלום דער שוסטער שלאָפט זיך דורך אויפ'ן בוידעם, און קריכט אַראָב, ווען די ווייב געהט אַוועק איבערן שטעדטיל זוכען דעם „הולטיי"...

שטיל איז אין שטעדטיל ווי אויף אַ בית־עלמין, אַלץ איז אַנטשוויגען געוואָרען ווי אָבגערעדט צווישען זיך, ווי וואַרטענדיג אויף וואָס עס איז אונגעוועהנליכעס, ניט קיין פרעהליכעס... דורך די שטילקייט הערט זיך איבערן גאַנץ שטעדטיל איין פערדומפּפטער קלאַפּ פון אַ שווערען אייזען, און דאָס איז די איינציגע בעוועגונג, וועלכע בעווייזט, אַז די וועלט בלייבט נאָך דערווייל וועלט, אַז ניט אַלץ איז נאָך אַנטשוויגען געוואָרען... דער קלאַפּער איז ניט ווער ווייסט ווער, ניט שמשון הגבור; דאָס איז — איצע דער שמיד מיט זיין אייגענעם בחור. ביי ביידען זענען די פּנימ'ער בעדעקט מיט אַ דיקען שוואַרצען שוויים, וועלכער רינט אַראָב גלייך אינטערן האַלז, און בייטענדיג זיך האַלט איינער דעם צוואַנג און דער צווייטער קלאַפּט.

אויפ'ן טאַטענ'ס פּנים בעמערקט זיך אַ זעלטענע רוהיגקייט, אַ געזעצטקייט, ווי ביי מענשען, וואָס מיינען, אַז אַלץ געפינט זיך אין בעסטער אָרדנונג, וועלכע גלויבען, אַז אַלץ וואָס עס טהוט זיך מיט זיי און אַרום זיי — דאַרף אַזוי זיין. אַז זומער איז הייס, ווייס

איצטע נאָך פון קינדהייט־אָן, און דעריבער לאָזט ער אַראָב דעם האַמער הויג, צופרידען, ווי ער וואָלט מיט יעדען קלאַפּ מקיים זיין איינע מצוה... דער בחור אָבער איז ווי פערגעסט אויף די גאַנצע וועלט, און זיינע קלעפּ קומען דערפאַר אַרויס זעהר ניט קיין גלייכע, נאַר אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. גאַנץ אָפט קעהרט ער זיך אָב אָן אַ זייט און שפּייט מיט גרויס רוגזה, ווי וועלענדיג מיט'ן שפּיי פערלעשען די ברענענדיגע זון... דער בחור האָט זיין טייל אָבגעקלאַפּט, און אַנידערלעגענדיג דעם האַמער, זאָגט ער אימעטיג:

— מען דאַרף ווידער געהן נאָך וואַסער, שוין היינט דער פיערטער עמער; ס'ברענט טאַקע היינט, ווי מיט פייער; דאָס האַרץ טריקענט אויס, ווי די קויהלען פון דער גאַנצער קוזנע וואָלטען איינגעווייניג געלעגען — גיס און גיס וואַסער אָהן אַ סוף.

— געה, נאַר זעה, ניט פערוואַס זיך דאַרשטען ביים ברונעם; די אַרבייט ליעגט נאָך כמעט איינגאַנצען און ס'איז שוין גאַר ניט פריה, זעה וואו די זון האַלט שוין.

— געזעהן, וואָס אַ מענש האָט זיך פער'דאגה'ט?! די זון געהט אידם אונטער! ס'איז טאַקע פאַרהאַן וואָס צו זשאַלעווען, ניטאָ וואָס צו ריידען; נאָך קנאַפּ ווייזט אויס האָט מען זיך צוברענט פאַר היינטיגען טאָג; פערברענט זאָל דאָס ווערען מיט אַלץ מיט איינאַנדער!..

— נו, געה שוין, געה! ער האָט זיך שוין פונאַנדערגעדרשנט דער מגיד... איך וויים שוין גוט דיינע דרשות, — זאָגט מיט פערהאַלטונג איצע.

דער בחור האָט זיך אָנגעטרונקען ביים ברונעם און מיט זיך האָט ער אַ פולען עמער געבראַכט, איצע האָט עטוואָס דעם עמער איינגעבויגען און האָט זעהר לאַנג געטרונקען; ער האָט אַ ביסעל אָבגערוהט און ווידער געטרונקען — אויך אַ פולע, און דעם רעשט האָט ער אויפ'ן קאָפּ אויסגעגאָסען. איצע, ווייזט אויס, האָט גוט דערפיהלט די היץ און האָט דעריבער אָנגעהויבען ריידען עטוואָס ווייכער:

— איך וויים ניט — זאָגט ער, מיט זיין געוועהנליכער קאַלטקייט — וואָס פאַר אַ מלאכה וואָלט דיר געפעלען זיין, וואָס ווילסט דו אָן גוט, ווען מיינסטו איז בעסער. אַרומגעהן אין אַוויגע הייצען מיט'ן פּאַק איבער'ן דאָרף איז גוט? דיין פעטער דעם מולער

איז גוט? אָדער פינקען איז פאַרהאַן וואָס מקנא זיין, וואָס ער שלעפט זיך אַרום גאַנצע נעכט מיט'ן קלאַפּער, מיט'ן פייפעל? ניטאָ, מיין זוהן, קיין גרינגע לעבענס אויף דער וועלט; אַלעמען קומט שווער אָן דאָס שטיקעל ברויט, אַלע מאַטערן זיך...

— אַלע, אַלע, רעדט איבער מיט פערדרוס דער בחור. נו, און דער סוחר פון היגען וואַלד מאַטערט זיך אויך, האַ?

— און וואָס מיינסטו, אַז קלעצער פיהרען איז דאָס אַזאַ גרינגע מלאכה; נאָך ווייניג ווערען צוריסען די פויערים פאַר אַזאַ טאָג — אַ יאָהר, און אין מיטען דרינגען פאַלט אַ פערד און...

— איך רייד וועגען סוחר און ער ענטפערט מיר — פויערים!...

— וועגען סוחר־ר־ר!... געזעהן אַריינגעמישט; ער וועט זיך שוין באַלד גלייכען צום היגען פריץ און צו וועמען נאָך?..

— און צוריק ריידענדיג — זאָגט איצע, שוין מיט אַ ביסעל וואַרימקייט — מיינסטו, אַז דער סוחר איז מסתמא אַ בית־מדרשניק; גלויב מיר, אַז ס'פעהלט איהם אויך ניט קיין עגמת־נפש... מ'דאַרף ריידען מיט אַזוינע שררות, מ'דאַרף אויסקומען מיט אַזאַ עם רב, אַזוי פיעל פויערים...

— איך וואָלט זיך מיט איהם פינדעסטוועגען געביטען, — זאָגט האַלב־לאַכענדיג דער בחור.

— אַט פערמאַך, איך בעט דיר, דיין היניטיש מויל און גער אויף נאמנות, בעסער מנהה דאַווענען...

פון אומעט.

פֿון אומעט.

אַלע פֿאַרנאַכט, װען שאַפּיראָ װערט פֿרײַ פֿון זײַנע שטונדען, לױפֿט ער באַלד האַסטיג אַהײם אין זײַן צימער, און ער טראַכט דערבײַ אַלע מאָל עטשלאָסען: „מ'מוז פֿאָרט ענדליך נעהמען זיך אין די הענד אַרײַן און זיך צוגרײטען צו אַ װעלכען ס'איז עקזאַמען — אײביג אַלעדיגער בלײַבען איז עפּיס גאָר קײן תּכלית ניט". אָבער שטענדיג קומט שאַפּיראָ אַהײם אַ מידער, אַ צובראָכענער און אַ אונצופֿרידענער, און בײַם בעסטען װילען קאָן ער דאַן באַלד בשום אופֿן פֿאַר קײן אַרבײַט זיך ניט נעהמען. שאַפּיראָ געהט דורך עטליכע מאָל זײַן קלײנעם צימער, פֿערדרײט צו אַ פּאַפּיראָס, שפּײַט בעס'דיג אין די װינקלען, און עפּיס גאָר ניט װילענדיג ציהט ער זיך באַלד אױס אױף זײַן קושעטקע.

ליגענדיג אַזױ מיט פֿערמאַכטע אױגען טראַכט דאָס־רוב שאַפּיראָ, אַז אַ־נ'עלטערען בחור איז טאַקי אין דער אמת'ן זעהר שװער זיך צו לערנען, אַז לערנען אָבער מוז ער, װײַל אַזױ בלײַבט ער הײנגען אין דער לופֿט — ניט אַהער, ניט אַהין, נאָר לערנען װעט ער שױן מסתמא קײנמאָל ניט: ס'זענען שױן די כּחות ניט דערצו, דער קאָפּ ניט דערבײַ און װײַל די פֿערלאַנגען זענען שױן בײַ איהם טאַקי גאָר אַנדערע — ס'װילט זיך גליק, ס'װילט זיך לעבען, אָבער טאַקי שױן, באַלד, די רגע...

און אַז שאַפּיראָ דערמאָהנט זיך פֿון גליק — פֿון אמת'ן גליק און פֿון אמת'ן לעבען — קאָן ער שױן דאַן רוהיג ניט בלײַבען. עפּיס זעהט ער זיך אַלײן אױס בעת־מעשׂה אַזױ קלײן, אַזױ שװאַך און אַזױ װײַט פֿון אַלץ, װאָס ס'איז שען און ציִיהענד, פֿון אַלץ, װאָס ער האָט װען געװאָלט און געטרױמט, אַז ער פֿערשעמט זיך גאָר באַלד פֿאַר זײַנע אײגענע פֿערלאַנגען, און אַנ'אױפֿגערעגטער לאָזט ער זיך װידער געהן איבער'ן שטוב. „שאַפּיראָ רופֿט מען מיך — לױפֿט איהם דורך דאָס־רוב אַ אונאַנגענעהמע מחשבֿה: פֿאַר װאָס בין איך עפּיס ניט אַנ'אַנדערער — אַ שטאַרקערער, אַ גליקליכערער — אײנגאַנצען אַנ'אַנדערער?..." אַ היבש װײַלע שפּאַצירט ער נאָך אַרום איבער'ן צימער מיט אַ פּאַפּיראָס אין דער האַנד, װאַרפֿט אָפּט אַ בליק

איך די פֿערשטויבטע ביכלעך, וועלכע ער קלייבט זיך אַליין לערנען און וועלכע ער נעהמט קיינמאָל אין האַנד ניט און בלייבט זיצען פֿערטראַכט, האַלטענדיג ביידע הענד אין זיינע לאַנגע צעשויבערטע האָר. אַז סווערט ענדליך פֿינסטער אין צימער טהוט שאַפּיראָ אָן זיין אָבגעטראָגענעם איבער־בגד, פֿערריכט עטוואָס זיין ווייסען קראַגען און מיט שוואַכע אונזיכערע טריט לאָזט ער זיך געהן פֿאַמעליך צו ראָזען — די איינציגע מיידעל מיט וועלכער ער בעגעגענט זיך די לעצטע צייט.

דערמיט ווייסט שאַפּיראָ אַליין ניט צוליעב וואָס ער געהט אַזוי אָפֿט צו ראָזען און פֿאַר וואָס עפּיס דוקא צו איהר און ניט צו קיין אַנדערער. ער ווייסט נור, אַז פֿאַר־נאַכט איז איהם אַלע מאָל אומעטיג, אַז אין צימער ביי זיך ווערט איהם דאַמאָלסט איינג, אַז אוועקגעהן מוז ער און אַז ראָזען וועט ער געוויס טרעפֿען אין דער היים, ווייל זי האָט אויך ניט קיין סך בעקאַנטע און איהר ווילט זיך אויך צייטענווייז זיין אַנ׳אַנדערע — ניט ראָזע...

אַז שאַפּיראָ קומט נאָהענט צו דעם הויז, וואו דאָס מיידעל וואוינט, דערמאָהנט ער זיך אַלע מאָל, אַז נעכטען האָט ער דאָ ביי איהר זעהר שווער און לאַנגווייליג פֿערבראַכט, אַז היינט האָט ער, דוכט זיך, אויך ניט פֿון וואָס מיט איהר צו רייד״ען און דערצעהלען און, אַז ביים שיידען זיך וועט ווידער ביידען זיין אַזוי שווער און אומבעקוועם. שאַפּיראָ בלייבט שטעהן אַ רגע ביים טיר און צווייפֿעלט אַ קליין ווייל: „אַריינגעהן, אָדער אפֿשר בעסער דורכלאָזען היינטיגעם אָוועגד״. אָבער אומקעהרען זיך קאָן ער שוין ניט, און באַלד טאַקי איז ער ביי דער בעקאַנטער ראָזען.

ראָזע פֿון איהר זייט איז שטענדיג זיכער, אַז שאַפּיראָ וועט געוויס קומען, און דאָך, ווען זי דערהערט זיינע טריט נאָך ווייט פֿון הינטער דער טיר, טרוט איהר עפּיס אַלע מאָל דערביי אַ שטאַרקען צופּ ביים האַרצען און איהר געזיכט בעדעקט זיך מיט אַ לייכטער בלאַסקייט... אָבער זי בלייבט פֿינדעסטוועגען אומעטיג, ווי געוועזען, ווייל ראָזע ווייס און פֿיהלט, אַז היינט וועט איך נעבעך צווישען זיי גאָרנישט טרעפֿען, ווי נעכטען און די גאַנצע טעג, אַז זיי וועלען ביידע פֿריהער אַ סך שווייגען און שטויב, דערנאָך וועלען זיי געהן שפּאַציערען און וועלען ווידער שווייגען, און צום סוף וועט עפּיס אַזוי באַנג טהון און פֿערדריסען.

— גוטען אָוועגד, ראָזע — רעדט אַרויס שאַפּיראָ כלומר׳שט

דרייסט. און איהם דוכט זיך בעת־מעשה, אז היינט וועט ער מסתמא די מויל ניט פערמאכען פון פיעל ריידען און אז דער אוועגד וועט איך דאס מאל געוויס איבער געלינגען און ניט לאנגווייליג.

— גוט יאהר — ענטפערט זי איהם מיט א מידען שמייכעל און קעהרט זיך באלד אב מיט'ן גאנצען קערפער צום גאסט.

ביי ראזען פיהלט זיך שאפירא, ווי א היימישער מענש... ער טהוט זיך באלד פאנאנדער, געהט ארום פריי איבער'ן צימער, און ריידענדיג די הענד טראכט ער דערוויל, פון וואס ער זאל היינט אנהויבען ריידען מיט ראזען, וואס ער זאל אזוינס דערצעהלען איהר, אז ס'זאל בליידען זיין גוט, גרינג, און אינטערעסאנט. שאפירא אבער קאן כמעט קיינמאל גארניט אויסטראכטען, און א אונצופריעדענער מיט זיך אליין שפארט ער זיך צו אויף ראזע'ס שען, אויפגעראמטעס בעטיל... ליגענדיג אזוי פרובט ער זיך דאס־רוב פארשטעלען אויף א ווייליע, אז ער האט שוין מיט אט דער ראזען התונה געהאט און וואוינט מיט איהר צוזאמען, אז פון זיינע שטונדען קומט ער גלייך אהער צו איהר און ציהט זיך אוים אויף דאס ריינעם בעטיל, אז ראזע זעצט זיך שטארק נאהענט נעבען איהם און ער קאן זי פעסט ארמען און קושען... און שאפירא פרעגט זיך דאן: „הייסט עס גליקליך זיין, אדער ניין?"... ראזען פון איהר זייט פאלען אויך איין בעת־מעשה ענהליכע מחשבות, און איין צייט צווייפלען ביידע פון געמיינזאמען גליק...

— וואס שווייגט איהר, שאפירא — פרעגט איהם ראזע מיט א שוואכער, אינזיכערער שטים: לאמיר עפים ריידען — דערצעהלט עפים...

— איהר שווייגט דאך אויך — ענטפערט ער מעכאניש אלע מאל די זעלביגע: ס'רעדט זיך עפים ניט...

— קומט אביסעל שפאציר'ן — דערמאהנט ענדליך ראזע נאך א לאנגען שווייגען: וואס זיצט מען אין שטוב?..

פון צימער געהן זיי ביידע ארויס מיט אראבגעלאזטע קעפ, ווי שולדיגע און ביידען ווילט זיך דאמאלסט, אז אין גאס זאל עפים מיט אמאל טרעפען וואס ס'איז אינגעוועהנליכעס, ס'זאל פלוצלונג געשעהן עפים א גרויסער אומגליק — א שריפה, א מבול, א שטורם, און אין טומיל, אין רעש זאלען זיי איינם דעם אנדער'ן פערלירען — פערלירען און ניט געפינען... און טראכטענדיג אזוי שטעלען זיי זיך דייטליך פאר, ווי גוט ס'וואלט עס זיי אויף מארגען געוועזען...

אָבער ווי איך להכעיס איז אין דרויסען שטענדיג שטיל ווי אויף אַ בית-עלמין, אַזוי שטיל, אַז זיי הערען אַליין דייטליך דעם אייגענעם שווייגען... אויפ'ן וועג הויבט זיך אַלע מאָל אָן צווישען זיי דער בעקאַנטער שמועס, פאַר וועלכען ביידע האָבען שרעקליך מורא און חזר'ן איהם פונדעסטוועגען טעגליך איבער.

— וואָס שווייגט איהר היינט אַזוי? — רייסט זיך אַרויס ניט ווילענדיג ביי ראָזען: רעדט עפּיס, דערצעהלט...

— און איהר רעדט דען? — פערענטפערט זיך שאַפּיראָ: אדרבא הויבט עפּיס אָן...

— איך בין אַנ'אַנדער זאַך — פרובט זי אונטערהאַלטען דעם געשפּרעך: איהר זייט דאָך עפּיס אַ מאַנסביל...

— איך בין אויך אַנ'אַנדער זאַך — שטאַמעלט שאַפּיראָ...

ווייט הינטער'ן שטאָדט זעצען זיי זיך אַלע-מאָל אָב אונטער אַ גרויסען צווייגעדיגען בוים. שאַפּיראָ ציהט זיך דאָרט אויס אין זיין גאַנצען לענג אויפ'ן גראָז מיט'ן פּנים אַרויף און ער קוקט אַריין אין דער הויך מיט אַזאַ אָנגעשטרענגטקייט, גלייך ווי ער וואָלט דאַמאָלס נור טראַכטען דערזעהן דאָרט עפּיס אַ פערוואָרפענעם שטערן, וועלכען ער זוכט שוין יאָהרען לאַנג... ראָזע שפּאַרט זיך אָב אָן דעם נאָהענטען בוים, פערלעגט די הענד אויפ'ן ברוסט און קוקט מיט אַ מידען בליק אין דער טונקעלער ווייטעניש... „מ'מוז אויפהערען — מאַכי אינגאַנצען אויפהערען זיך טרעפען ביידע" — טראַכט הרכאוים שאַפּיראָ, און ביי איהם בלייבט פעסט, אַז מאָרגען אין דער צייט וועט ער זיצען ביי זיך אין צימער, ער וועט ניט זיין קיין מחויב צו ריידען און ער וועט אפשר מאַכי אַביסעל לערנען אויך... לאַנג נאָך קוקט שאַפּיראָ אין הימעל אַריין; ער טראַכט פון עפּיס ריידען, זאָגען און ער פיהלט דערביי, אַז די צונג זיינע איז ווי צוגעפראָרען ביי איהם אין מויל, אַז אויפ'ן האַרצען איז איהם היינט ניט בעסער, ניט פרעהליכער, ווי נעכטען, אַז ס'איז ניט גוט און ווייטער גאָר...

— לאָמיר שוין גאָר געהן אַהיים — לעגט פאָר ראָזע: אפשר וועט דאָרטען זיין בעסער — דאָ איז עפּיס ניט איבעריגס..

אַז שאַפּיראָ קומט צו זיך אַהיים פיהלט ער שטענדיג אַ נאָגענדע פוסטקייט אין האַרצען און ער איז דאַמאָלסט אַזוי מיעד, ווי נאָך דער שווערסטער אַרבייט. נאָר איבערהויפּט קאָן ער זיך בשום אופן ניט מוחל זיין דעם שטענדיגען שווייגען ביי ראָזען און

שעהן־לאַנג לויפט ער אַרום נערוועז איבערן צימער. „הכלל זיך ס'איז געווען פאַרדאַן וועגען דאָס צו ריידען — קלערט ער איבער: וואָס איז דאָס עפּיס פאַר אַ מין קראַנקהייט מיט מיר?“.. און אַלע מאָל בלייבט ביי אידם, אַז מאָרגען וועט ער שוין געוויס אַ סך ריידען מיט איהר, ער וועט איבער׳חזרן זייערע אַמאָליגע געשפּרעכען, ער וועט ריידען וועגען מאַנסבילען און פרויען, וועגען ליעבע, וועגען אומעט, וועגען גליק, און וועגען לעבען אין אַלגעמיין — אַ דאגה וואָס צו ריידען!...

* * *

ס'איז געוועזען אַ שענער פרישער פאַר־נאַכט נאָך אַ לאַנגען הייסען זומער־טאָג. שאַפּיראָ, ווי דאָס־רוב מענשען מיט וועניג לעבען און וועניג גליק, איז פאַרן טאָג שטאַרק מיעד געוואָרען. קומענדיג נאָך דער אַרבייט צו זיך אין זיין קליין צימער האָט ער זיך געפיהלט אַזוי שוואַך, אַזוי צוקלאַפּט און אַזוי ניט פעהיג צו לעבען, צו שטרעבען און צו וועלען וואָס ס'איז, אַז ער האָט אין יענעם מאָמענט די גאַנצע וועלט פערגעסען און אַ זעלטענע גלייכגילטיגקייט האָט אַרויסגעקוקט פון זיינע פערלאָשענע אויגען. ער האָט זיך צעוואָרפען אויף זיין האַרטער קושעטקע, האָט פעסט פערדריקט די אויגען און איז געבליבען ליגען אונבעוועגליך — ניט טויט, ניט לעבעדיג.

נאָר אַז ס'איז אַריבער אַ פּאָר שעה צייט האָט ער ווי אַלע מאָל אָנגעטהון דעם אָבגעטראָגענעם איבער־בגד און איז פאַמעליך אַוועק צו ראָזען.

אַז זיי זענען שוין ביידע געוועזען ווייט הינטערן שטאָדט און האָבען זיך שווייגעדיגע אַראָבגעלאָזט נעבען בעקאַנטען גרויסען בוים האָט זיך ראָזע שוין ניט געקאָנט איינהאַלטען מעהר, און זי האָט איהם ווידער אַמאָל געפרעגט מיט איהר אַלטען אומעטיגען ניגון:

— וואָס שווייגט איהר, שאַפּיראָ? — דערצעהלט עפּיס...

— לאָמיר גאָר ביידע התונה־האָבען — האָט זיך ביי שאַפּיראָן פּלוצלונג אַרויסגעכאַפּט...

— וואָס?...

— גאָרנישט...

— התונה־האָבען — זאָגט איהר? — האָט ראָזע איבערגעפרעגט מיט אַ ציטערדיגער שטים...

— ס'אַראַ אימעט — האָט שאַפּירא געשטאַמעלט: ניטאָ עפּיס וואָס צו ריידען...

אויף מאָרגען האָבען זיי געשפּאַצירט הינטער'ן שטאָדט און האָבען ביידע געשוויגען...

„דעם אײן מאָל".

„דעם איין מאָל".

(געווידמעט א. י. גאָלדשמידט).

שלמה איז איינער פֿון די בחורים, וואָס אין חדר זעגען זיי וואוילע יינגלעך, אין דער ישיבה — „גוטע" בחורים און אויפֿ'ן צוואַנציגסטען יאָהר — גרויסע „אַפּיקורסים" מיט פֿיעל וויסענשאַפֿט אין קאָפּ און מיט ברילען אויף דער נאָז...

איצט איז שוין שלמה'ן זעקס און צוואַנציג יאָהר און זעהט אויס פֿיעל עלטער, פֿיעל אָבגעלעבטער. אויפֿ'ן קאָפּ ביי איהם בלישטשען פֿון ווייטען אַ היבש ביסעל זילבערנע האָהר און אויפֿ'ן פּנים ליגען דייטליכע צייכענס פֿון אַן'אונצייטיגען עלטער.

שלמה ליעגט איצט אין אַ קליין צימער אויף זיין שטענדיגער אַכסניה, די אויגען פֿערריסען צו דעם סטעליע און זיין אָבגעשוואַכטען קאָפּ מאַטערט אין דער ווילע אַן'אַלטער, אַ גוט-בעקאַנטער, נאָר אַ שווערער, אַ דריקענדער ספֿק: „ווידער פֿאָהרען אויף אַ קאָנדיציע אָדער זעהן סטאַרען זיך, ווי עס איז פֿערבלייבען אין שטאָדט". פֿאָהרען אין דאָרף פֿאַר אַ לעהרער — ווייסט שלמה, אַז ער טאָר דאָס ניט, אַז דאָס איז פֿאַר איהם אַן'אמת'ע שחיטה, אַן'אומגליק, אַז ער מאַכט זיך אַליין פֿאַר אַן'אייביגען קאַליקע; שלמה ווייסט און געדענקט נאָך גאַנץ גוט, אַז דאָרטען אין די דערפֿלעך געהט ביי איהם גאָר די צייט אַריבער אין אומעט, אין טרויער, אין בענקעניש, אַז ער טהוט דאָרט גאָרנישט און קאָן ניט טהון און די בעסטע יאָהרען זיינע ווערען פֿערשוואונדען גאָר אָהן נוץ פֿאַר זיך און פֿאַר לייטען. אָבער בלייבען אין שטאָדט — איז ווידער אומגליק: קיין געלד האָט ער ניט, פֿערדיענען וואָס איז שווער, און לעבען, ווי ס'מאַכט זיך — ניט דערעסען, ניט דערשלאָפֿען — איז שוין טאַקע די כחות ניט דערצו און עס פֿעהלט איהם שוין די ענערגיע פֿון די פֿריהערדיגע יאָהרען.

אין דער ווילע דערמאָנט זיך שלמה, אַז אָט די זעלביגע פֿראַגע — „פֿאָהרען אין דאָרף אָדער ניין" — איז פֿאַר איהם געשטאַנען פֿאַר די לעצטע עטליכע יאָהר אפֿשר צעהן מאָל. און יעדעס מאָל, זעהט ער זיך גאָר אַליין ניט אַרום, ווי ער פֿאָהרט

אַוועק און פּטר׳ט דאָרט זיין יוגענד, זיינע בעסטע יאָהרען. ער איז געשווינד פון בעטיל אויפגעשפּרונגען און האָט מיט וועהטאָג אויסגעשריען, קלאַפּענדיג מיט זיין טרוקענער האַנד אין׳ם טישעל: ניין! איך טאָר מעהר ניט פאָהרען אין די פערפלוכטע דערפלעך, איך בין אַ גולן אויף זיך אַליין — איך בלייב אַנ׳אייביגער מלמד, אַ קראַנקער, אַ צרה׳דיגער מלמד!... גאָר דאָס ביסעל בלוט פון זיין גאַנצען אָרימען קערפּער איז איהם פון פערדרוס, פון וועהטאָג אין פּנים אַריין, און האַלטענדיג זיך מיט ביידע הענד פאַר זיינע לאַנגע האָהר, האָט ער זיך געשווינד געלאָזען לויפען איבער׳ן צימער. שלמה האָט זיך איצט דערמאָהנט, אַז ער איז שוין טאַקע גאָרניט יונג, אַז ער האָט זיך אַליין גאָרניט אַרומגעזעהן, ווי גיך ער איז אַנ׳אַלטער בחור געוואָרען, אַז פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר האָט ער גאָרנישט אויפגעטהון און איהם איז איצט פיעל שווערער קומען צום ציעל — עקזאַמענירען זיך — ווי פריהער, אַז ער איז אין געזונד אויך פיעל שוואַכער געוואָרען. און שלמה האָט אין דער וויילע בשום אופן ניט געקאָנט פערשטעהן, ווי אַזוי איז ער דאָס אַלץ געפאָהרען אַ זמן נאָך אַ זמן אין די וויסטע דערפלעך — דאָרט לאָזען דאָס געזונד, די ענערגיע, די פרישקייט פון די יונגערע יאָהרען. ער האָט זיך, ווי אַ פערמאַטערטער ווידער אין בעטיל אַריינגעוואָרפען און ערינערונגען האָבען איהם אַרומגענומען פון אַלע זייטען... שלמה האָט זיך גענומען דערמאָהנען, ווי ער איז צום ערשטען מאָל אין דאָרף געפאָהרען צו איינעם עפּיס אַ שאַפער אין אַ וואָלה פאַר פערציג רובל דעם זמן. געוועזען איז דאָרטען ביים שאַפער אַ גאַנצער הויז קינדער פון פערשיעדענע יאָהרען; אַ ווינטער איז גראָד דעמאָלט געווען אַ קאַלטער, אַ שטרענגער; אַריינגעהן וואו איז ניט געוועזען צו ווערמען; קיין באַזונדער צימער האָט ער אויך ניט געהאַט, און ניט־ווילענדיג האָט שלמה געמוזט אָבזיצען אַ לאַנגען, אַ שווערען ווינטער ביי איין טיש מיט׳ן שאַפער׳ס געזינד, מיט׳ן שאַפער׳ס געסט און לעבען דורכאויס מיט זייערע קליינינקע, וואָלוועלע אינטערעסען. שלמה געדענקט, אַז ער האָט שוין דעמאָלט געקלערט — קיינמאָל מעהר אין דערפער ניט צו פאָהרען, אַז אויף אַ קאָנדיציע לאָזט דער לעהרער אַלץ, וואָס ער פערמאָגט און בעקומט כמעט ווי גאָרנישט, אויסער אונדאַנקבאַר־קייט פון די פינסטערע בעלי־בתים.

גאָר אַט האָט זיך דער ווינטער ווי ס׳איז געענדיגט. אַרויס־

געקומען פֿון בעל-הבית איז אים גאָר אַ קטנות, אַ קליינינקייט — עפּעס אַ רובל זיבעציג. שלמה איז אויף יום-טוב אַהיים אין זיין שטעדטיל געקומען.

דער מאַמע קרעכצט, זיפֿצט און איז שוואַרץ ווי די ערד: ס'איז נאָך קיין מצה אויף פּסח ניטאָ. שלמה קלערט אַ רגע ניט און גיט אָפּ זיינע „קאָנדיציע-געלד". די צייט פֿון יום-טוב סטאַרעט זיך שלמה אויף אַ ווילע פֿערגעסען, וואָס מיט אים טוט זיך און וואָס וועט אַזוינס שפּעטער זיין: ער רוהט, ער לייענט, איז זיך מתוכה מיט זיינע אַמאָליגע חברים, און נור גאַנץ זעלטען אין די אומעטיגע יום-טובדיגע בין-השמשות'ן, ליגענדיג אויפֿ'ן גרויסען האַרטען שלאָף-באַנק מיט פֿערמאַכטע אויגען, טראַכט ער וועגען דעם טרויעריגען „נאָך פּסח" און בויט פֿערשיעדענע פּלענער אויף שפּעטער.

אָט איז שוין נאָך פּסח. די זון הויבט אָן שיינען אַזוי ווייך, אַזוי וואַרים, מילד, אַז אַפּילו ביי גרויסע הלאים און שלעכטע מענשען ווייזט זיך אַ שמייכעל אויף די ליפּען... דאָס שטעדטיל בעדעקט זיך מיט אַ גרינעם, פֿרישען גראָז און אַלץ אַרום הויבט אָן וואַקסען, לעבען און עטעמען גרינגער, פֿרייער, מיט דער פֿולער ברוסט, און מענשען הויבען אָן איבער אַ ניים האָפֿען און גלויבען אין אַנדערע און אין זיך אַליין...

שלמה, פֿול מיט כח און זיכערקייט, פֿול מיט גלויבען אין מענשען און אין זיינע אייגענע קרעפֿטען, — פֿאָהרט אין די גרויסע שטאָדט אַריין עפּיס זיך לערנען ביי אַ „ספּעציאַליסט", אָבגעבען עקזאַמען, און דאַן... וועט ער שוין ווייסען, וואָס צו טהון. ער האָט זיך איינינע טעג דאָרטען אין שטאָדט אַרומגעדרעהט אָהן געלד, אָהן אַרבייט, אָהן רעכטער בעקאַנטשאַפֿט. דער קאָפּ האָט זיך אים פֿערדרעהט, אין די אויגען האָט אים אָנגעהויבען שווינדלען פֿון הונגער און פֿערדרוס; ביי שלמה'ן אין די געדאַנקען איז פֿאָרגעקומען אַ שווערע מלחמה, און ער האָט דאָך בעשלאָסען פֿאָהרען אויף אַ קאָנדיציע, אָבער מעהר ניט דעם איין מאָל...

פֿאָהרענדיג מיט זיין נייעם בעל-הבית אויפֿ'ן ישוב, האָט ער דערכאַפּיס געטראַכט און אַלץ געהורט איינציגע דריי ווערטער: „דעם איין מאָל"... שלמה'ן האָט זיך דעמאָלט געדוכט, און ער איז אין דעם זיכער געווען, אַז פֿון די זעכציג רובל, וואָס ער בעקומט פֿאַר'ן זמן, וועט זיך אים אָבשטעלען געוויסע פּופֿציג:

„בעקליידט בין איך, קלערט ער, וועש האָב איך; ס'דאַרף מיר כמעט בלייבען די גאַנצע שכירות און דאַן וועל איך זיין פיער פינף מאָנאַט אין אַ שטאָדט און בין פאַרטיג מיט מיינע עקזאַמענס, מיט אַלע מיינע פּלענער"...

אַ זומער איז דעמאָלט געווען אַ שענער, אַ פּרעכטיגער, אַנ'-איינגעגעבענער, אַ זומער מיט בלאָהע ריינע הימלען, מיט לופטיגע פאַר-נאַכטען, מיט אומעטיגע אויסגעשטערנטע אָווענדען, מיט אַלץ וואָס די נאַטור פערמאָגט נור. אָבער שלמה בעמערקט גאָרניט די שענקייט פון גאָט'ס וועלט. ער פערגעסט גאָר און וויל ניט וויסען, אַז דאָס לעבען שטעהט ניט אויף אַנ'אָרט, אַז דער זומער פאַלט אַריין אין'ם ים פון דער אייביגקייט און קומט שוין מעהר קיינמאָל ניט צוריק...

שלמה געהט אַרום איינער אַליין איבער פעלדער, איבער וועלדער און טראַכט נור וועגען דעם „סוף-הזמן", ווען ער וועט שוין קאָנען פערווענדען זיין שווער-פערדיענטעס געלד אין דער גרויסער שטאָדט... ציטעניוויז איז שלמה'ן טאַקע זעהר אומעטיג געוואָרען און גאַנץ אָפט פלעגט ער גאָר אונגעריכט שטאַרק צע-וויינען זיך אין מיטען וואַלד, אַליין ניט וויסענדיג דייטליך, וואָס ער וויל, וואָס איהם פעהלט. אָבער שלמה האָט דעמאָלט שטאַרק גע-גלויבט, אַז ער פערברייננגט דאָ אין איינזאַמקייט, אין טרויער שוין דעם לעצטען זומער, אַז פאַר די געלד, וואָס איהם וועט גע-וויס בלייבען, וועט ער מאַכען אַ סוף צו זיינע מלחמות... און ווען דער זומער האָט שוין געהאַלטען ביים ענדיגען זיך, און שלמה איז וואָס וויטער אַלץ שטאַרקער, מוטהיגער, צופריעדענער גע-וואָרען, בעקומט ער דאַן אַ גרוס פון דער-היים, אַז דעם טאַטענ'ס קראַנקע פוס ווערט אַלץ ערגער און ערגער, אַז דער פוס הויבט פראָסט אָן פוילען און ער מוז זיך פאָהרען היילען... און שלמה איז ווידער אָהן געלד געבליבען...

ס'איז שוין ווידער נאָך סכות און שלמה מאַטערט זיך גאָר פון דאָס ניי ווי ס'איז אין שטאָדט צו פערבלייבען. ער האָט איינ-געקויפט איינינע נויטיגע ביכער, געדונגען אַ קליין צימער מיט אַ חבר אינאיינעם, און פערגעסענדיג אויף אַ ווייַלע דעם שרעקליכען „מאָרגען" מיט זיינע פערשיעדענע בעדערפנישען, האָט ער מיט גרויס חשק גענומען זיך צום לערנען, צום „פערפאַרטיגען" זיך...

— די רעכענסט, ווייזט אויס, אבשטעלען זיך אין שטאדט הונגערן? פרעגט איהם איינער פון זיינע נאהענטע בעקאנטע: איך בין דיר פראסט מקנא פינ'ם גאנצען הארצען, ווייל איך בין שוין לאנג דערצו ניט פעהיג מעהר. איך מוז איצט אלע טאג עסען און טאקע צו־זאט אבעסען... ווען ניט — קאן איך פשוט גארנישט אנהויבען טהון און בין עפּיס דעמאלט בכלל גאר קיין מענש ניט... מיט דריי־פיער יאהר פריהער — רעדט ער ווייטער — האב איך דאס נאך אויך געקאנט דערוויזען, און האב טאקע דערוויזען, געדענק איך, עפּיס אגאנצען יאהר צייט נאכאנאנד... איצט אבער איז שוין, ווייזט אויס, ווייניג כח פארהאן: באלד הויבט אן קלאפען אין הארצען, שווינדלען אין די אויגען, בויגען זיך די פיס...

— אט מאך זיך ניט צום נארען, שלמה, זאגט מאטיל, א צווייטער חבר, אויסהארכענדיג דעם שמועס: טהו זיך אן, פאלג מיר, און קום אינאיינעם זוכען עפּיס גוטע קנעלונגען פאר ביידען... דעם אמת זאגענדיג, רעדט ער ווייטער: בין איך נאך גענוג שטארק און איך וואלט נאך ווי ס'איז אויסגעהאלטען אווינטער צייט מיט איין מאל א טאג עסען... אבער דו קענסט דאך מיר פון לאנג, אז איך בין א גרויסער בעל־גאוה, און מיר, זיי וויסען, שטעהט דאס ניט אן די מעשה: אין דער צייט, ווען טויזענדער מענשען בעגיסען זיך מיט שאמפאניער און זוכען אלץ מיטלען, וואס מעהר איינצו־שלינגען — זאל איך, מאטיל, וואס איך בין אזא יחסן ווי זיי און אפשר נאך אזא חכם ווי יענע — זאל איך זיך אלע טאג בעגיסען מיט א קאלטען שוויים פון הונגער — וואס איז? איך וועל ווען עס איז אויסהאלטען עקזאמען און וועל ווידער הונגערן, און אין בעסטען אופן, — וועט שוין קיין כח ניט זיין צו קייען...

שלמה איז עפּיס ווי צוטומעלט געבליבען נאך מאטעל'ס דרשה, און דערמארגענדיג זיך, אז זיין גאנץ איינעם בעשטעהט איצט פון איינע זעכציג קאפּיקעס, האט ער זיך ניט ווילענדיג פונ'ם ארט אויפגעהויבען און איז באלד מיט מאטלען צוזאמען אין גאס אוועק...

דאמאל איז שלמה אריינגעפאלען פאר א לעהרער צו זלמן דעם קרעטשמער, וואס האט געהאט א שם ארום און ארום, און איז בעוואוסט געוועזען אין דער גאנצער געגענד פאר א רייכען גרא־בען־יונג. בעדונגען האט זיך שלמה גאנצע אכציג רובל, און לער־

גען האט ער געדארפט מיט דריי קינדער — יודיש, רוסיש, חשבון און מיט נאך צוויי — יודיש, רוסיש, דייטש, חשבון...

אין הדר-זאכען פלעגט זלמן זיך ווייניג מישען, און פון דער זייט האט זיך אלעהער דארטען געלעבט ניט איבעריגס שלעכט. אבער דערפאר פלעגט זלמן ביי יעדער מעגליכקייט שלמה'ן ניט לאזען רוהען, ער זאל איהם דערווייזען, אז על פי דין איז רעכט, א איד זאל קיין תפלין ניט לעגען...

אין דעם אייגענעם ווינטער איז שלמה'ס שוועסטער א כלה געווארען. דער כלה פעהלט דאס, פעהלט יענץ, און שטוב איז אויך קיינעם קיין גאנצער פאדים ניטא, שלמה אליין האט זיך אויך פאר דאס לעצטע יאהר שטארק ארומגעריסען און, ניט-ווילענדיג, האט ער בּיסלעכווייז אנגענומען ביים בעל-הבית איבעריגע צוואנציג רובל... און שלמה האט געמוזט אבשטעלען זיך אויף א צווייטען זמן ביי זלמן דעם קרעטשמער, און דערווייזען איהם פאר-וואס איז רעכט על פי דין קיין תפלין ניט צו לעגען...

מעהר האט שלמה שוין ניט געוואלט וויסען און דערמאהנען זיך פון זיין טרויעריגער פערגאנגענהייט. דאס הארץ האט איהם שרעקליך פערדריקט, און האטש אין צימער ביי איהם איז קיינער ניט געווען, האט ער פינדעסטוועגען איינגענורעט זיך מיט'ן פנים טיעף אין קישען, די וועגה זאלען ניט זעהן, ווי א יונגער מענש וויינט מיט ביטערע טרעהרען סתם אזוי אין דער וועלט אריין, גארניט פערליעבט זעינענדיג... און געוויינט האט שלמה אויף אלץ צוזאמען: וועה געטהון האט איהם דאס הארץ פאר די אבגעלעבטע יאהרען, וואס ער האט ניט געוואוסט פון קיין קינדהייט און פון קיין יוגענד, וואס ער איז פאר דער צייט אלט געווארען, אז ווענען אליץ, וואס ס'איז שען, פרעכטיג האט ער אייביג נור געטראכט און איז קיינמאל דערצו נאהענט ניט געוועזען, אז פריהער האט דער בית-המדרש איהם פערשטעלט די שיין פון דער שענער וועלט, און דערנאך, ווען ער האט מיט די לעצטע קרעפטען צוריסען די בית-המדרש-קייטען, און איז איבערגעשפרונגען אין א וועלט א ליכטיגע, א פרייע, אין א וועלט מיט א גן-עדן טאקע דא אויף דער זינדיגער ערד, — האט זיך פאר איהם געעפענט נאך א נייער קוואל פון צרות, פון ליידען, פון אבקומעניש — פערוואר-פענע היילעך צווישען פעלדער און וועלדער, גרויסע איינזאמ-

קײט, גראָבע ישובֿניקעס — אַ לעבען אָהן ליכט, אָהן װאַרימקײט...

װען שלמה האָט שױן צוזאַמט אױסגעװײנט זיך, האָט זיך איהם פֿון האַרצען װי אַ שװערער שטײן אַראָבגעקײקעלט און ס'איז איהם געװאָרען עפּיס אַזױ לײכט אינ'ם גאַנצען קערפּער, װי ער װאָלט מיט אַמאָל אינגאַנצען פֿערגעסען זײן פֿינסטערע פֿערגאַנגענהײט, גאָר די אָבגעלעבטע יאָהרען...

אין זײנע פֿײכטע אױגען האָט זיך בעת מעשׂה בעװיזען עפּיס אַ מאָדנער, אַ װײכער, אַ ליעבליכער שײן, אַזױנער, װאָס טרעפֿט בײ מענשען זעהר זעלטען און װאָס בעװײזט זיך נור נאָך טרעהרען פֿון גליק, פֿון פֿרײד, װען עס װילט זיך די גאַנצע װעלט אַרומנעהמען, אַלעמען פֿעסט צום האַרצען צודריקען און קושען... שלמה האָט אין דער װײלע אַלײן ניט געװאוסט, װאָס איהם איז אַזױנס צוגעקומען, מיט װאָס איז איהם איצט אַזױ בעסער געװאָרען, װי מיט אַ שעה פֿריהער. נאָר געפֿיהלט האָט ער, אַז דאָס האַרץ האָט בײ איהם אָנגעהױבען קלאַפּען גיכער, שטאַרקער, אַזױ װי עס האָט בײ איהם געקלאַפּט אַמאָל אױפ'ן נײנצעהנטען יאָהר, װען סאָרע פֿלעגט זיך אַנידערשטעלען האַרט נעבען איהם, און איהר לאַנגער צאָפּ פֿלעגט איהם טרעפֿען גלײך אין פּנים אַרײן... ער האָט זיך אָנגעהאַפּט בײ די שלײפֿען, ער זאָל קאָנען רוהיג, װי ס'דאַרף צו זײן, בעטראַכטען װאָס ער האָט איצט צו טהון.

— „אַז ס'װאָלט געװען בײ עמיצען לײהען אַ ביסעל געלד אױף אַ קורצע צײט — איך װאָלט דאָך שפּעטער מיט דאַנק אָבגעגעבען — אָט דאָס װאָלט גוט געװען, טראַכט שלמה: איך װאָלט פֿערבלײבען אין שטאָדט אױף עטליכע חדשים און װאָלט מיט זײטיגער הילף אױסגעלערנט, װאָס מען דאַרף, װאָס מיר פֿעהלט און ס'װאָלט שױן נעהמען אַמאָל אַ סוף פֿון די קנעלונגען, פֿון די מלמדות, פֿון די ישובֿים"... „פֿרײדיל װאָלט מיר געװיס מיט פֿערגניגען געלד געגעבען, קלערט װידער שלמה: אָבער װי נעהמט מען בײ איהר? — זי װעט דאָך מײנען, אַז דאָס איז שױן אַ שידוך, און אָבנאַרען זי װילט זיך ניט און איך קאָן דאָס גאָרניט"... אױפ'ן געדאַנק קומט שלמה'ן װידער די אַלטע רפֿואה — אַ קאָנדיציע... ס'גיט איהם אַ טרײסעל דערבײ, נאָר אינגאַנצען זאָגט ער זיך ניט אָב פֿון דעם אײנציגען מיטעל... שלמה צװײפֿעלט נור איצט: צי האָט עפּיס אײן װינטער אַ גרױסען װערטה אין לעבען

אָדער אַ האַלב יאָהר איז כמעט ווי גאָרנישט, פּראָסט אַ קלייניגקייט...
שלמה רעכענט אויס, אַז אויף דאָסמאָל וועט ער שוין ניט אַזוי
בטלן די צייט דאָרטען אין דאָרף, אַז מען קאָן אָהן אַ לעהרער
אויך פיעל אויפטהון און אַז ס'איז אין אַלגעמיין גאָרניט אַזוי
שרעקליך: מען איז אויף אַלעם פאַרטיגען, קיינער שטערט ניט
אין דער אַרבייט און דערצו איז דאָך פיער־פינף חדשים ניט קיין
אייביגקייט, און מיט געלד קאָן מען דערנאָך שוין אויף שטענדיג
זיין אין שטאָדט...

„אַזוי וועט דאָס טאַקע זיין" — בלייבט ביי שלמה'ן, און אויף
מאָרגען איז ער „דעם איין מאָל" אין דאָרף אַבגעפאָהרען...

אהן אנ'אויסוועג.

אָדן אַנ'אויסוועג.

צוויי יאָהר שוין, ווי יודעל מיט חנה'ן האָבען זיך ליעב, און ליעב האָט מען זיך אַזוי שטאַרק, אַז פאַר די גאַנצע צייט איז מען אַפילו אויף צופליסען איין מאָל ברוגז ניט געוועזען, און איינער צום אַנדערען קיין מאָל קיין טענות ניט געהאַט. מען זעהט זיך און מען בעגעגענט זיך שטענדיג אין דער צייט; מען צוקוסט זיך, ווען עס ווילט זיך, און עס ווילט זיך גאַנץ אָפט... און פאַר די גאַנצע צוויי יאָהר, וואָס זיי קענען זיך ביידע, האָט יודעל קיינמאָל חנה'ן אומעטיג ניט געזעהען — אַזאַ לעבעדיגע, אַזאַ פרעהליכע איז זי געוועזען. שטענדיג האָט חנה'ס קול צופריעדען איבער איהר צימער געהילכט, און פון אַלעמען פלעגט זי דעם אומעט פערטרייבען. און אַז עס פלעגט ווען ביי זיי טרעפען, אַז ריידען איז ניט געוועזען איבער וואָס, „ליעבען זיך" האָט שוין מעהר ניט געוואָלט זיך און אויפ'ן האַרצען ווערט עפּעס מיט אַמאָל אַזוי שווער, אַזוי הושכ'דיג פון אַלטע טרויעריגע ערינערונגען פון דער לאַנג-פערגעסענער פערגאַנגענהייט — נעהמט דאַמאָלסט חנה פּאָרזיכטיג יודלען פאַר זיינע לאַנגע האָר, און, אַריינקוקענדיג איהם מיט איהרע לעבעדיגע אויגען גלייך אין פנים אַריין, דערמאָהנט זי איהם גאָר פון דאָס ניי, ווי מאָדנע, ווי אונגעוועהנליך עס איז אַלץ אין „יענעם" אָוועגד צוגעגאַנגען.

— מיר זענען ביידע — דערצעהלט זי, ווערענדיג עטוואָס רויטליך דערביי — אין טיש געזעסען, ביי וועלכען אַלע שטוביגע האָבען דאַמאָלסט טהיי געטרונקען, און מיר ביידע האָבען אויך געטרונקען. און פּלוצלונג האָסט דו מיך מיט אַזאַ שאַרפען קוק דורכגעשטאָכען, אַז מיין פנים האָט זיך באַלד מיט אַ גאַנצען פלאַם-פייער אָנגעצונדען... און איך האָב זיך עפּעס אַליין גאָר ניט אַרומגעזעהען, ווי גיך מיר זענען ביידע אין אַ צווייטען צימער געשטאַנען, און דאָרט אין דער פינסטער — געדענקסט? איז פון אונז ביידען איין מענש געוואָרען — אַזוי שטייף, אַזוי פעסט האָבען מיר זיך אַרומגעטמען...

אַלע מאָל נאָך אַזוינע אָנגענעהמע ערינערונגען ווערט

יודעל באלד פיעל פרעהליכער, פיעל מיטיגער און ווארפענדיג דאס בוך, וואס ער האלט דאס רוב אין האנד, דריקט ער הנה'ן פעסט צום הארצען, זאגענדיג דערביי: זאל דויכטען, אז עס איז היינט פאר צוויי יאהרען...

אזוי האט זיך עס געלעבט גאנצע צוויי יאהר. ווען יודעל פלעגט פון זיינע שטונדען פריי ווערען, איז ער באלד צו הנה'ן געגאנגען, און הנה'ן האט ער שטענדיג אין שטוב געטראפען, ווייל קיין שטונדען האט זי דאס רוב ניט געהאט, האטש פערדינען האט זי שטארק געוואלט און זעהר געדארפט. זיצענדיג ביינאנד גאנצע טעג און נאך שפעט אין די אווענדען אריין, האט מען פערשיעדענע ארבייט פאר דער צייט אפגעטאן: זיי פלעגען רייידען שרייענדיג און פאמעליך, זינגען ליעדער פרעהליכע און אומעטיגע, זיי האבען געלייענט וואס צוזאמען און הילכיג געלאכט, געלייענט — און שטיל די טרעהרען געשלונגען... נאר דאס רוב ליגט איינער פון זיי אויפ'ן קושעטקע און דער צווייטער זיצט הארט נעבען איהם און מען שווייגט ביידע, טראכטענדיג אין דער צייט וועגען אלץ און וועגען קיין זאך ניט... און די מחשבות פלעגען צייטענווייז ביי יודלען זיין אזוי פינסטער, אזוי טרויעריג, אז ער פלעגט מיט אמאל, גאר אומגעריכטערהייד פון ארט אויפשפרינגען, און נעהמענדיג הנה'ן פאר ביידע הענד, זאגט ער מיט א נערוועזען קול: יע, מיין טייערע — די וועלט איז טאקי א שענע, א פרעכטיגע, דאס לעבען — א זעלטענע מתנה, און לעבען וואלט זיך טאקי געוואלט מיט'ן גוף, מיט דער נשמה, מיט יעדען אבר בעזונדער — איין מאל גאר לעבט מען אויף דער וועלט! איז אבער איין חסרון פארהאן: ניט אלע גלייך קענען פון גאטס וועלט הנאה האבען, ניט פון אלץ, וואס מען זעהט מיט די אויגען, קאן מען געניסען, און וואס עס ליגט שוין אפילו צייטענווייז ביי דיר אין די הענד — איז נאך אויך ניט זיכער, אז דאס וועט בלייבען דיינס...

און טראכטען פלעגט דאמאלס יודעל פון דעם, וואס הנה קאן בשום אופן ניט בלייבען זיינע אויף אלע מאל, וואס די שענסטע, די איידעלסטע מענשליכע געפיהלען זיינען גארניש, ווערען בטל געגען דעם פראסטען כח פון קופערנע מטבעות, אז ביי זיין בעסטען ווילען וועט ער מיט הנה'ן מסתמא קיינמאל ניט חתונה האבען, ווייל ער טאר מיט קיינער זיך ניט פערבינדען, אז איידער הנה זאל ביי איהם הונגער און נויט ליידען, וועט ער בעסער

זיינע הייליגסטע געפֿיהלען און פֿערלאנגען אין זיך דערשטיקען. און טראכטענדיג אזוי, פֿלעגט יודעל גאנץ אפֿט פֿערקוקען זיך אויף חנה'ן מיט עפעס מאדנע אויגען, מיט בליקען פֿון זעגענען זיך, און די הארץ פֿערדריקט איהם בעת מעשה ביז טרעהרען, ווייסענדיג, אז אט מיט דערזעלביגער טייערער חנה'ן וועט ער פֿריהער אדער שפעטער מוזען צושיידען זיך, און פֿערשיידענע זייטען וועלען זיי מוזען פֿאנאנדערגעהען זיך אין דער צייט, ווען זייערע ביידענס הערצער זענען אזוי פֿעסט צוזאמענגעבונדען... און אזוי שטארק האט יודלען געשראקען דאס לעבען זאלבענאנד, אז ער האט פֿאר זיך קיין שום אויסוועג ניט געזעהען, אז די בעסטע רגע'ס פֿון זיין לעבען זענען פֿערסם'ט געוועזען דורך זיין אייביגען טראכטען, דורך זיינע שטענדיגע טרויעריגע חשבונות... צייטענווייז פֿלעגט אפילו דורכלויפֿען אין קאפ ביי איהם א נייע מחשבה: „האטש איבער די הייזער געהען, נאר צוזאמען מיט איהר, צוזאמען מיט חנה'ן“ און דאס גאנצע לעבען זיינס בעקומט דאמאלס גאר אנ'אנדער ווערט. אנ'אנדער אויסזעהען אין זיינע אויגען. אבער עס דויערט ניט לאנג, און יודלען שטעלט זיך באלד פֿאר אין די געדאנקען א שרעקליכעס, א שוידערהאפטעס בילד, פֿון וועלכען יודעל בלייבט ווי פֿערציטערט, און אלע זיינע פֿריהערדיגע פלענער ווערען באלד צושמעטערט, אז קיין זכר בלייבט פֿון זיי ניט. יודעל זעהט: א קליינע נידעריגע שטיבעל מיט נאסע ווענד, און קאלט איז דארטען און רויכיג; די קינדער זענען אלע אבגעריסען, פֿערפֿראָרען און פֿער'יתומ'ט... און זי, חנה, זיצט אין א ווינקעל ביים טיש, געל, ווי א וואקס, מיט איינגעפֿאלענע באקען, און עפעס אזא לאנגער, אזא דינער נאז אויפ'ן פנים... חנה זיצט אין איהר דינער צולעכערטער קליידעל מיט א צושפילעטען בוזעם און זייגט א שרייעדיגעם קינד, און אנ'אויפגערעגטע פאטשט זי און שילט דאס קינד צוזאמען מיט איהר פֿינסטערען מזל...

א שוידער געהט איהם באלד דורך איבער'ן גאנצען קערפער ביי אזוינע טרויעריגע פֿארשטעלונגען, און יודעל קאן בעת מעשה חנה'ן גלייך אין די אויגען ניט קוקען: חנה, אט די זעלביגע טייערע חנה — אין א צעריסענער קליידעל מיט אנ'אפענער ברוסט...

נאר מיט אזוינע שווערע מחשבות איז נאר יודעל אליין געוועזען פֿערנומען. חנה אבער איז ביז דער לעצטער צייט גאנץ רוהיג געוועזען און פֿלעגט שטענדיג צופֿריעדען זיין מיט דעה

איצטיגער מינוט, מיט דעם הײַנטיגען טאָג, גאָר ניט קלערענדיג איבעריגס וועגען מאָרגען, וועגען דער שפּעטערדיגער צײַט. חנה'ן איז ביז איצטער גאָר קיינמאָל ניט אײַנגעפֿאַלען, אַז וועלכע עס איז אומשטענדען אָדער השבּונות קענען ווירקען אויף וועמעס עס איז ליעבע־געפֿיהלען, און אין יודעלס שטענדיגען אומעט האָט זי דעריבער בשום אופֿן ניט געקאָנט אײַנזעהען די אמת'ע, די ריכטיגע סבה: אַז יודעל ווערט אומעטיג, סטאַרעט זיך חנה נאָר פֿרעהליך מאַכען איהם און פֿון קיין אַנדערע, זײַטיגע זאַכען וויל זי גאָר ניט וויסען און פֿוילט זיך צו טראַכטען.

עס איז אָבער שוין עטליכע צײַטען, ווי חנה איז מיט אַמאָל גאָר אַנ'אַנדערע, אַנ'אומגעביטענע געוואָרען. עפּיס ווערט בײַ איהר צײַטענווײַז דאָס געזיכט אַזוי ערנסט, אַזוי שטרענג, די אויגען אַזוי שטעכיג, אַזוי בייז, דאָס עס דוכט זיך אויס, אַז אָט־אָט וואַרפֿט זי זיך אויף וועמען עס איז אַרויף און זי וועט איהם דאָרט רײַסען, בײַסען, צופּען און וועט שרײַען דערבײַ מיט ווילדע, היסטערישע קולות... חנה שווײַגט דאָס רוב, און יודעל שווײַגט אויך און ווען איהם פֿערדריקט דאָס האַרץ פֿאַר רחמנות אויף איהר, אויף זיך און אויף נאָך אַזוינע, ווי זיי ביידע — פֿרעגט איהר דאַמאָלסט יודעל מיט אַ ווייכען, אַ טרייסלענדען קול: וואָס איז דיר, חנה, וואָס ווילסט דו, מײַן טײַערע?..

חנה פֿאַלט איהם באַלד אויפֿ'ן האַלז אַרויף נאָך לאַנג־לאַנג וויינט זי און הליפּעט דאָרט אויף זײַן דאַרער אײַנגעפֿאַלענער ברוסט. און יודעל זיצט דאַמאָלס און ריהרט זיך פֿון אָרט ניט, ווי אַ צוגעשמידטער, און פֿון זײַנע אויגען קאַפּען גרויסע, וואַרימע, בלישצעדיגע טראָפּענס און בענעצען איהר לאַנגען שוואַרצען צאָפּ. נאָך אַ לאַנגען אָברוהען אויף זײַן אָרימען גוף בערוהיגט זיך חנה, און זי הייבט זיך באַלד אויף אַ פֿרישע, אַ לעבעדיגע, ווי אַ נײַגעבאָרענע. חנה שטעלט זיך שטאָלץ אַנידער, און טרייסלענדיג מיט איהר שיינעם, לאָקענדען קאָפּ, זאָגט זי שמייכלענדיג: — ווי שלעכט איז דאָס מיר מיט אײַן ווײַלע פֿריהער געוועזען און ווי גוט מיר איז דאָס איצט — וואָס פֿאַר אַ נאַר, וואָס פֿאַר אַ נאַר איך בין דאָס!..

הײַנט אָבער קאָן חנה גאָר ניט בערוהיגען זיך. זי וויינט אויפֿ'ן קול און שטילערהייד, זיווישט אָב דעם פֿערשוואָלענעם

פּנים און וויינט ווייטער, און עס דוכט זיך אויס, אז ווען די טרערען וועלען זיך שוין אין גאנצען אויסגעהמען ביי איהר, וועט פון איהרע אויגען דאמאלסט אָנהויבען צו רינען עפּעס אַנאַנדערע אַ פּיעל ערגערע זאך... יודעל האלט זי איף די הענד, גלעט זי פאר'ן קאָפּ און שווייגט אַלץ, פרעגט איהר קיין זאך ניט: יודעל פערשטעהט אַליין, יודעל ווייס גאַנץ גוט, וואָס מיט איהר טוט זיך, און ער שווייגט דעריבער מיט אַנאיינגעהאלטענעם אָטהעם...

— יודעל, רופט זי איהם מיט אַ שוואַכען, קרענקליכען קול, און טרערען הייבען ווידער אָן צו שטיקען איהר האַלז. — יודעל, יודעל, בעט זי זיך הייזעריג, אַרומנעהמענדיג איהם מיט ביידע הענד: מיר האָבען זיך דאך אַזוי שטאַרק, אַזוי לאַנג ליעב... וואָס וועט זיין דער סוף... איף וואָס וואַרטען מיר?..

יודעל ווערט באַלד בלייך, טויט, ווי די וואַנד, און אַלע אברים זיינע הייבען זיך אָן צו טרייסלען ביי איהם, ווי ער וואָלט זיך קליינען עפּעס אַ גרויסען פערברעכען צו בעגעהן, אַ מיאוסע עבירה אָבצוטאָן... יודעל ווייס, יודעל פערשטעהט זיין הנה'ן און יודעל האָט דעריבער מורא... ער טרויט זיך אַליין ניט... יודעל וויל, אַז מאָרגען זאָל איף נאך אַלץ זיין צווישען זיי ביידען, ווי היינט... אַז אַנדערש טאָר עס ניט זיין — ניט פאַר איהם איז התונה האָבען... ער דריקט זי ווידער פעסט צום האַרצען און בעת מעשה טראַכט יודעל: „ווי גוט וואָלט דאָס געוועזען, ווען מיר וואָלטען קענען „אָט אַזוי" דאָס גאַנצע לעבען צוזאַמען פערברייננגען...

— זאָג מיר, אַז דו האָסט מיך שוין ניט ליעב מעהר — רעדט הנה ווידער דורך אַ גאַנצען קוואַל טרערען — און איך וועל דיך באַלד פריי לאָזען... אָבער אויב דו ליעבסט מיך, ווי פריהער, ווי איך דיך — טאָ וואָס־זשע שטערט אונז צו לעבען?...

ביי דיזע ווערטער הנה'ס איז יודעל געבליבען זיצען צו־טומעלט, ווי אַ שווערע משא וואָלט איהם אין קאָפּ געטראָפען, און הנה האָט זיך ניט ווילענדיג פון זיינע דאַרע הענד אַרויסגע־גליטשט. ביידע זענען זיי געזעסען מיט צעראָבגעלאָזענע קעפּ, ווי אַבלים, און ביידען האָט זיך אין דער ווייַלע ניט געוואָלט מיט די בליקען בעגעגנען זיך. און געפיהלט האָט בעת מעשה יודעל, אַז איצטער, נאָר איצטער איז די רעכטע צייט צו מאַכען

אַ סוף פֿון אַלץ, אַז ער דאַרף און מוז איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל אויפֿריידען זיך מיט חנה׳ן, דערווייזען איהר, אַז לעבען צוזאַמען טאָרען זיי בשום אופֿן ניט, אַז זי איז איהם צופֿיעל טייער, צו שטאַרק האָט ער זי ליעב, און טאַקי דערפֿאַר אַליין טאָרען זיי זיך ניט פֿערבינדען, דאַרפֿען זיי ניט חתונה האָבען. און יודעל איז שוין כמעט גרייט, פֿאַרטיג געווען צו זאָגען פֿון אַלץ זיין חנה׳ן, געבען איהר צו פֿערשטעהען, אַז... אָבער אין דער זעלבער רגע דערמאָהנט זיך יודעל, אַז אין אַ יאָהר־צייט אַרום אָדער אפֿשר נאָך ווייניגער קאָן שוין חנה ערגעץ ווייט־ווייט פֿון איהם זיין, אַז די זעלביגע טייערע חנה וועט אָן איהם אין גאַנצען פֿערגעסען, און איינער פֿון דעם צווייטען וועלען זיי קיינמאָל ניט הערען, קיינמאָל ניט וויסען, אַז אַרומנעהמען זי, פֿיהלען די נאָהענטקייט פֿון איהר בעצויבערענדען קערפּער, פֿיהלען די ווייכע, די ליעבליכע בליקען פֿון איהרע טיעפֿע, לעבעדיגע אויגען וועט ער שוין ניט קענען מעהר, אַז אַלץ אַרום איהם וועט מיט אַמאָל עפּעס אַזוי איינזאַם, אַזוי טרויעריג ווערען, און דאָס לעבען זיינס וועט זיך ציהען אַזוי לאַנגזאַם־געמאַטערט, אונזיניג־נאַריש, אָהן ליכט, אָהן וואַרימקייט...

אַ פֿערטרייסעלטער איז באַלד יודעל געוואָרען ביי אַזוינע שרעקליכע פֿאָרשטעלונגען, און אַ פֿלאַמענדער, אַ זודיגער האַס האָט זיך תיכּף איבער אַלע זיינע אברים צוגאָסען — אַ האַס געגען דעם אייביגען אונרעכט — געגען די „שטאַרקע“, אַ האַס געגען דער עקעלהאַפֿטער מאַכט פֿון די שטומע, קלינגענדיגע מטבעות, אַ האַס געגען דעם ערד־לעבען אין גאַנצען... און יודלען האָט זיך פֿערוואָלט בעת מעשה, ווי שמשון הגבור, די וועלט־שלופֿעס אָנגרייפֿען, פֿעסט־פֿעסט זיי אין די שטאַרקע הענד זיינע אַריינגעהמען און מיט אַ שרעקליכען כּח די זיילען אַ טרייסעל טאָן, אַז אין איין רגע אין איין הרף עין זאָל אַלץ, אָהן רחמנות, צוריבען, צומאָהלען, צודריקט ווערען, ווי סדום זאָל פֿון קיין זאַך קיין סימן, קיין זכר ניט בלייבען!...

„אָבער חתונה האָבען מיט חנה׳ן טאָר איך דאָך פֿאָרט ניט“ — גיט איהם באַלד מיט אַמאָל אַזעץ אין רעכטען מוח, און עפּעס גאָר ניט ווילענדיג האָט ער באַלד האַסטיג אַרויסגערעדט מיט אַנ׳ אויפֿגערעגטען קול: „לעבען צו זאַמען נאָר לפנים, פֿון לייטענס וועגען... הייסט דאָך דאָס ניט געלעבט, נאָר געמאַטערט זיך... און לעבען ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס ווילט זיך, ווי אַלע

לעבען — מוז מען דערצו אויך וועלען א נ'ארים־מאן זיין... א יודישער ארים־מאן — ווי שרעקליך, ווי עס ווילט זיך ניט!..."

יודעל האט זיך געפיהלט זעהר ניט גוט, ווען אין צימער איז מיט אמאל איינגענעמם שטיל געווארען און אין די אויערן האבען איהם געקלונגען די לעצטע ווערטער זיינע, וועלכע האבען איהם איצטער אויסגעזעהן אזוי נאריש, אזוי אונגעלומפערט... ווי א נ'אבגעשוואכטער און א פערשעמטער האט ער זיך באלד באהעגט צו הנה'ן צוגעזעצט און האט זיין קאפ אויף איהרע פלייצעס אראבגעלאזען, האטש יודעל האט בעת מעשה גוט געוואוסט און מודה געוועזען, אז ער דארף דאס איצט ניט טאן מעהר, אז ער מוז זיך איצט סטארען מיט אלע כחות זיינע, ווי עס איז "אריינגענעמען זיך אין די הענד" און זעהען ביסלעכווייז א סוף צו מאכען פון...

און הנה האט איצטער גאר אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז זי מיט יודלען קענען זיך צוזאמען בשום אופן ניט אויפגיסען, אז זי און ער — זיינען צוויי בעזונדערע וועלטען, אז פון היינט אן איז זי אומגליקליך און איהר לעבען — א צוריבענער. הנה האט זיך באלד פון ארט אנידערגעשטעלט, און פערווארפענדיג דעם קאפ אויף הינטער, איז זי מיט שוואכע טריט, ווי נאך א שווערער קרענק, איבער'ן צימער ארומגעגאנגען. און אזוי שפאצירענדיג לאנגזאם, שטעלט זיך איהר פאר אין די געדאנקען, אז זי איז שוין לאנג־לאנג מיט יודלען פונאנדערגעגאנגען זיך, אז יודעל איז שוין איצטער ערגעץ ווייט־ווייט פון איהר — איינער אליין אין עפעס א קלייננעם דונקעלען צימער. און איהר דוכט זיך, אז זי זעהט דייטליך, ווי דער קאפ איז שוין ביי איהם גראה, די אויגען פערלאשען און דער גאנצער גוף זיינער — אזוי איינגעקארטשעט, איינגעשרומפען, און אז ער ליגט אויף עפעס א הארטער קושעטקע טיעף איינגעראבען דעם קאפ אין א קליינע שמוציגע קיסעלע. און ער טראכט וועגען איהר, וועגען הנה'ן... און זי, דוכט זיך איהר, איז שוין ניט אליין — מיט עפעס א מיצלח'דיגען יונגען מאן... א דיקער איז ער און א צופריעדענער, און אין שענע הייזער וואוינט זי און עפעס אזוי ליכטיג, אזוי פרעהליך איז אלץ ארום איהר...

מיט גאר די כחות האט הנה שרייען, וויינען געוואלט פון ווערטאג, און "לויפען", מאכן שוין ענטלויפען פון אט דעם

צופריעדענעם „מציל״ה״ אידהרען אהין ווייט צו דער קליינער שטיבעל, צום פערהשכ׳טען יורלען... נאר באלד האט זיך חנה פון איהר חלום ערוואכט און האט אלץ אויף אנ׳ארט געפונען...

א בית־עולם־שטילקייט האט דאס גאנצע צימער אנגעפילט, און שווער, הדיקענד איז די לופט געווען. שטיל איז געזעסען— ביידע האבען שטום געשוויגען. נאר באלד האבען זיך זייערע בליקען בעגעגענט, און שטילע קיסען מיט הייסע טרעהרען זע־נען אנ׳געטפער אויף זייערע ליידען געוועזען...

באנקראָט.

באַנקראָט.

זייט פרידמאַן איז אַ הערוואַקסענער בחור געוואָרען האָט ער שטענדיג געגעבען שטונדען: פרידער אויף יודיש, דערנאָך אויף רוסיש און אַביסעל שפּעטער — אויף אַלץ צוזאַמען. נאָר קיינער האָט איהם פינדעסטוועגען ביז דער לעצטער צייט קיינמאָל ניט אָנגערופען „לעהרער“, ווייל ער אַליין און אויך אַלע זיינע באַקאַנטע האָבען געקוקט אויף זיין אַרבייט נור ווי אויף עפּיס אַ ביי־זאַך, ווי אויף אַ מיטעל צו וואָס ס'איז גרעסערס, וויכטיגערס און אינטערעסאַנטערעס. שטענדיג איז פרידמאַן פערנומען געוועזען מיט גרויסע זאַכען, מיט שווערע אויפגאַבען, שטענדיג איז ער געלאָפען, געאיילט זיך, געשריען, געפּלפּולט זיך, און ביי יעדער געלעגענהייט האָט ער אַלע מאָל צופריעדען איבערגעחזר'ט: ס'איז פאַראַן וואָס צו טהון און וואָס צו פערלאַנגען אויף דער וועלט — נור צייט און כח...“

און פרידמאַן האָט טאַקי צו יעדער צייט עפּיס וואָס געוואָלט און אַלע מאָל מיט דער זעלביגער התפעלות. אַז ער איז נאָך אַ קליין ישיבה־יונגעל געוועזען, האָט זיך איהם דאַמאָלסט געוואָלט ניט אַנדערש זיין דער גרעסטער רב ביי יודען, און ער האָט זיך דערביי דייטליך פאָרגעשטעלט, ווי ער זיצט אויבען אָן אין אַ ברייטען שלאָפראָק, אַרום איהם אַ סך דינים מיט גרויסע בערד, פון ווייטען שטעהן זיינע עלטערען און קלייבען נחת, און ער, דער גרעסטער רב, — זאָגט פאַר'ן עולם תורה... אַז פרידמאַן איז אַביסעל עלטער געוואָרען, האָט זיך איהם שוין געוואָלט זיין דער „גרעסטער“ אפּיקורס ביי יודען, און פרידמאַן געדיינקט נאָך, ווי ער האָט דאַמאָלסט עפּיס איין מאָל געשוואָרען פאַר זיינע חברים: „אַז איך וועל דאַרפען שטאַרבען, וועל איך הייסען צוזאַמענרופען דאָס גאַנצע שטעדטיל און וועל מיט די לעצטע כחות אויסשרייען: „ניטאָ קיין גאָט!..“ אַביסעל שפּעטער האָט שוין פרידמאַן געטרוימט, ווי די גאַנצע וועלט גליקליך צו מאַכען, און אַז ער איז אַרויס פון טודמע אַ בלאַסער, אַ צוטומילטער. נאָך האָט ער שוין געוואָלט — האָטש אַליין גליקליך זיין... „אַ דאָקטאָר מוז מען

װערען —" האָט דאַן פֿרידמאַן ערנסט בעשלאָסען. נאָר אַז ס'זענען אַריבער בײַ איהם עטליכע יאָהר פֿון קאַלטע צימערן, בלײַכע טהױ אין פֿערשימעלטע ספרים, איז פֿרידמאַן ענדליך מיעד געװאָרען. ער האָט ביסלעכװײַז אױפֿגעהערט האַסטיג לױפֿען, הױך רײדען; די אױגען האָבען בײַ איהם געקוקט טעמפּ און גלײַכגילטיג, און דאַמאָלסט איז ער געװאָרען „פֿרידמאַן דער לעהרער".

— װאָס איז עס מיט דיר געװאָרען, פֿרידמאַן — פֿרעגען איהם אָפֿט איראָניש זײַנע בעקאַנטע: װאָס האָסט דו זיך מיט אַמאָל אַזױ אָבגעזעצט?

— באַנקראָט, ברודער — האָט זיך פֿרידמאַן דאָס רוב אָפֿענהערציג מודה געװעזען: ס'װילט זיך גאָרנישט!..

פֿון דער צײַט אָן האָט פֿרידמאַן געלעבט אײַנזאַם — װײַט פֿון טומעל און װײַט פֿון בעקאַנטע, און זײַן גאַנצען חיות האָט ער געצױגען נור פֿון ערינערונגען פֿון זײַנע פֿריהערדיגע יאָהרען, װעלכע האָבען איהם טאַקי צײַטענװײַז שטאַרק אונטערגעהאַלטען. אַז ער קעהרט זיך אום אין אָװענד אַהײם אין זײַן צימער, ציהט ער זיך באַלד אױס אױפֿ'ן בעטיל מיט אַ פּאַפּיראָס אין מױל, און ליגענדיג לױפֿט איהם שטענדיג דורך איין און דער זעלבער געדאַנק: „געװאָלט אַמאָל אַ סך, און איצט?.." בײַ די מחשבות װערט פֿרידמאַן אַלע מאָל זעהר אומעטיג; איהם האַפּט אַרום אַ זעלטענע בענקעניש נאָך אַ װעלכען ס'איז שטאַרקען פֿערלאַנג, און זײַן איצטיגעם לעבען זעהט איהם אױס בעת־מעשׂה אַזױ קלײן, אַזױ אָרעם און טרוקען, אַז ער פֿיהלט דאַן עפּיס אַ מין רחמנות, אַנ'עלענד צו זיך אַלײן. ער בלײַבט נאָך דאָס רוב לאַנג ליגען מיט פֿערמאַכטע אױגען און זײַן גאַנצע פֿערגאַנגענהײט טראָגט זיך דורך פֿאַר איהם, װי אַ רױך, פֿון װעלכען ס'װערט נור ביטער אין די אױגען און מ'קאָן עס ניט אַנטלױפֿען... פֿרידמאַן דרעהט זיך איבער עטליכע מאָל אױף בײדע זײַטען, און אַז ער קריכט ענדליך פֿױל אַראָב פֿונ'ם בעטיל, קלאַפּט איהם פֿון דאָס־נײַ אין קאָפּ: „באַנקראָט, ברודער, באַנקראָט!..."

ס'זענען אַזױ אַריבער טעג, װאָכען און מאָנאַטען. פֿרידמאַן איז רעגעלמעסיג געגאַנגען אױף זײַנע שטונדען, האָט אױטאָמאַטיש געטהאָן זײַן טעגליכע אַרבײַט, און אין די אומעטיגע בין־השמשות'ן האָט ער דערמאָהנט אַמאָליגע יאָהרען... נאָר ביסלעכװײַז האָט שפּעטער אין אַ פֿערבאָרגען װינקעל פֿון זײַן האַרצען אָנגעהױבען

שפּראָצען און געבאָרען ווערען אַ קליינע האָפנונג, פון וועלכער ער האָט אַליין קיין סך ניט געוואָלט טראַכטען. „איך קאָן דאָך נאָך חתונה האָבען“ — פלעגט איהם אָפט, ווי אַ העלער שטראַהל, אַריינדרינגען אַ געדאַנק טיעף אין דער נשמה אַריין. אין דער רגע ווערט פרידמאַן פּלוצלונג מוטהיגער, אַלע אברים ווערען ביי איהם אָנגעשטרענגטער, און בייסענדיג די נעגעל פון די פינגער, לאָזט ער זיך דאַמאָלסט געהן האַסטיג איבער׳ן צימער.

דײַטליך האָט זיך נאָך פרידמאַן אַליין קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי דאָס קאָן געשעהן, ווי דאָס וועט אויסזעהן, און אין אַלגעמיין איז איהם אינגאַנצען אומבעקאַנט געוועזען די אומשטענדען, ביי וועלכע אַזוינס קאָן פאָרקומען. אויך האָט פרידמאַן ניט געטראַכט פון פערשידענע בעקוועמליכקייטען און פון געמיינזאַמען גליק מיט אַ פרוי, ווייל קיין פרויען האָט פרידמאַן אין לעבען כמעט ניט געקאָנט און איז אין נאָהענטע בעציהונגען מיט זיי קיינמאָל ניט געוועזען. פרידמאַן געדענקט נור, ווי דורך אַ חלום, אַז מיט אַ סך יאָהרען צוריק, ווען ער איז נאָך גאָר אַ יונג בחור׳ל געוועזען האָט ער עפּיס איין צייט ניט געקאָנט איינשלאָפען: שׂרה׳ל, זיינע אַ קוזינע, אַ דיקע מיידעל מיט אַ לאַנגען שוואַרצען צאָפּ איז איהם דורכאויס געשטאַנען פאַר די אויגען, און דאָס האַרץ זיינס האָט זיך ביי איהם געהויבען און געקלעמט...

פון דאַמאָלסט אָן איז שוין אָבער אַוועק פיעל יאָהרען, און אַלץ איז שוין דאָרט פערוואַקסען געוואָרען, ניט איבערלאָזענדיג דעם קלענסטען סימן. און איצט איז פרידמאַנ׳ען נור טייער געוועזען די מחשבה, אַז עפּיס קאָן נאָך מיט איהם טרעפען אין לעבען און עפּיס האָט ער נאָך צו וואַרטען אין דער צוקונפט, אַז איין פערלאַנג, האָטש ניט קיין שטאַרקער, איז נאָך ביי איהם פערבליבען און אַז חוץ זיינע טעגליכע שטונדען האָט ער נאָך צו טראַכטען פון וואָס ס׳איז אַנ׳אַנדער זאַך. גערעדט האָט פרידמאַן וועגען דעם קיינמאָל ניט, און אַז עמיצער פון זיינע אַמאָליגע בעקאַנטע זאָגט איהם אַמאָל לאַכענדיג: „דו ווייסט, פרידמאַן — דיר האָט איצט געפּאַסט נעהמען אַ דיקע מיידעל פון אַ רייכען ישובֿ׳ניק, קויפען אַ פּאָר גרויסע בעטען און וויגען אַ שרייענדיג קינד“ — ווערט ער באַלד רויטליך אין פּנים, ווי עמיצער וואָלט איהם אַריינגעקוקט טיעף אין האַרצען, און ער פערוויכערט שווייגענדיג אַ פּאַפּיראָס...

די לעצטע צייט האָט זיך פרידמאַן ערגיץ־וואו בעקאַנט מיט

אַמיידעל. געדיכטען האָט זי מאַניען אין זי איז געוועזען אַנ׳אַקוישאַרען שוין ניט קיין יונגע. באַלד נאָך דער ערשטער בעקאַנטשאַפט האָבען זיי איינער איינ׳ם אַנדערן געפֿינען עפּיס אַזוינס, וואָס האָט זיי ביידען געצוואונגען, זיך אַ צווייטען מאָל צוטרעפֿען, און ביז־לעצטענס האָבען זיי זיך אָנגעהויבען בעגעגענען אָפֿטער.

— קומט אַרויף אַמאָל — האָט זי איינמאָל ביים שיידען זיך אידם געבעטען: לאַנגע וואָנדערן איצט — נישטאָ זיך וואו אַהינצוטהון.

פֿרידמאַן האָט זיך פֿיעל ניט געלאָזט בעטען און איז געוואָרען אַנ׳אָפֿטער גאַסט ביי מאַניען. אַז ער פֿלעגט אין אָוועגה קומען פֿון זיינע שטונדען האָט ער שוין לאַנג דאָרט ביי זיך ניט געקאָנט איינזיצען, און ער פֿלעגט טאַקי אומגעזאַמט אַוועקשפּאַצירען צו זיין בעקאַנטער. — „גאַנץ גוט ביי איך — האָט ער יעדעס מאָל איבערגעחזר׳ט: לאַנגע וואָנדערן איצט“... און ביי מאַניען איז טאַקי זעהר בעקוועם געוועזען. דאָס צימער אידרי׳ס איז געוועזען אַליבטיניעס, אַריינעס; דאָס בעטעל — שעהן איבערגעפּיצט, אויפ׳ן טישעל אַ קלאָרער טישטוך, אויף די וועגד פֿערשיעדענע פֿאָטאָגראַפֿישע בילדער, און איבער׳ן גאַנצען צימער האָט געשוועבט עפּיס אַ בעזונדער ווייבקייט, וועלכע האָט פֿרידמאַנען געגלעט און פֿערשלעפֿערט... מאַניע האָט דאָס רוב געבראַכט טהיי, אַמאָל עפּיס צו־ביסען, און פֿרידמאַן האָט אידר דערביי דערצעהלט עטוואָס פֿון זיינע אַמאָליגע לעבעדיגע, קאַלעדיגע יאָהרען, ווי גוט ס׳איז געוועזען דאַן און ווי ניט „יום־טוב׳דיג“ ס׳איז היינט... און אַז ער דערצעהלט אידר אויס זיין גאַנצעס האַרץ, ענטפֿערט מאַניע כמעט אַלע מאָל מיט אַ זיפֿץ: „איך איך אַזוי...“

— מ׳דאַרף זיך אָנהויבען קלייבען אַהיים — פֿלעגט פֿרידמאַן שעמענדיג שטאַמלען, ווען ער האָט זיך דאָרט ביי מאַניען אַמאָל שפּעט פֿערזעסען — שוין גאָר ניט פֿריה...

— אָט דאָ אויפ׳ן קאָרב — האָט אידם מאַניע דאַמאָלסט בערוהיגט — קאָנט אידר ביי מיר איבערשלאָפֿען: אידר וועט מיר גאָר ניט שטערען...

זיצענדיג ביי מאַניען שעה׳ן לאַנג פֿלעגט פֿרידמאַן זיך אָפֿט פֿערטראַכטען וועגען זיך, וועגען אידר און וועגען זיי ביידען צוזאַמען... אידם איז אָבער זעהר טייער געוועזען זיין לעצטע האָפֿנונג און ער פֿלעגט זיך סטאַרען פֿערטרייבען פֿון זיך אַזוינע מחשבות.

און פיעל מאל האט ער טאקי פאר זיך איבערגעטראכט, אז צו מאניען געהט ער אייגענטליך ארײַן סתם אזוי זיך, און חתונה־האבען איז גאר אנאנדער זאך — אפשר ווען ס'איז און ווער ווייסט נאך מיט וועמען?..

* *
*

ס'איז געוועזען א געוועהנליכער קאלטער ווינטער־אָוונד. די פאריגע נאכט האט פרידמאן שפעט פערבראכט ביי מאניען און ער איז דארט ענדליך פערבליבען צו נעכטיגען אויפ'ן קארב. אין דער פריה, ווען מאניע האט נאך געשלאפען, איז ער פון דארט אוועק גלייך אויף זיינע שטונדען און ער האט זיך אומגעקעהרט אהיים ערשט פארנאכט. פרידמאן האט, ווי זיין שטייגער איז, אויסגעריכערט עטליכע פאפיראסען, האט עטוואס פעריכט זיין קראגען און האט ווי געוועהנליך א טראכט געטון פון געהן צו מאניען. נאר אין דער רגע האט דאס הארץ ביי איהם אנגעהויבען שטארק קלאפען, גאר דאס ביסעל בלוט פון זיין ארימען גוף איז איהם אין פנים ארײַן, און א צוטומעלטער האט ער זיך אראבגעלאזען אויפ'ן בעטיל. נאר לאנג האט פרידמאן ביי זיך אין צימער ניט געקאנט איינזיצען. ער האט ווידער פערריכערט און איז אוועק צו מאניען. אז פרידמאן איז ארײַן אין צימער איז מאניע געזעסען ביים טישעל אונטערגעשפארט דעם קאפ אויף ביידע הענד און האט אנגעשטרענגט געטראכט. ער איז געבליבען שטעהן אין מיט'ן צימער אהן בעוועגונג, טראכטענדיג בעת־מעשה: „צי איז נאך אלץ אזוי ווי נעכטען, אדער ניין...“ ביידע האבען געשוויגען.

— וואס מאכט איהר? — האט ענדליך פרידמאן אומגעלומפערט ארויסגערעדט — וואס הערט זיך?..

— גארנישט — האט מאניע געשטאמעלט: מ'דארף שרייבען די עלטערען, אז מיר האבען... חתונה־געהאט...

— וואס?..

מאניע האט ווידער אונטערגעשפארט דעם קאפ, און טרעהרען האבען זיך געקײַקעלט איבער איהר פנים...

מיט'ן עטאפּ.

מיט'ן עטאַפּ.

אין אַ שוואַרצער, קאַלטער און פינסטערער נאַכט האָט מען אונז אין שוואַרצע, אין פינסטערע קאַרעטען אַריינגעזעצט און פון די קאַרעטען — מיט אַ טייוועלשער געשווינדקייט — אין וואַגאָנעס אַריינגעלאָזען, אויך אין שוואַרצע, אויך אין פינסטערע... לאַנג איז נאָך דער צוג אויף אַן אָרט געשטאַנען און פון דרויסען, פון דער „פריי" האָבען זיך צו אונז אין די וואַגאָנעס אַריינגעריסען קלינגענדע שטימען, פרעהליכע געלעכטערס. נאָר דאָך האָט קיינער פון אונז איין מאָל אַפילו אין פענסטער ניט אַריינגעקוקט, איין מאָל צו די גראַטעס נאָהנט ניט צוגעגאַנגען. עפּיס זענען מיר אַלע שווייגענדיג געבליבען זיצען, ווי אָרן לשון אין שוער איז אַלעמען אויפ'ן האַרצען געוואָרען, ווי טויזענד שטיינער וואָלטען דאָרט מיט אַמאָל אויסגעוואַקסען...

און האָטש מיר אַלע זענען שוין פון לאַנג געוועהנט געוועזען, מען זאָל אונז פיהרען, לעגען, זעצען, ניט ווען מיר אַליין פער־לאַנגען, ווען אונז אַליין ווילט זיך עס, נאָר שטענדיג און דורכ־אויס ווען „זיי" ווילען, ווען זיי דאַרפען, ווען זיי געפעלט — דאָך האָבען מיר זיך אין דער ערשטער ווייַלע געפיהלט אַזוי קליין, אַזוי שוואַך, אַזוי אונבעהילפיג, דאָס ביי אַלעמען זענען באַלד די אויגען פול טרעהרען געוואָרען — טרעהרען פון שוואַכקייט, טרעה־רען פון יאוש... אַלע זענען מיר געבליבען זיצען אויף די ערטער אָהן בעוועגונג, ווי צו געשמידעטע, און יעדערער בעזונדער איז פער־נומען געוועזען מיט אייגענע פינסטערע, דריקענדע מחשבות, ווי מיר אַלע וואָלטען נור היינט צום ערשטען מאָל מיט דער שוידער־האַפטער ווירקליכקייט זיך בעגעגענט, ווי עפּיס גאָרניט אין דעם קאַלטען, גרויזאַמען רוסלאַנד וואָלטען מיר אויסגעוואַקסען, נור ער־גיץ ווייט־ווייט אין דעם וואַרימען אַרקאַדיען אונטער טיעפע בלאָהע הימלען אַרום קלאָרע פליסענדע טייכען...

און וואָס ווייטער, וואָס לענגער מיר זענען שווייגענדיג גע־זעסען, אַלץ גרעסער, אַלץ שטאַרקער איז אינווייניג דער ווערטאָג געוואָרען, און געווען איז דער ווערטאָג עפּיס אַ מאָדנער — אַ נאָ־

געדרער, אַ ברענענדיגער, — אַ וועדמאַ, צו וועלכען מען ווייסט אַז ס'איז קיין שום רפואה ניטאָ און עס בלייבט נור איבער: קלאַפּען מיט'ן קאָפּ אָן דער וואַנד, פאַלען מיט'ן פּנים צו דר'ערד און מיט'ן גאַנצען גוף וואַרפען זיך, שלייערן זיך, די אייגענע פינגער בייסען, די אייגענע האָר פון קאָפּ רייסען... און טיעף־טיעף ביי זיך אין האַרצען האָט בעת מעשה יעדער געטראַכט און איז איבער־צייגט געוועזען, אַז אונרעכט, געוואַלד־שראַטען, גראָבער כח זענען אייביגע זאַכען — ווי גערהערען דעם מענשען און וועלען דערי־בער קיינמאָל ניט אויפהערען, אַז אמת טאַקע, מענשען זענען צווישענווייז שטאַרק ווי לייבען, שען ווי געטער, אָבער פערקעהרט — אויך שוואַך ווי ווערים, מאוס ווי דער טויט...

לאַנג זענען מיר אַזוי געזעסען ווי שטומע מיט צוריסענע געפיהלען, מיט צעוואונדעטע נשמות, מיט פערבלוטיגטע הערצער, און געבויערט, געקעבערט האָט אַלעמען נור איין שרעקליכער, איין מורא'דיגער געדאַנק: אַזוינע גרויסע, דערוואַקסענע מענשען — „אמת'ע" מענשען פון דער „אמת'ער" וועלט — פיהרט מען, זעצט מען, שטעלט מען, לעגט מען, ווי קליינע קינדער, ווי ווילדע אָדער משוגעים, און אַלע, די גאַנצע וועלט ווייסט דאָס, די גאַנצע וועלט זעהט דאָס, און די וועלט שווייגט, די וועלט בויגט איהר גרויסען קאָפּ — די וועלט געהט אין טירמע, די וועלט געהט אויף דער תליה!..

באַלד האָט זיך אַ ווילדער, אַ שנייַדענדער פייף דערהערט און נאָך אַ שוידערהאַפטען קרעכץ האָט זיך דער צוג פון אָרט גע־ריהרט. אַלע מיט אַמאָל, פּונקט ווי צוזאַמענגערעדט זיך, האָבען זיך באַלד אַ טרייסעל, אַ ציטער געטהון און יעדער פון אונז האָט בעת מעשה דערפיהלט, ווי עפּעס האָט זיך ביי איהם דאָרט אינע־ווייניג מיט גוואַלט אָבגעריסען, אָבגעריסען — און אַראָבגעפאַלען...

דאָס געריוש פון די רעדער איז וואָס ווייטער אַלץ שטאַר־קער, אַלץ טומעלדיגער געוואָרען און וואָס הילכיגער, וואָס געשווינדער עס זענען די קלעפּ געווען, אַלץ נידריגער האָבען זיך אונזערע פערמאַטערטע קעפּ צום שלאָפען געבויגען, און באַלד האָט זיך אַ שרעקליך, אַ שרייענדיג הראַפּען איבער'ן וואַגאָן געטראָגען...

אַ שענער, אַ לויטערער פראָסטיגער פריה־מאָרגען איז געווען, ווען מיר האָבען די ערשטע נאַכט איבערגעשלאָפען. די קאַלטע

זונען־שטראַהלען האָבען פֿרעהליך אין וואַגאָן אַריינגעשיינט און
אויף אַלעמעס פּנים׳ער איז געלעגען עפּיס אַ מין רגאָה, אַ צו־
פֿריעדענקייט מיט זיך אַליין, ווי בעת מען פֿיהלט דעם אייגע־
נעם כּח אין מען גלויבט אין די אייגענע קרעפֿטען. נאָך ליגענ־
דיג אויף די געלעגערס, האָט יעדערער פֿאַר זיך עפּיס גאָרניט ווי־
לענדיג מיט שטאָלץ געטראַכט: דאָך אַרויסגעריסען זיך פֿון די
שטעכיגע, פֿון די שמוציגע הענד, פֿון דער גרוזאַמער איינזאַמקייט
פֿונ׳ם לעבעדיגען קבר... דאָך רייד איך איצט, ווי אַלע, מיט׳ן
מויל און ניט מיט די פֿינגער... דאָך דערלויזט געוואָרען פֿון
דער האַרטער „קאָיקע“ און ליעג ניט מעהר גאַנצע מעת־לעת׳ן
אין הלשות, „שפּאַציר“ ניט מעהר איבער דער קאַמער ביז דער מאָרך
אין קאָפּ הויבט אָן טריקענען...
אונזער נעכטיגע שווערע שטימונג איז אינאיינעם מיט דער
פֿינסטערער נאַכט ערגיץ־וואו פֿערשוואונדען און אַלע האָבען זיך
איצט געפֿיהלט אַזוי גרינג, אַזוי פֿריי, אַזוי מונטער, ווי מיר וואָל־
טען טאַקע אמת׳ע פּאַסאַזשירען געווען און מיר פֿאָהרען דאָס
איצט אַלע אינאיינעם ערגיץ אויף אַ לוסט־רייזע...
און ס׳האָט זיך טאַקע גאָרניט געקאָנט גלויבען, אַז מיר זע־
נען ניט קיין פֿרייע מענשען, אַז מיר זענען אויף זיך אַליין קיין
בעלי־בתּים ניט: אַ וואַגאָן, דאַכט זיך, ווי אַלע וואַגאָנעס — מיט בייניק,
מיט פּאָליצעס, מיט מאַנסבילען, מיט ווייבער, מיט קינדער, מיט —
סאָלדאַטען... נאָר וואָס טהוען זיי אונז די סאָלדאַטען?.. זיי פֿאָה־
רען אויך אינאיינעם... און די אייזערנע גראַטעס אין די פֿענ־
סטער זענען דאָך ניט פֿאַר אונז אַליין — זיי זענען דאָך פֿאַר די
סאָלדאַטען אויך... אַפֿילו פֿאַר׳ן אָפֿיציר... אויפֿשטעהענדיג פֿריש,
פֿרעהליך האָט יעדערער מיט השק באַלד גענומען פֿונאַנדערנעה־
מען זיין באַגאַזש און האָט וואָס עס איז פֿון זיינע בעסטע, פֿון זיינע
נייעסטע בגדים אָנגעטהון, טראַכטענדיג דערביי: ניטאָ, ניטאָ אויף
ווען אָבצולעגען — מען דאַרף לעבען, מען דאַרף לעבען!.. ראָזע, וואָס
איז אָבגעזעסען גאַנצע דריי יאָהר אין פֿערשידענע טורמעס און
פֿאַר די גאַנצע צייט קיינמאָל אַזוי פֿיעל מענשען ניט אָנגעזעהן,
האָט זיך באַלד אין דער־פֿריה שוין פֿערקעמט, האָט אָנגעטהון אויף
זיך אַ ווייסע דינע בלוזע, און שמענדיג־צופֿריעדען, ווי אַ קליין
קינד, האָט זי אַלץ געדריקט און געקושט איהר חבר׳טע סאָרע׳ן
און האָט דערביי געלאַכט מיט טרעהרען אין די אויגען...

באַלד האָבן מיר פֿון זיך אויסגעקליבן אײנעם פֿאַר אַ „סטאַראָסטע" און אַ צווײטן — פֿאַר אַ „פּאָוואַר", און אויפֿהויבנדיג זיי בײדן עטליכע מאָל אין דער הויך, האָבן אַלע מיט אַ מאָל לאַכענדיג אויסגעשריגן: עס לעבע דער סטאַראָסטע, עס לעבע דער פּאָוואַר!..

אין אַ ווײַלע אַרום זענען מיר ביז אַ הויפּט-סטאַנציע דערפֿאָרן און באַלד האָט מען אונז דאָרט אַ גרויסן, אַנעמערדיגן טשײַניק „קיפּאַטאָק" אין וואַגאָן אַרײַנגעטראָגן. אַלע האָבן זיך גיך אויפֿגעקליבן אין אײן ווינקל נעבן דער „קאָמינע" און פֿאַמעליך, לאַנגזאַם, מיט גרויס רחבֿות האָט מען אינאײנעם געגעסן, געטרונקען, געלאַכט און געשטיפֿט. און ס'איז עפּיס אַזוי פֿרעהליך, אַזוי הײמליך אין וואַגאָן געוואָרן, אַזוי פֿיעל האָט מען גערעדט, געשריגן, דערצעהלט, געלאַכט, אַז אַלע האָבן זיך גאָר אינגאַנצן פֿערגעסן, וואו מען איז אין דער וועלט, וואו מיר געפֿינען זיך איצט און וואוהין און נאָך וואָס מען פֿיהרט אונז...

נאָך דעם טהײ-טרינקען האָט מען זיך געלאָזט שפּאַצירן איבערן וואַגאָן זאַלבענאַנד, זאַלבעדריט פֿעסט אַרומגענומען מיט די הענד. מען האָט גערעדט, דערצעהלט, זיך מתוכּח געווען און אין די ווערטער: חבֿר, חבֿרים, חבֿרטעס — האָט בעת מעשׂה געקלונגען אַזאַ ערנסטקײט, אַזאַ איבערגעבענקײט, דאָס זיי האָבן אַלעמען געשטאַרקט, געמונטערט, צום לעבן גערופֿן, און אַלע האָבן זיך טאַקע אין דער ווײַלע געפֿיהלט פֿאַר אמת'ע גבורים, פֿאַר העלדען, וואָס זענען שטאַרק מיט זײער מוטה, שטאַרק מיט זײער אַחדות...

אָט אַזוי איז כּמעט דער גאַנצער קורצער ווינטער-טאָג אַריבער אין פֿרעהליכקײט און צופֿריעדענקײט און קײנער האָט גאָרניט בעמערקט, ווי גיך עס איז אין וואַגאָן, פֿריהער טונקעל, דערנאָך אינגאַנצן פֿינסטער געוואָרן. אַלע האָבן זיך ווידער אויפֿגעקליבן אין אײן אָרט, ווי קלײנע חדר-קינדער, וואָס האָבן מורא פֿאַר די פֿינסטערקײט, און יעדערער האָט וואָס עס איז דערצעהלט פֿון זײַן אַרעסט, פֿון זײַן „טורמע-מעשׂים", פֿון פֿערשידענע צוזאַמענשטויסונגען, ווי ס'האָט זיך איהם דאָרט געלעבט אין די „פֿיער אײלען" און וויפֿיעל מאָל איז יעדערן אויסגעקומען דאָרט הונגערן, קעמפּפֿענדיג פֿאַר בעסערע בעדינגונגען, פֿאַר מענשליכע בעהאַנדלונגען...

— גאַנצע דרײַ הונגער־שטרײַקען צו צעהן טעג נאָכאַנאַנד האָב איך אין טורמע אויסגעהאַלטען... מיט וואַסער נור האָב איך זיך אַלײן געקוויקט און עפּיס אַ פּאָר מאָל, מעהר ניט — אַ קלײן שטיקעל צוקער צוקײַט... יענע טעג וועל איך מסתמא האָבען צו געדענקען צײַט מײַן לעבען, אָבער דעמאָלט האָב איך פּאָרט אויסגעפיהרט: באַלד נאָך דעם דריטען מאָל הונגערן האָט מען מיך אויף אַ „דאָפּראָס“ אַרויסגערופען... אַזוי דערצעהלט אײנס אַ יונג מײדעל מיט קורצע אונטערגעשאָרענע האָהר, און זי ווערט באַלד אַלײן פערשעמט פאַר איהר אײגענער גבורה...

— האָב איך שוין, ווײַזט אויס, מעהר אויפגעהערט אין טורמע, זאָגט מיט שטאָלץ אַ שוואַרצער אַ געזונדער גרוזין: צו מיר אין קאַמער האָט מען מיט אַמאָל אין אַ גוטען פריה־מאָרגען אַ שענעם, אַן אויסגעפּוצטען שפּיאָן אַרײַנגעלאָזען. מײַן גאַסט האָט זיך צוגעזעצט און האָט באַלד אָנגעהויבען מיך טרײסטען, אַז אויב איך וועל ווערען אַ „מענש“, וועט מען מיר, ערשטענס, ניט הענגען, צווײטענס קאָן מיר נאָך אַמאָל זײַן גוט אויך, אָבער טאַקע גאָר, גאָר גוט — וואָס גוט הײסט... בעת מעשה — רעדט ווײַטער דער גרוזין, אויפקוועטשענדיג די קולאַקעס פון זײַנע שוואַרצע האָהריגע הענד: איז דער כעס מײַנער געוועזען אַזוי מוראדיג גרויס, אַז איך האָב גאָרניט געוואוסט, וואָס איך זאָל אָנהויבען מיט איהם טהון, נאָר באַלד האָב איך זיך געהאַפּט און האָב תיכף מיט בײדע הענד מײַן אורח פאַר'ן קאָפּ גענומען און מיט גרויס אימפּעט איהם אין מאַמע פנים אַרײַנגעשפּיגען...

— ווען איך וואָלט אויך, ווי אַלע, אין טורמע געזעסען — האַפּט זיך אַרויס אַ יונג, אַ פרעהליך בחור'ל מיט לעבעדיגע לויפענדיגע אויגען: וואָלט מיט מיר אויך מסתמא אַזוינע שענע מעשיות טרעפען. אָבער איך בין, אַ דאַנק גאָט, אין טורמע כמעט, קאָן מען זאָגען, ווי ניט געזעסען...

— וואָס הײסט אין טורמע ניט געזעסען? פרעגען אַלע מיט אײן מאָל, שטאַרק פערוואונדערט.

— אָט ס'איז פּראָסט ניט אויסגעקומען, ווען... די גאַנצע צײַט — מעהר ווי אַ יאָהר — האָב איך כמעט, כמעט דורכאויס אין קאָרצער פערבראַכט... אין טורמע, זאָג איך אײַך — גאָר, גאָר אַ קטנות...

און וואַגאָן איז אויף אַ ווײַלע שטיל געוואָרען און אַלע האָ־

בען עפּיס אזוי ווי געזאגט, עמיצער זאָל נאָך וואָס ס'איז דער־צעהלען.

וויערא ניקאלאיעוונא, א שען יונג מיידעל מיט א בלאָנ־דען, געדיכטען קאָפּ האָר, מיט א בלאַס פּנים, האָט זיך אין דער ווילע א ביסעל פון איהר אָרט אויפגעהויבען, טיעף־טיעף א זיפץ געטהון און זאָגט מיט א שטעכעדיגער איראָניע, מיט עפּיס א ווילדען שמייכעל אויף די ליפּען: אָ, חברים, מיינע טייערע חברים,, — איהר ווייסט נאָך קיינער ניט, וואָס הייסט גוואַלט, וואָס הייסט אזוינס א הימישער זשאנדאַרם... דאָס ווייס איך נאָר אַליין — איך און מעהר קיינער ניט!.. וויערא איז א ווילע אנטשוויגען געוואָרען, האָט זיך נערוועז געהאַפּט איינינע מאָל מיט ביידע הענד פאַר די שלייפען און האָט באַלד מיט א שטילען, אומעטיגען קול ווייטער דערצעהלט:

א נאַסע, א פינסטערע, א טרויעריגע הערבסט־נאַכט איז דעמאָלט געווען. געצויגען האָט זיך יענער פערשאָלטענער אָווענד ביי מיר ווי א גאַנצע אייביגקייט און געפיהלט האָב איך, ווי „ער״, דער אונענדליך־לאַנגער אָווענד שניידט זיך מיר איין טיעף אין מיינע ביינער און ער זויגט מיך, עסט מיך לאַנגזאַם, פּאַמעליך, ווי די פריהלינגס־זון עסט און זויגט דעם קלאָרען, ווייסען שניי. שעה'ן־לאַנג בין איך מיט א זעלטענעם אימפּעט איבער מיין „קאַ־מער״ אַרומגעפלויגען, ווי איך וואָלט אין די ווינקלעך עפּיס א רעטונג פאַר זיך געזוכט... איך לויף אַרום און פיהל דערביי, אַז דער מאַרך האָט זיך ביי מיר אָנגעצינדען מיט א גאַנצען גיהנום־פייער — אַזאַ היץ, אַזאַ זוד האָט מיר מיט אַמאָל אין רעכטען קאָפּ אַ זעץ געטהון. איך פּרוב זיך זעצען, נאָר דאָס פּנים ביי מיר פלאַמט, אין האַרצען איז איינג, איינג אזש דערשטיקט צו ווערען... איך לאָז זיך אַראָב אויף דער פּאָדלאָגע און מיר ווערט באַלד שרעקליך פאַר זיך אַליין, פאַר יעדען אבר מיינעם בעזונדער... איך לאָז זיך ווידער לויפען מיט האַסט און פיהל בעת־מעשה, אַז ביי מיר ריהרט זיך דער מוח — איך ווער משוגע!.. דער געדאַנק הויבט מיך אָן שרעקען, שוידערן: זיין טירמע משוגע — ווי מורא'דיג, ווי שוידערהאַפט!... „שלאָפען מוז איך איצט״ — איז מיר א געדאַנק דורכגעפלויגען. איך האָב די אויגען מיינע מיט די הענד פערקוועטשט און מיט'ן פּנים אַראָב בין איך אין קוי'קע אַריינגעפאַלען. אַנטשלאָפען געוואָרען בין איך באַלד, נאָר עפּיס

אַ מאָדנער שלאָף איז עס געווען: אליין האָב איך מיינע אייגענע אָפּטע געשרייען געהערט, מיין אייגענעם חראָפּען געפיהלט... איך בין געשלאָפען, און פּלוצלונג — איך הער, איך פיהל: עפּיס אַ האַנד, אַ שווערע, אַ פידיגע האַנד פאָהרט אַרום איבער מיין קערפּער, גלעט מיין געזיכט, צושפּילעוועט מיין ברוסט... מיט כח האָב איך מיינע צונויפגעקלעפּטע אויגען געעפענט און איך דערזעה באַלד האַרט נעבען זיך איפּ'ן בעטיל, — אָ, ווי שרעקליך — אַ זשאַנדאַרם! איך האָב באַלד אַ ווילדען געשריי אַרויסגעלאָזט און תכף האָב איך אַ גרויסען, אַ פעטען קולאַק אין מיין מויל דערפיהלט... געוואָרפען, געשליידערט האָב איך זיך און ער — ער גלעט אַלץ מיין קערפּער און שטופּט זיין רויטע צורה צו מיינער — אַ קוש האָט ער געבעטען!... שפּרינגען פון בעטיל האָב איך געוואָלט — האָט ער מיך מיט זיין גאַנצען שווערען קערפּער געדריקט... מיט די לעצטע קרעפטען האָב איך זיך געראַנגעלט און האָב זיך דאָך פון זיינע אייזערנע הענד בעפרייט. אין דער הויך צום לעמפּיל בין איך באַלד געשפּרונגען — דעם קעראָסין האָב איך געוואָלט זיפּען, דאָס פייער האָב איך געוואָלט שלינגען!.. נאָר באַלד טאַקע אין דער ווייַלע האָט זיך דער רוסישער זשאַנדאַרם צו דער טהיר צוגערוקט, ער האָט זיין לאַנגע הינטישע צונג אַרויסגעשטעקט, האָט הויך, חוצפּה'דיג אַ פייף געטהון און איז רוהיג, געלאַסען פון קאַמער אַרויס...

אין וואַגאָן איז שוין שטאַרק פינסטער געווען און אַלץ איינגער, אַלץ נעהענטער האָבען מיר זיך איינע צום צווייטען געשטופּט, און אַלץ אָנגענעהמער איז געוואָרען דאָס זיצען איינאיינעם. אַ היבשע ווייַלע זענען מיר נאָך אַזוי געזעסען און ברידערליך געשמועסט, ביז איניגע פון די חברים זענען שטאַרק איינגעשלאָפען.

נאָך די ערנסטע געשפּרעכען פון דעם גאַנצען טאָג און נאָך דער געהויבענער שטימונג האָבען זיך אַלע געפיהלט ווי פערשכורט, און שוין כמעט שלאָפעדיגע זענען מיר אויף אונזערע ערטער אַוועק.

אויפגעכאַפּט האָב איך זיך גאַנץ פריה, ווען אין וואַגאָן האָט אַ קליין, שוואַך פייעריל געצאַנקט, ווען די סאָלדאַטען האָבען נאָך שטעהענדיג געשלאָפען און שלאָפענדיג — געהאַלטען זיך שטייף ביי זייערע רעוואָלווערען, ווען אַלע איבעריגע חברים האָבען נאָך שוי־

דערהאַפּטע חלומות געזעהן און האָבען הערבער שרעקליך געבּרומט, געשריען און בעוועגט מיט אַלע אבֿרים זייערע.

מאַניע האָט זיך איבערגעדרעהט אויף איהר געלעגער מיט'ן פּנים אַרויף און פֿערוואַרפֿענדיג דעם קאָפּ אָן אַ זייט, האָט זי מיט אַ פֿערשטיקטען קול, דורך פֿערדריקטע צייהן מיט אַמאָל אויסגעשריען: „תּלינים, בלוט־זויגער! נקמה, חבֿרים, נקמה!...“

באַריס האָט זיך פּלוצלונג אַנידערגעזעצט אַ שלאָפֿעדיגער אויף דער אויבערשטער באַנק וואָס נעבען סאַמע דער סטעליע, און ניט אַריהר טהוענדיג אַפילו מיט איין גליעד, האָט ער זיך צעוויינט און צולאַכט מיט אַזאַ מורא'דיגען קול, אַז מיר האָט דער גאַנצער קערפּער אָנגעהויבען שטעכען ווי מיט נאָדלען, און פֿון מורא האָב איך געמוזט דאָס פּנים אַריבערדעקען...

דער הימעל האָט ביסלעכווייז אָנגעהויבען ווערען אַלץ גראָהער, אַלץ קלערער; די סאָלדאַטען זענען שוין געשטאַנען פֿעסט און מונטער אויף זייערע ערטער; דער אָפֿיציר איז אויך באַלד אַריינגעקומען אונז געוואָהר ווערען, און די חבֿרים האָבען אויך איינציגווייז אָנגעהויבען אויפֿכאַפּען זיך. אָבער אויפֿשטעהן האָט זיך עפּיס קיינער ניט געאיילט און לאַנג זענען נאָך אַלע געבליבען ליעגען אויף די ערטער, ווי טראַכטענדיג בעת מעשה: ניטאָ זיך וואָס איבעריגס צו איילען... דער „קיפּיאַטאָק“ וועט חלילה ניט קאַליע ווערען שטעהענדיג... מען איז געלעגען מיט די פּנים'ער אַרויף און אַלע האָבען זיך אַזוי ווי צוגעהערט צו דעם רויש פֿון די רעדער, וואָס האָבען געקלאַפּט עפּיס אַזוי מאָדנע, ווי זיי וואָלטען דייטליך גערעדט און דערצעהלט אונז פֿון אַלץ, וואָס זיי ווייסען וועגען אונזערע אַמאָליגע אַלטע חבֿרים, — אַז געפֿאָהרען זענען מיט דעם וועג אַהין אַזוי פֿיעל, אַזוי פֿיעל און צוריקגעקעהרט האָבען זיך אַזוי ווייניג, אַזוי ווייניג... אַז אַהין זענען געפֿאָהרען יונגע, שטאַרקע, בליהענדע, און צוריק — אַלטע, שוואַכע, צובראָכענע... אַז דאָרטען ווייט, אין דער קאַלטער טייגאַ, אין געדיכטע וועלדער, נעבען אייביג־פֿערפֿראָרענע ימים וועלען מיר פֿיעל־פֿיעל בעקאַנטע, טייערע לאַנג־פֿערגעסענע קבֿרים געפֿינען...

— עסען שטעהט אויף! האָט דער „פּאָוואַר“ אונזערער כּלומר'שט צושריען זיך: שפּעטער, זאָלט איהר וויסען זיין, וועל איך אייך קיינעם אַפילו אַ ביסען ניט געבען — אָט וועט איהר שוין זעהן...

— מען דארף גאר איסקלייבען א נייעם „פאוואר“, זאגט איינער לאכענדיג: דער אלטער איז פאר איין טאג צייט אן אמת׳ער „בורזשואקראט“ געווארען — ארויס!...

א היבשע ווילע איז מען נאך אזוי אפאטיש, פויל אויף די ערטער געלעגען, נאר ענדליך האט דער עולם פארט אנגעהויבען ביסלעכווייז אויפהויבען זיך, און ס׳האט אויסגעזעהען, ווי אלע האבען מיט אמאל פערשטאנען, או פריהער, שפעטער — אויפשטעהן מוז מען דאך...

מיר האבען זיך באלד נעבען גרויסען טשייניק געזעצט, ווי געכטען, נאר עפיס האט קיינער היינט כמעט גארנישט געגעסען און ניט געטרונקען, און געשוויגען האבען אלע אזוי ערנסט, ווי מיר וואלטען זיך אלע איבער־נאכט צוקריגט אדער טאקע צושלאגען... אט אזוי איז מען געזעסען און עקשנ׳דיג געשוויגען, און געטראכט האבען אלע דורכאויס וועגען דעם שווייגען... איינער א חבר האט זיך בעת מעשה אנגעשפארט אויף איין האנד און פאמעליך, שטילערהייד האט ער פאר זיך עפיס א ניגון צוגעברומט. צו איהם איז באלד נאך איינער צוגעשטאנען, דערנאך — א צווייטער, א דריטער, ביז אלע אינאיינעם האבען מיט איין מאל מיט גרויס בעגייסטערונג א „דונער“ געטהון די „מארסעליעזע“. און געזונגען האבען אלע מיט א זעלטענעם חשק און התפעלות, ווי מיר וואלטען נור היינט צום ערשטען מאל אט דאס ליעד געהערט, ווי מיט יעדען איינציגען ווארט פון אט דעם בעצויבערנדען ניגון וואלטען מיר אינזער גרויסען שונא בייגעקומען, אונזער אלגעמיינעם בעדריקער בעזיעגט.

לאנג האט זיך די מארסעליעזע איבער׳ן וואגאן געטראגען און אין אלעמען גלויבען און האפנונג געגאסען, אלעמען צום ל׳עבען געוועקט, און באלד טאקע האט זיך ביי אלעמען אין די אויגען עפיס א מאדנעס פייעריל בעוויזען — א פייעריל, וואס האט אלעמעס פנימ׳ער בעלויכטען און וואס קאן ביים קלענסטען ווינדטעל אין א גרויסע פלאם אריבער... באגדאנאוו, א הויכער, א שמאלער בעוואקסענער מאסביל אין א סטודענטישער קורטקע, האט זיך בעת׳ן זינגען געשווינד פינ׳ם ארט א הויב געטהון, און האפענדיג אין דער רעכטער האנד א גלאז, האט ער די גאנצע צייט פון זינגען געדרעהט מיט דער האנד אין דער לופט און האט דערביי אזוי שטארק געשריען,

אַז ער האָט זיך צום סוף אָהן כּחות אויף די באַנק אַראָבגעלאָזט. ווען מיר האָבען איהם אויף אַנ'אָרט אוועקגעלעגט, וואַסער געגעבען, האָט ער ערשט דערמאָלט ווילד צעוויינט זיך און גרויסע טראָפּענס טרעהרען האָבען זיך איבער זיינע בעוואַקסענע באַקען געקייקעלט...

באַנדאַנאָוו'ס טרעהרען האָבען אויף אַלעמען ווי עפּיס אַ מרה־שחורה אַרויפגעוואָרפען און ס'איז איבער אַ ניים שטיל און אומעטיג געוואָרען, ווי מיר וואָלטען אַלע אינאיינעם עפּיס אַ גרויסע נאַרישקייט אָבגעטהון אָדער אַ מאוס פערברעכען בעגאַנגען... בּיסלעכווייז האָט מען זיך אָבגערוקט איינער פון אַנדערען און מיר האָבען זיך צעוואָרפען אין פערשיעדענע ווינקעלעך.

מאַקס, איינער פון אונזערע עלטערע חברים, וועלכער איז שוין איבערגעזעסען אין אַלע טורמעס און וועלכער פלעגט שטענדיג אויף אַלעמען שרייען: אין טורמע זאָלט איהר לײדיג ניט זיצען, אויב איהר ווילט נאָר ניט משוגע ווערען! יעדערער דאַרף זיך עפּיס אויסזוכען צו'אַרבייט, האָטש אונטער דר'ערד; האָטש וואָס פאַר אַ מלאכה, נאָר עפּיס טהון, נאָר ניט לײדיג זיצען — דער איינענער מאַקס האָט זיך איצט מיט גרויס כּונה גענומען צום צייכענען אַ „דאַמקע"... וולאַדימיר באַגראָוו, אַ בלאָנדער, אַ דינער בחור ווי אַ ברעטיל, וועלכער האָט פון אַלע מאָל, נאָך פון פאַר דער טורמע שטאַרק געהאַלטען פון גימנאַסטיק, האָט זיך איצט אַנידערגעשטעלט אויפ'ן מיטען וואַגאָן, האָט פערקאַטשעט די אַרבעל ביז דער סאַמע פּלייצע, און מיט גרויס ערנסט האָט ער אָנגעהויבען וואַרפען, ציהען די הענד אין דער הויך אַרויף, אַראָב און אויף אַלע זייטען... לאַזאר האָט זיך גאַנץ נאָהענט צוגעזעצט נעבען מאַניען און האָט שטילערהייד גערעדט און געטענה'ט, אַז זי מוז מיט איהם דאָ אין טורמע חתונה האָבען, זי מוז מיט איהם וואוינען אין איין אָרט, אין איין דאָרף, אַז אַנדערש קאָן עס ניט זיין און אַנדערש טאָר עס גאָרניט זיין — ער וועט און ער קאָן אָהן איהר בשום אופן ניט לעבען...

בּערטע מיט סאַרען האָבען פריהער גאַנץ לאַנג גערעדט צווישען זיך פון דער־היים, פון אַלגעמיינע בעקאַנטע, האָבען געקוקט פערשיעדענע פאָטאָגראַפישע בילדער און געענדיגט האָבען זיי זייער לאַנגעס געשפּרעך מיט עפּיס אַ מאָדנעם, אַ דריקענדען שווייגען, ווי מיט אַ'ערנסטען ברוגז... איינינע חברים האָבען

זיך פערקליבען אין דער הייך אויף די אויבערשטע ביינק; אנדערע האבען דארט גערויכערט, אנדערע — געדרעמילט און ווער עס האט סתם אזוי זיך אין דער וועלט אריין טעמפ געקוקט אויף דער סטעליע... אנדריי טאראקאנאוו, אונזער „סטאראסטע“ מיט אבי־ראמ׳ן דעם „פאוואר“ האבען זיך איינאיינעם עפיס אויפגערעדט וועגען דעם היינטיגען מיטאג, און שולמאן, א ברייט, א קליינ־געוויקסיג בחור׳ל, וואס האט כמעט, קאן מען זאגען, אין די טור־מעס מעהר פערבראכט, ווי אויף דער פרייהייט און וואס פלעגט שטענדיג טענה׳ן און זאגען: די רעוואלוציע שטעלט זיך ניט אב אפילו אויף איין רגע, די רעוואלוציע איז אומעטום, די רעוואלוציע געהט — האט זיך פאמעליך, פארזיכטיג צוגערוקט צו די סאל־דאטען און האט ביי זיי א שועבעלע געבעטען. דערנאך האט ער זיי אלעמען מיט פאפיראסען מכבד געווען און האט ביי יעדערן תמ׳עוואטע אויסגעפרעגט, וויפיעל יאהר איז יעדערן פון זיי, ווי לאנג דיענען זיי און צי האבען זיי עפיס ערד אין דער־היים... א ביסעל שפעטער זאגט ער מיט א פרום פנים: קיין גוטס איז טאקע גאר אויף דער וועלט ניטא!... ס׳איז אייער לעבען אויך ניטא וואס מקנא צו זיין — ניט קיין טאג, ניט קיין נאכט... אין רוסלאנד איז טאקע קיינעם ניט גוט...

און די צימאציע הויבט זיך אן...

טהיי אין וואלד.

טהיי אין וואלד.

אין דרויסען איז נאך גוט קאלט געווען און ערטערווייז איז נאך דער שניי אינגאנצען געלעגען, אבער דאך האט שוין די זון עטוואס ווארימער, ווייכער א שיין געטהון, און אזוי ווי די געדולד איז שוין ביי אונז געווען אינגאנצען אויסגעגאנגען, איז ביי אונז איינשטימיג געבליבען — מארגען זאלען מיר „מאכען" זומער... נאך לאנג, ווען דער ווינטער האט נאך געהאלטען אין רעכטען מיטען, ווען די אווענדען זענען נאך געווען אזוי לאנג, אז זיי פלעגען, ווי איינער פון אונזערע חברים האט געזאגט, ארייןקריכען טיעף אין די ביינער, פלעגט זיך גאנץ אפט יעדערער פון אונז פערטראכטען וועגען דעם, אז דא מוז אויך ווען ס'איז אנקומען א זומער, האטש א קורצער, אבער דאך א זומער מיט קורצע נעכט... און זומער וועט געוויס פיעל בעסער זיין: דער געהט אהער, דער אהין, אמאל ציזאמען, מען טרינקט טהיי אין וואלד... ס'וואוינען דאך זומער מענשען אין דערפער מיט פערגעניגען... נאט דער גע-דאנק האט אונז טאקע צייטענווייז שטארק אונטערגעהאלטען; ווען ניט די קליינע האפנונג, וואלט איצט מיט אונז נאך פיעל ערגער געווען ווי ס'איז, און שלעכט איז שוין טאקע געווען גענוג. איסטעריקעס זענען ביי אונז געווארען א געוועהנליכע זאך אפילו ביי מאנספילען, אויסער צוויי חברים — פאפאוו און גינצ-בורג, וועלכע האבען זיך נאך ווי ס'איז געהאלטען. זיי ביידען האבען אלע איבעריגע עפיס אזוי ווי ניט ליעב געהאט: מענשען אהן נערווען — פלעגט מען זיי רופען... מיר האבען אנגעהויבען פיהלען, ווי מיר ווערען דא אן דאס לעצט ביסעל ענערגיע, אז מען מוז איבערבייטען אונזער ארט לעבען האטש אויף איין טאג, און דעריבער איז קיין וואונדער ניט, וואס אלע האבען מיט פרייד אנגענומען דעם פארשלאג — מארגען צו מאכען זומער. אין דער ווילע האט זיך אלעמען אויסגעדוכט, אז פון מארגען הויבט זיך ביי אונז אן א נייע לעבען פול מיט אינטערעס.

נאך איין שווערער, ניט קיין געשלאפענער נאכט איז דאך אנגעקומען דער גליקליכער מארגען — „דער זומער", האטש די

פענסטער אין מיין צימער זענען געווען בישלעכווייז צוגעפרארען פון אינטען... אויפגעשטאנען בין איך פיעל פריהער ווי געוועהנליך און האב זיך גלייך אלאז געטהון צו מיין קארב, זוכען זומערדיגע קליידער. געפינען האב איך ניט פיעל — איין פאר דינע העלע הויזען, א פאר טיפלעס מיט שנירלעך און א ווייכען ציקנייטשטען הוט. איך האב דאס אלין באלד ארויפגעצויגען אויף זיך און, האפענדיג מיט זיך מיין בלעכענעם טשייניק, בין איך איילענדיג אוועקגעלא-פען צו פאפאוו'ן — דארטען האבען מיר זיך אלע געדארפט צוזא-מענקומען.

ווען איך האב דערזעהן ביי פאפאוו'ן די „פערפוצטע" קאמ-פאניע, האט זיך מיר גלייך אינטערגעהאקט די פיס, ס'איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען, און איך וואלט געוויס געפאלען, ווען איך לאז זיך אליין ניט אראב אויפ'ן שוועל. איך האב דאן ערשט פערשטאנען, אין וואס פאר א צושטאנד מיר געפינען זיך, אויף וואס פאר איין פלאץ מיר האבען זיך אבגערוקט פון דער אלגעמיינער לאגיק. מיר האט זיך אין דער ווילדע געדאכט, אז מיר זענען אלע אזוי ווי אנטלאפען פון א דול-הויז און האבען זיך פערביטען מיט די קליידער. די פנים'ער ביי אלעמען — בלייך, מיט, די נעזער — אויסגעצויגען, די אויגען — פערלאשען, ביי אנדערע — א שמייכעל ניט קיין געזונדטער; אלע — אי מאנסבילען, אי פרוי-ען רויכענען און שפייען, און רויכענען...

— לאמיר געהן, האט איינער געזאגט: ווארימער ווערט שוין היינט ניט ווערען; מיר וועלען זיך שוין דערווארימען געהענדיג.

אלע האבען זיך אויפגעהויבען פון די ערטער און זאלבע-צעהנט, די גאנצע „קאלאניע" הייסט עס, האבען מיר זיך געלאזען געהן. די זומער-קליידער האבען פינדעסטוועגען אויף אונז גע-האט א קליינע ווירקונג; מיר האבען זיך עפיס אזוי ווי ניט דער-קענט און, צוטיילענדיג זיך אויף גרופעס, זענען מיר געגאנגען און שטארק גערעדט און דיספוטירט צווישען זיך. דאס האט מיר דערמאהנט די ערשטע טעג פון מיין קומען אהער... מיר איז אויס-געקומען געהן אינאיינעם מיט חנה ראזענטאל, וועלכע האט זיך אויך גאר אומגעריכט שטארק צורעדט.

— איהר זענט איצט אויפגעלעגט צו ריידען? פרעגט זי.

מיך: מיר ווילט זיך היינט גראד פיעל רײדען, איז אויב איהר זאגט זיך אב צו ענטפערן, וועל איך געהן זוכען א צווייטען.

— פערקעהרט, זאג איך: רעדט וויפיעל אייער הארץ גע־לוסט, איך וועל אייך, האף איך, שולדיג ניט בלייבען.

— אבער דעם אמת, נאר דעם אמת זאלט איהר זיך האל־טען, בעט זי: ווייל ריידען קומט אונז אויס זעהר זעלטען, דארף מען האטש די צייט אומזיסט ניט אנווערען.

הנה האט זיך אזוי ווי אומגעקוקט אויף אלע זייטען און פרעגט מיך:

— אין וואס בעשטעהט, נאך אייער מיינונג, די אורזאכע, וואס מיר קאנען זיך דא עפיס אזוי ניט אויפלעבען, וואס יעדע־רער פון אונז פיהלט זיך אזוי עלענד און טראגט שטענדיג א גע־וויסע אונצופריעדענקייט געגען די איבעריגע, פארוואס געפינען מיר אלע טאג אלץ נייע פעהלערן איינער אינ׳ם אנדערן? זענען מיר שוין ווירקליך ערגער פון לייטען? איך האב אבגעלעבט אין דער־היים — רעדט זי ווייטער — מעהר ווי צוואנציג יאהר; אלע טאג האב איך גערעדט און טאקע פיעל גערעדט, און ס׳פלעגט שטענדיג בלייבען אויף מארגען אויך. דא אבער זעצט מען זיך אוועק און מען שווייגט ווי שטומע, אפילו אין די אויגען קוקען זיך איז שווער, ווי מיר וואלטען ברוגז געוועזען...

איהרע שאלות זענען ביי מיר אויסגעקומען זעהר אלטע און איך האב זיך גאר געפוילט ערנסט צו ענטפערן; נאר ווען איך האב דערזעהן מיט וואס פאר א אויגען זי קוקט אויף מיך אוןווארט, האב איך גאר ניט־ווילענדיג געפרעגט:

— זאגט דעם אמת, האט איהר האטש איינעם פון דער גאנצער „קאלאניע" עטוואס ליעב אדער האטש ניט פיינט?

הנה איז עטוואס רויטליך געווארען און אנשטאט אַיין ענטפער פרעגט זי מיך:

— פון וואנען ווייסט איהר דאס, איהר אויך אזוי?

איך האב בעמערקט, אז זי איז זעהר צוטראגען: פריהער איז דאס נאך פאר איהר אליין געוועזען א סוד, אבער איצט האט זי כמעט ווי אויסגעזאגט... מיר האט זיך געוואלט זי א ביסעל בערוהיגען און איך האב אנגעהויבען ריידען:

— איהר ווייסט, זאג איך, חנה, אז מיר האבען זיך אייגענטליך גאר ניט פיינט, ס'דוכט זיך אונז מעהר ניט. שטעלט זיך פאר, אז איהר מוזט מיט אמאל היינט אפפאהרען פון דאנען, וויפיעל טרעהרען וואלט איהר דאס דא אין דערפיל איבערגעלאזט! מיר מוזען זיך נאר עטוואס אברוקען איינער פון צווייטען; מענשען טארען ניט זיין איבעריגס נאהענט, מענשען זענען ניט קיין מלאכים, אפילו פערשיקטע אויך...

נאך א קליינוויילינגען שווייגען האט חנה מיט פערדרוס אנגעהויבען שרייען:

— זאגט-זשע מיר אויף אזא אופן, ווער זענען שוין די „אמת'ע", די „ריכטיגע" מענשען? מיר האבען דאך אלץ געמיינט, אז דאס זענען מיר אליין, און נאר מיר... אויב אזוי, צו וואס איז די גאנצע זאך! אז מענשען זאלען ניט קאנען לעבען צוזאמען, לוינט דאך גאר אויף דער וועלט ניט צו בלייבען; אויב אזוי, צו וואס איז די גאנצע קעמפפעריי, צו וואס איז די צרות, ליידען, און וואס בעשטעהט דער זיעג?...

איך האב זיך ניט געריכט, זי זאל אריין אין אזוינע התפעלות, און איך האב געמוזט מיט איהר ריידען פיעל דייטליכער, פיעל אפענער.

— איהר רעדט ריכטיגע רייד, זאג איך: נאר איהר דארפט דערציי גוט געדענקען, אז דא איז שוין א ביסעל איבערגעהאפט די מאס, אז דא איז מען שוין עטוואס צו-נאהענט... און די הויפט-זאך איז, אז ביי מענשען מוזען נאך דערווייל זיין אזוינע זאכען, וואס מען טאר ניט אויך... אלץ מעגען איז א גרויסער פעהלער... דערמאהנט זיך, פארוואס האבען מיר אויפגעהערט גלויבען איינער אין אנדערן, פארוואס האט זיך יעליזאוועטע געוואלט סמ'ען, און משה — ווארפען אין טייך, פארוואס?.. נאר גענוג, איהר פערשטעהט דאך אליין, אז מענשען אהן שוואכקייטען איז ניטא, זיי זענען נאך דערווייל ניט געבארען געווארען, און איידער וואס-ווען, מוז מען נאך דערווייל...

— א, ווי אנטלויפט מען שוין אהיים! האט מיט הארץ אויסגערעדט חנה: אמת טאקע, אז דאס בעל-הבת'ישע לעבען איז א פערפוילטעס, א פינסטערעס, אבער איך וואלט זיך נאר פערקלוי-

בען אין מיין אַמאָליגען צימער, זיך שטאַרק פאַרשפּאַרען, קיינעם ניט אַריינלאָזען...

אַז מיר זענען אַנטשוויגען געוואָרען, האָבען מיר דערהערט ווי די איבעריגע אונזערע זענען אויך שטאַרק פאַרנומען מיט רייד, און האַלט זיך אַז טאַקע פון דעם זעלבען סאָרט.

— מיר זענען דאָך געגאַנגען טהיי טרינקען, פאַרוואָס טרינקט מען ניט? האָט איינער דערמאָהנט.

— אָבער וואו זעצט מען זיך דאָ, אַז אַרום איז דורכאויס שניי מיט וואַסער? האָבען כמעט אַלע געענטפערט.

— לאָמיר געהן ווייטער, אפשר איז דאָרטען טריקענער, רעדט דער ערשטער.

— וואָס איז, מיינט איהר, ווייטער, שוין איטאַליען? די זעלביגע טייגאַ וואָס דאָ, אַלץ איינס.

— איהר ווייסט, זאָג איך: מיין עצה איז, מיר זאָלען גאָר אומקעהרען זיך אַהיים, און מיר וועלען שוין דאָרטען טרינקען ביי עמיצען פון אונז טהיי; אַלץ איינס איז אונז אַלעמען, גלויב איך, שטאַרק נויטיג אַ ביסעל אָנוואַרימען זיך...

מיין עצה איז אַלעמען געפעלען געוואָרען, און גלייך האָבען זיך אַלע איבערגעדרעהט אויף צוריק. נאָכ'ן לאַנגען שפּאַציר און נאָך די פיעל ערנסטע געשפּרעכען האָבען אַלע זיך געפיהלט גאָר ניט שלעכט און דעריבער האָט מען באַלד אָנגעהויבען נאַריש מאַכען זיך, לאַכען, ווערטלען זיך איבער אונזערע זומער־קאָסטיומען.

— איהר זענט דאָך אַ שניידער, בעריל, זאָגט לאַכענדיג גינצבורג: פאַרוואָס נייהט איהר אונז ניט אויף טאַקע רעכטע קליידער, ס'זאָל זיין שען פאַר לייטען און גוט פאַר זיך? אַז איך וואָלט געקאָנט נייהען, אָ!..

— איז אייך גוט, אַז איהר זענט איין אינטעליגענט; פאַר מיר מאַכט ניט אויס, וואָס איך בין אַ שניידער אויך, ענטפערט בעריל מיט גרוים כעס.

— וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו זיין אין כעס, בעריל? מיר רעדען דאָך לאַכענדיג, זאָגט פּאָפּאָוו.

— איהר, פּאָפּאָוו, זענט אַ סטודענט מיט ברילען, מישט זיך

ארײַן פײַצע: טאַ רעדט מיט אײַערע אינטעליגענטען, וואָס דאַרפט איהר זיך מיאוס מאַכען און רײדען מיט אונז, אַרבײַטער־מענשען...

אויפ׳ן האַרצען איז ווידער געוואָרען שווער, ווי טויזענד שטײנער וואָלטען זיך דאָרט אַוועקגעלעגט; יעדער פון אונז ווייסט טאַקע, אַז דאָס זענען קלײניגקײַטען, נאַרישקײַטען, אָבער מען ווייסט דערצו, אַז פון זיי בעשטעהט דאָס גאַנצע לעבען, אַז זיי נעהמען בײַסלעכווײַז אַרויס דאָס געזונד...

— גוואַלד, האָט מיט אַ קרעכץ אויסגעשריען אײנער: אַז אַך־און־וועה טאַקע צו פלעווע׳ן — ווען ער האָט עס...

דאָס האָט בײַ אַלעמען אַרויסגערופען אַ קרענקליכען שמייכעל, און מיר זענען שווײַגענדיג אַוועק אַהײם, אָבער יעדערער איז געגאַנגען צו זיך...

דער פאסט־טאג.

דער פאסט־טאג.

מיטוואך איז עס געוועזען, און מיטוואך איז ביי אונז א טאג ניט קיין פראסטער, ניט קיין געווערגליכער געוועזען — א טאג, ווען אלע פלעגען זיך פיהלען שטארקער, פרישער, מיטהיגער, א טאג, וועלכער האט זיך ניט אזוי מאטערענדיג געצויגען ווי אלע איבעריגע טעג פון וואך, ניט אויסגעמאטערט, ניט קאלעטשעט אונז מיט זיין שרעקליכער עהנליכקייט אויף דעם „נעכטען" און „מארגען, וועלכער פלעגט ארויסרייסען ביי יעדערען פיעל טרעהרען, פיעל זיפצען, אבער אויך געגעבען די מעגליכקייט אנקלייבען נייע כחות, פרישע קרעפטען צו לעבען, צו ליידען, צו ווארטען... א טאג, אין וועלכען דאס הארץ פלעגט שטארקער קלאפען, דער קאפ — בעסער ארבייטען, די אויגען ווייכער, ווארימער קוקען, און ס'פלעגט זיך ביי אלעמען פיהלען אזוי ווי א הרחבה אויף אונזער שטענדיגער הארטקייט און טרוקענהייט: מיטוואך פלעגט צו אונז אין דארף אנקומען די פאסט... און די פאסט איז דאך ביי אונז דער איינציגער טרייסט געווען, די איינציגע זאך צוליעב וועלכע ס'פלעגט זיך וועלען אויפשטעהן און ס'פלעגט זיך וועלען מארגען דערלעבען...

ווען עמיצער פון אונז האט אמאל אנגעהויבען זעהר שלעכט פיהלען זיך, ווען די שטענדיגע איינזאמקייט און בעקאנטע אבגעלעבטע פנימ'ער פון די חברים פלעגען מיאוס ווערען ביז הלשות און ס'איז שוין מעהר ניט געווען מיט וואס צו עטהעמען, מיט וואס צו לעבען, האט דאמאלס יעדערער זיך אליין געטרייסט טראכטענדיג: „איך שלאף נור איבער די נאכט, און נאך א נאכט איז שוין דינסטאג, און דינסטאג איז כמעט... ווי מיטוואך...

איידער מיר פלעגען די פאסט בעקומען האט קיינער פון אונז בשום אופן ניט געקאנט פארשטעלען זיך, אז נאך מיטוואך, נאך דער „היינטיגער" פאסט זאל ווידער אלץ פערבלייבען, ווי געוועזען, און אונזער לעבען וועט זיך ווייטער דארפען ציהען אזוי לאנגזאם, אזוי אומזיניג־נאריש, ווי פריהער. און געפארערט

האָבען מיר פֿון יעדער פּאָסט אַזוי פֿיעל דערפֿאַר, ווייל זיצענדיג אין הערפּיל צווישען הימעל און וואַלד, צווישען שטומע פֿעלדער און בערג, ניט האָבענדיג צייטענווייז וואו אַ צווייטען און זיך אַליין אַהין צוטהון, פֿלעגט דער אייגענער קערפּער אַזוי איבעריג ווערען, די אברים — אַזוי ניט נויטיג, אַזוי שווער, דאָס אונז פֿלעגט זיך ערנסט אויסדוכטען, אַז מיט אַזוינע גרויסע, שווערע, מגושם׳דיגע הענד און פֿיס, מיט אַזוינע ברייטע, טיעפֿע מיילער דאַרפֿען דאָך מענשען דאָרטען ווייט, „אויף דער אמת׳ער וועלט“ אַלע טאָג בערג איבערקעהרען, חורבות צערשמעטערען, וועלטען נייע בויען...

דערצו איז די אַלע ליעבע און טייערע, וואָס יעדערער האָט אויף זיין לעבען ווען פֿערמאָגט ווערען איהם איצט פֿיעל נאָהענטער, פֿיעל טייערער, און דער געדאַנק, אַז מ׳קען איהם דאָרטען אפשר פֿערגעסען אויך — איז דער שרעקליכסטער, דער געפֿערליכסטער. און צום אויף די אַלע פֿראַגען און ספקות קריגען מיר אַן׳ענטפֿער מיטוואָך.

היינט, ווי אַלע מיטוואָך, בין איך גאַנץ פֿריה אויפֿגעשטאַנען, האָטש די פּאָסט, האָבען מיר געוואוסט, קומט אָן אַהער נאָך האַלבען טאָג און אַמאָל פֿערשפּעטיגט זי ביז פֿאַרנאַכט. אָבער קיינעם פֿלעגט זיך שוין ניט שלאָפֿען, ניט ליגען: מיטוואָך פֿערשלאָפֿען איז עפּיס אַן עולה, אַ נאַרישקייט — מ׳וועט זיי דען ניט קאָנען אויסשלאָפֿען מאָרגען, איבערמאָרגען, איבעראַכטאָג, גאַנצע דריי, פֿינף יאָהר?.. איך האָב איילענדיג אַ גלאָז טהיי אויסגעזופּט און איינרייידענדיג זיך, אַז מיין זייגער שפּעטיגט זיך, בין איך מיט גרויסע טריט אין פּאָסט־געסיל אַוועק...

— וואוהין לויפֿט איהר דאָס עפּיס אַזוי פֿריה?.. פֿרעג איך פֿריידלען, וועלכע איז פֿערסאָפּעט מיט אַ גרויסער טוך איבערגעדעקט געשווינד פֿערבייגעלאָפֿען. — איך געה אין... איך געה... היינט וואָס אַרט דאָס אייך וואוהין איך געה?.. ענטפֿערט זי מיט פֿערדרוס: איך פֿרעג דען ביי אייך ווען — וואו און נאָך וואָס איהר געהט?...

כאַלה האָבען זיך גענומען בעווייזען אין דער געסיל אַלע איבעריגע חברים, און יעדערער האָט געמאַכט אַזאַ פּנים, אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט כלומר׳שט ניט ווילענדיג, מיט אַ טעות אַהער אַראָבגעפֿאַלען, אַז ער דאַרף דאָ גאָרנישט און וויל גאָרנישט — אָט מגעהט זיך סתם אַזוי...

אַ היבשע װײַלע האָב איך זיך אַזױ אין דער „מיטהאָך־געסיל" אַרומגעדרעהט און בין װידער אַהײם געגאַנגען, האָטש איך בין זיכער געװעזען, אַז לאַנג װעל איך אין שטוב אַלײן אײנס ניט אײנזיצען. בײַ זיך אין צימער האָב איך זיך צו פערשידענע אַרבײט גענומען: געפרובט אַ בריעף שרײַבען, אַ בוך לײענען, אַ זאַדאַטשע „מאַכען", אין בעט האָב איך זיך אַרײַנגעװאָרפען, אָבער פון אַלע מײַנע אַרבײט איז גאָרנישט אַרױסגעקומען, און אָבגעמאַטערענדיג זיך אַזױ אַ היבש ביסעל צײַט האָב איך זיך נאָך אַמאָל איבערצײַגט, אַז איך בין ניט קליגער, ניט שטאַרקער, ניט מוטהיגער פאַר אַלע איבעריגע חברים, אַז דאָ אין קאַלטען פערװאָרפענעם דערפיל איז טאַקע ניט איבעריגס גרינג אַ חכם צו זײַן: איך בין װידער באַלד אױף פאָסט אַװעק... איצטער האָב איך שױן דאָרטען אַלע חברים געפונען און זײערע בלײַכע פנימ'ער האָבען װי דײַטליך גערעדט און פערענטפערט זיך: דער זײגער איז שױן באַלד צװעלף — די פאָסט האָט שױן כמעט טאַקע געקאָנט זײַן...

מיר זענען אַלע געזעסען אױף די פאַרקאַנעס פון די נאָהענטע גערטנער און אַלץ אַרױסגעקוקט אין דער װײַטענס פון װאַנען ס'דאַרף די פאָסט אָנקומען. גערעדט האָבען מיר צװישען זיך װעניג, כמעט װי גאָר ניט, נור גאַנץ זעלטען פלעגט עמיצער זאָגען צו זיך אַלײן אױפ'ן קול: הײַנט מוז איך בעקומען פיער בריעף, ניט װעניגער... — איך — צװײ מיט אַ קאַרטעל, ענטפערט אָב אַ צװײטע מיט אַנ'ערנסטע געזיכט...'

— און אַז מ'שיקט אונז בריעף, בעקומען מיר דען זײ?! לאָזט אױס אַ דריטער מיט פערדרוס: װעניג בריעף גאָר פערהאַלט מען אונזערע און מיר זעהן זײ אין די אױגען ניט אָן!...

— װאָס זאַמט זיך אָבער הײַנט אַזױ די פאָסט — רעדט אײנער סתם אין דער װעלט אַרײַן: דער װעג איז דאָך אַזױ טרוקען, אַזױ גוט...

— אַלײן שטעהט ער אין בלאָטע, און דער װעג, שרײַט ער, איז הײַנט גוט, גלאַט און טרוקען — ענטפערט מיט כעס אַ צװײטער...

ס'איז נור אײן שעה צײַט מעהר ניט אַריבער און אַלעמען איז שױן מיאוס געװאָרען זיצענדיג אױף די פאַרקאַנעס, מיאוס געװאָרען רױכערענדיג, שװײַגענדיג און בעגעגנען זיך מיט די

בליקען; אויף אַלעמענס פּנים'ער האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו בעמערקען דײַטליכע צײַכענס פֿון אונגעדולד, איבערדריסיגקײַט, און פֿרײַדעל, וועלכע איז בײַ אונז בעוואוסט געווען פֿאַר אַ נערוונע, פֿאַר וועלכע אַלע האָבען מורא געהאַט, זי זאָל פּלוצלונג קײַן „סצענע" ניט מאַכען, האָט שוין עטליכע מאָל נערוועזיש געזאָגט, אַז עס דריקט איהר עפּעס אונטער'ן האַרצען...

— וואָס האָבען מיר זיך דאָ אַנידערגעזעצט וואַרטען? זאָגט קונעצאָוו, איינער פֿון אונזערע חבֿרים: ס'איז דאָך פּראָסט מיאוס פֿאַר שכנים-פּויערים, אַז אַזוינע גרויסע דערוואַקסענע מענשען זאָלען אַזוי לאַנג זיצען ליידיג, אָהן אַרבײַט. לאָמיר האָטש געהן די פּאָסט בעגעגענען, זאָגט ער האַלב לאַכענדיג — אַלץ איז דאָך עפּעס אַ שטיקעל מלאכה... קיינער האָט זיך לאַנג ניט געלאָזט בעטען און באַלד זענען אַלע „שפּאַצירען" אַוועק. געגאַנגען זענען מיר אַלע בעזונדער, צוואָרפֿען איבער'ן גאַנצען וועג און יעדער האָט פֿאַר זיך געטראַכט אָדער געטהאָן זײַן בעזונדער זאַך: מילער האָט זיך שטילערהייד געזונגען זײַן שטענדיג לידעלע, וואָס ער האָט זיך אין טורמע אויסגעלערנט; קונעצאָוו האָט געבראָכען צווײַגען פֿון די שטעכיגע בוימער און האָט דערבײַ פֿריילעך גערעדט: אָט אַזוי זאָל צובראָכען ווערען דער איצטיגער פֿערפֿוילטער אָרדנונג... ראָזענטאַל, נאָך אַ לאַנגען שווײַגען, שרײַט פּלוצלונג אויס: זיער, וואָס זיצט דאָ אין דערפֿעל, איז ניט ווערט דעם נאָמען מענש, דעם נאָמען קעמפֿער: איך „לויף" מאָרגען!... און ער ווערט דערבײַ זעהר פֿריילעך... אַנדריי פּעטראָוויטש שטעלט זיך אָב אויף אַ ווײַלע און מיט גרויס התפעלות בעט ער זיך בײַ אַלעמען, מ'זאָל זיך גוט צוקוקען צו די זעלטענע שעהנהייט פֿון דעם אַרומיגען לאַנדשאַפֿט... סאַראַ לעווין, וועלכע האָט זיך אין טורמע עפּעס גאָר ניט ווילענדיג גע'שמד'ט און האָט דאָרט חתונה געהאַט מיט סערגעיעוו'ן, טראַכט איצטער וועגען די זעלביגע, וואָס זי קלערט שטענדיג: פֿאַר וואָס עפּעס האָב „איך" זיך גע'שמד'ט און ניט ער... און איך האָב איהם, דאַכט זיך, ניט אַזוי שטאַרק געליעבט אויך. — נאָר וואָס ווײַטער, אַלץ שטילער און אומעדיגער זענען אַלע געוואָרען ווײַל דער וועג, מיט וועלכען מיר זענען איצט געגאַנגען, האָט אויף אונז שטענדיג גאָר אַ בעזונדער ווירקונג געהאַט: דאָס איז דער זעלבער וועג, וואָס האָט אונז אַהער אין דאָרף געבראַכט אין די „פֿרײַהייט" געשענקט נאָך אַ לאַנגען זיצען אין

פֿערשיעדענע שטורמעס. דער דאָזיגער וועג ציהט זיך ווייט, ווייט ביז דער גרויסער שטאָדט, ביז'ן באַהן... און פֿערבינדט אונז מיט דער איבעריגער וועלט, און מיט דעם זעלבען וועג וועלען מיר ווען עס איז אפשר אַהיים, אַהיים פֿאָהרען...

און בעת מעשה טראַכט יעדערער: וויפֿיעל מאָהל וועט דאָס אונז נאָך אויסקומען שפּאַצירען מיט דעם וועג, וויפֿיעל פּאָסטען וועלען מיר נאָך געהן בעגעגענען, וויפֿיעל טרויעריגע ליעדער וועט מען נאָך אויף דעם וועג אויסזינגען, און צו דען וועט עפּיס גאָרנישט טרעפֿען פֿאַר דער גאַנצער צייט?.. צו דען האָבען דאָרט מענשען אויפֿגעהערט לעבען און קעמפּפֿען?... צו דען האָט מען אונז דאָרטען אינגאַנצען פֿערגעסען און מיר וועלען מוזען אויסטרינקען דעם ביטערען כוס ביז'ן סוף?...

וואָס לענגער מיר זענען געגאַנגען אַלץ קעלטער און גלייכגילטיגער זענען מיר צו דער פּאָסט געוואָרען, און אַלץ וועניגער האָבען מיר וועגען איהר געטראַכט. און ווען דער פּאָסט־גלעקיל האָט גענומען קלינגען שוין גאַנץ נאָהענט פֿון אונז זענען אַלע מיט אַמאָל שטאַרק אימעטיג געוואָרען און ביי אַנדערע האָט זיך טרערען אין די אויגען געשטעלט...

לאַנגזאַם און שווייגענדיג זענען מיר צוריק אין דאָרף אַוועק. די פּאָסט איז שוין געווען פֿאַנאַנדער געקליבען און מיר האָבען באַלד בעקומען אונזער קאָרעספּאָנדענציע, וועלכע איז געווען אויפֿגעלעגט אין אַבעזונדער פּעקעל. יעדער האָט גענומען שלעפּען דאָס פּעקעל צו זיך און געשריען — וואו איז פֿאַר מיר, וואו איז מיינע!....

אָבער קיין בריעף איז אויף דאָס מאָל פֿאַר קיינעם ניט געווען. און טרויעריג, ווי אַבלים, זענען אַלע צו אַנדריי פּעטראָוויטשען געגאַנגען דאָרט לעזען צוזאַמען די צייטונגען, וואָס ס'האָט זיך איצט בעקומען. אַלע האָבען זיך באַלד פֿאַר די צייטונגען געכאַפּט, און דרעהענדיג די בלעטער אויף אַלע זייטען, האָט מען נערוועזיש, אייַלענדיג אָנגעהויבען זוכען עפּיס „גוטע" נייעס, שטאַרקע געשעהענישען, גרויסע איבערקערענישען...

אָבער עפּיס וויכטיגעס האָט קיינער אין די בלעטער ניט אויסגעפֿונען און אַלע זענען געבליבען זיצען אויף די ערטער אָבהענגיג, דערשלאָגען, ווי אויסגענאַרטע, אויסגעלאַכטע און פֿערשעמטע... פֿריידעל האָט זיך באַלד אין בעט אַריינגעוואָרפֿען

און האט שטיל געפרעגט, אויב ס'איז פאַראַן אין שטוב „וואַלעריאַנקע"... סאַרע האט זיך מיט אַ גרויסער טוך איבערגעדעקט און געזאָגט דערביי, אַז איהר איז שרעקליך קאַלט געוואָרען מיט אַמאַל... אַ הדיקענדע שטילקייט האט אָנגעפילט דאָס צימער. קינעם האט זיך אין דער ווײַלע כמעט ווי גאָרנישט געוואָלט, נאָר יעדער'ן באַזונדער האט זעהר וועה געטאָן און שרעקליך פערדראָסען, וואָס „אַ מיטוואָך" איז אַזוי פוסט, אַזוי טרויעריג אַריבער, און צום צווייטען מיטוואָך איז נאָך אַזוי לאַנג, אַזוי ווייט. .

— ווער וויל מיט מיר היינט טרינקען בראַנפען? פרעגט קינעצאָו מיט זעהר אַ ערנסט פנים, אויפהויבענדיג זיך דערביי פון שטול: ביי מיר איז געבליבען אָנצוטרינקען זיך היינט אַזוי שטאַרק, אַז איך זאָל ביז איבעראַכטאָג מיטוואָך אַליין ניט וויסען וואָס מיט מיר טהוט זיך און וואו איך בין אין דער וועלט... נו, ווער וויל, האַ?..

— אַ טייערער איינפאַל, אַ גאוניש׳ע אידעע! האָבען אייניגע חברים מיט אַמאָל אויסגעשריען, און אין צימער איז באַלד פיעל לעבעדיגער, פיעל פרעהליכער געוואָרען.

וואָס האט איהר אַלע אַזוי אַראָבגעלאָזען מיט אַמאָל די נעזער? וואָס האט אייך די פאָסט אַזוי שטאַרק צוטומעלט? פרעגט מיט פעראַכטונג פערעלמאַן, איינער פון אונזערע חברים, וועלכער האט אין ערגעץ קיין היים ניט געהאַט (אויסער די טורמעס), קיין בעקאַנטשאַפט ניט געזוכט און האט דעריבער קיין מאָל קיין בריעף ניט ערוואַרטעט: ניט איך שרייב וועמען, ניט איך וואַרט אויף בריעף, ניט איך דאַרף זיי גאָר. אַ מענש, אַ קעמפפער — רעדט ער ווייטער — דאַרף קענען אויסקומען אָהן ווייבקייט, אָהן וואַרימקייט און טאָר ניט וויסען פון בענקעניש, פון אומזיסטע טרערען. נאָט לאָמיר בעסער אַלע צוזאַמען אויפזינגען עפּיס „אַ קאַמפפס־ליעד" און ס'וועט געוויס באַלד גרינגער ווערען אויפ'ן האַרצען, און ניט לאַנג וואַרטענדיג האט פערעלמאַן מיט התפעלות אויסגעשריען:... „אָטרעטשאָמסיאַ אָט סטאַראָוואָ מיראַ"! דער שטאַרקער און ענטשלאָסענער קול פון פערעלמאַנ'ס זינגען האט אַלעמען ווי פון אַ שווערען שלאָף אויפגעמונטערט און גאָר ניט ווילענדיג האָבען אַלע, פריהער פאַמעליך און וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און העכער, אונטערגעהאַלטען דאָס ליעד. ביסלעכווייז זענען אַלע פון

די ערטער אויפגעשטאַנען און האָבען זיך אַרום טישעל אַרומגע־קליבען און יעדער האָט פאָרגעלייגט זינגען אַ באַזונדער ליעד. מאַרע האָט אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף ביידע הענד און בע־גיסענדיג זיך מיט הייסע טרערען האָט זי מיט גרויס געשמאַק איהר שטענדיגע טרויער־ליעד געזונגען:

„סאָלנצע וסכאָדיט אי זאַכאָדיט, אַ"...

קוזנעצאָוו האָט מיט זיין גראָבען באַריטאָן גענומען ברומען:

„וניז פאָ מאַטושקע פאָ וואָלגע"...

אַלע חברים זענען אויף אַ קורצע ווײַלע ווי באַגייסטערט געוואָרען און ס'האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ס'איז דאָ גאָר ניט אַזוי שטאַרק שלעכט, אַז מ'דאַרף נור וויסען, ווי צו לעבען, אַז מ'דאַרף אַזוי אַלע טאָג זינגען, פרעהליך מאַכען זיך...

נאָר ווען אַלע האָבען אויסגעזונגען גאָר די לידער, וואָס זיי האָבען געקענט און געוואוסט, איז אין צימער ווידער שטיל און טרויעריג געוואָרען; און ניט זעגענענדיג זיך איינער מיט'ן אַנדערען זענען אַלע שטילערהייד צו זיך אַהיים אַוועק...

זאלבענאנד.

זאלבענאנד.

א ווינטער-פארנאכט איז געווען, ווען מאניע איז צום ערשטען מאל צו איהר דערפיל צוגעפאהרען, און קאלט איז דעמאלט געווארען, ווי עס קאן נור קאלט זיין אויפ'ן וויטען צפון. די עטליכע קליינע דארפישע הייזלעך זענען טיעף-טיעף אין שניי געשטאנען און פון אלע קוימענס האט זיך א געדיכטער, שווארצער רויך לאנגזאם צום הימעל געצויגען. גרויזאם-שטיל איז געשטאנען דער ווייסער פערפרארענער וואלד פון אלע זייטען דארף, ווילד און טרויעריג האבען זיך געצויגען די ווייסע פעלדער אהן א סוף, און אויף אלץ איז געלעגען עפיס א קאלטע, א שטומע ערנסטקייט און שטרענגקייט, וועלכע האט אויף אלעמען א מורא און אנ'עלענד געווארפען.

און הגם מאניע האט שוין זעהר פיעל געהערט און פיעל געלייענט פון אזוינע דערפלעך און אויך קיין בעסערס האט זי זיך גאר כמעט ניט געריכט, דאך איז איהר ביים דערזעהן דאס דערפיל א שווידער איבער'ן קערפער, און ווי א בליץ איז אינ'ם קאפ ביי איהר באלד דורכגעפלויגען א שרעקליכע מחשבה: „גאנצע פינף יאהר אין אזא שניי-גרוב!...“ נאר אין דערזעלבער רגע האט זיך מאניע דערמאהנט, אז דא אינ'ם דערפיל וואוינט שוין איין חבר, אז ניט אליין וועט זי דא דארפען זיין, און אז זאלבענאנד איז גארניט אזוי שרעקליך: מען לייענט צוזאמען, מען לערנט, מען שפאצירט, מען רעדט — דאך זאלבענאנד, און נאך חברים דערצו. און מאניען האט זיך עפיס אין דער ווילע פארגעשטעלט, אז דער חבר איהרער, וועלכען זי דארף דא טרעפען, איז געוויס א מענש, מיט אלע מעלות, אז ער איז עפיס אזא גוטער, אזא ווייכער, אז ער וועט געוויס שטענדיג זיצען נעבען איהר און וועט דורכאויס דערצעהלען, לייענען, טרייסטען זי, און אז ביידען צוזאמען וועט מסתמא זיין אזוי אנגענעהם, אזוי גוט...

— שוין, בארישנא! האט צופריעדען פלוצלינג אויסגעשריען דער פוהרמאן: געקומען!

מאניע האט זיך, ווי פון א חלום, דערשראקען א האפ געטהון, און דערפיהלענדיג באלד דעם פראסט ביי זיך אינ'ם לייב,

האָט די מיטן גאַנצן קערפּער אַ ציטער געטהון. לאַנגזאַם, אױטאָמאַטיש האָט זיך מאַניע אַרויסגעקליבען פֿונם שליטען און אַ שחורע, אַנגעפּעלצטע איז זי אין שטיבעל אַרײַן.

— אַ חבֿר'טע! אַ חבֿר'טע! האָט זיך סערגײ פּאַולאָוויטש, דער אײנציגער חבֿר, פֿרײלעך צעשריען, דערזעהענדיג די גאַסט. סערגײ האָט באַלד געוואָרפֿען די ביקס, וועלכע ער האָט געהאַלטען אין רייניגען, און פֿאָרזיכטיג האָט ער געהאָלפֿען מאַניען פֿונאַנדערטהון אירע שווערע איבער־בגדים, ריידענדיג דערבײַ מיט אַ שמײכעל: אַ חבֿר'טע און נאָך אַ שען מיידעל דערצו — גאַנץ גוט גאַנץ גוט...

אַז מאַניע האָט זיך אָפּגערוהט און איז אַ ביסעל צו זיך געקומען, האָט זי אָנגעהויבען ביסלעכווײַז ריידען און דערצעהלען סערגײ'ען פֿון אַלץ, וואָס עס פֿערלויפֿט זיך איצט דאָרט אויף דער פֿרײַער, אויף דער „אמת'ער" וועלט: וואָס מען טהוט דאָרט איצט, וואָס מען רעדט, וואָס מען טראַכט דאָרט און וואָס מען פֿיהלט.

די ערשטע ווײַלע איז סערגײ רוהיג געזעסען אויף אַן אָרט און האָט צופֿרידען אויסגעהערט מאַניעס גרוסען פֿון דער ווײַטער היים. ווען מאַניע אָבער האָט אָנגעהויבען שילדערן, ווי גוט און ווי אינטערעסאַנט ס'געהט דאָרט איצט די „אַרבײַט", אַז יעדערער איז דאָרט איצט פֿערנומען און פֿאַר אַלעמען איז פֿאַראַן וואָס צו טהון — איז סערגײ באַלד פֿון אָרט אויפֿגעשטאַנען און האָט זיך נערוועז געלאָזען געהן איבערן צימער. מאַניע האָט צופֿרידען מיט חשק דערצעהלט, און סערגײ איז דערווײַל האַסטיגער און נערוועזער געלאָפֿען הין און צוריק, געביסען די שפּיץ פֿינגער, און אַלע רגע האָט ער פּלוצלונג עפּיס אַזוי שטאַרק מיט איין פֿוס אַ טופּע געטהון אין דער פּאָדלאָגע, ווי ער וואָלט בעת־מעשׂה וועלען אַלץ אויף דער וועלט חרובֿ מאַכען, אָבי אומקעהרען זיך ווי־עס־איז צו זײַנע אַמאָליגע לעבעדיגע, קאָכעדיגע יאָהרען, צו זײַנע אַמאָליגע דרייסטע און טײַערע חבֿרים...

אַ ביסעל שפּעטער, ווען מאַניע האָט זיך מיט טהײ אָנגעטרונקען און האָט בײַם בלעך־אייווען דעם קערפּער אָנגעוואַרימט, האָט זיך אויף איהר פּנים באַלד אַ נאַאיווע קינדערשע רויטקײַט צעשפּילט, אויפֿ'ן שטערן בײַ איהר האָבען זיך בעוויזען גרויסע

טראַפּענס שווייס, און מיט אַ שטילען הראָפּען איז זי גיך איינ-
געשלאָפען.

אַז סערגיי איז געבליבען זיצען אַליין און ער האָט זיך גוט צוגעקוקט צו דער שלאָפעדיגער מאַניען, איז אידם מיט אַמאָל עפּיס שרעקליך אומעטיג געוואָרען. וואָס אַזוינס האָט אויף אידם אַזוי שטאַרק געווירקט אין דער ווילע, — האָט סערגיי אַליין דייט-ליך ניט געוואוסט. נאָר געפֿיהלט האָט ער בעת-מעשה, אַז גאָר אומזיסט האָט ער זיך דערפֿרעהט מיט דער נייער חברטע, אַז אייגענטליך איז דאָס מיידעל דאָ פֿאַר אידם גאָר אַן איבעריגע, אַז ווילענדיג אָדער ניט, וועט אידם דאָך אויסקומען מיט איהר זיך צו רעכענען; אַז דאָ אין דערפֿיל ביי אַזוינע שווערע אומשטענדען איז פֿיעל גלייכער, ווען מען דאַרף פֿאַר קיינעם קיין חשבון ניט אָבגעבען; אַז יוצא זיין געגען איהר וועט מסתמא זיין זעהר שווער און אַז ס'וועט געווים ביידען זיין ניט גאָר גוט. אַ היבשע ווילע איז נאָך סערגיי אַזוי פֿערטראַכט געזעסען, ביז ער האָט ענדליך פֿערלאָשען דאָס קליינע לעמפּיל און מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל האָט ער זיך אַראָבגעלאָזען אויף דער פּאָדלאָגע.

אויפֿגעחאַפּט האָט זיך מאַניע אויף מאָרגען פֿריה מיט'ן געדאַנק: „גאַנצע פֿינף יאָהר...“ און ווען זי האָט גוט איהרע אויגען צועפֿענט און דערזעהן סערגיי'ען, האָט איהר באַלד אַ שטאַרקען צופּ ביים האַרצען געטהון... עפּיס האָט מאַניע אַליין ניט געוואוסט פֿאַרוואָס, נאָר געפֿיהלט האָט איהר האַרץ, אַז סערגיי איז איהר בשום אופֿן קיין חבר ניט, אַז זי און ער — זענען צוויי בעזונדערע וועלטען, און שווער איז מאַניען באַלד אויפ'ן האַרצען געוואָרען, ווי אַ שטיין וואָלט דאָרט פּלוצלונג אויסגעוואַקסען. מאַניע איז באַלד אויפֿגעשטאַנען, טהיי אָבגעטרונקען און אַ שווייגענדיגע איז זי געבליבען זיצען ביים טישעל, ביי וועלכען ס'איז אויך סערגיי געזעסען און האָט מיט חשק, גאָר פֿון דאָס ניי, זיין ביקס געריינינט.

— ניי, איז ווי פֿאַרט לעבט זיך דאָס עפּיס דאָ אינ'ם דערפֿיל? האָט זיך מאַניע ענדליך געווענדט צו סערגיי'ען: גענוג טרויעריג מסתמא, האַ?...

— אָט, מען קומט שוין דורך ווי עס איז, האָט סערגיי קאַלט געענטפֿערט, טהוענדיג ווייטער זיין אַרבייט: מ'גיעהט אין וואַלד אַריין שיסען פֿויגלעך, מ'שלאָפֿט אָב צייטענווייז אַ פּאָר מעת-לעת נאָכאַנאַנד, און אַזוי שטופּט מען ווי עס איז אַריבער די צייט...

און אז ס׳ווערט מאַכע אַמאָל גאָר שלעכט — רעדט ווייטער סערגיי שוין אַ ביסעל וואַרימער, קוקענדיג מאַניען גלייך אין פּנים אַריין — געפינט מען אַן אַנדער רפואה: מען טרינקט דאָ בראַנפען, אָבער מאַכע א סך, ניט אויף געלעכטער... און אז מען איז שכור איז שוין דעמאָלט ניט שלעכט — אַלץ ווערט דעמאָלט רעכט, אַלץ מאָג מען... און מען לעבט!... וואָס דען — אויסציהען זיך און שטאַרבען?!...

מאַניע איז געבליבען עפּיס ווי צהן ווערטער און איהר געזיכט האָט בעת מעשה אויסגעדריקט אַ טיעפען צער און אַ שאַרפען נאָגענדען וועהטאָג. עפּיס האָט זיך מאַניע בשום אופן ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אז אָהן שכרות קאָן מען דאָ ניט בעגעהן זיך און אז דעמאָלט איז אַלץ רעכט און אַלץ מאָג מען...

— וואָס הייסט — אויסציהען זיך און שטאַרבען? רעדט איבער מאַניע מיט פּערדרוס און וואונדער: מען קאָן, דוכט זיך, דאָ אין דער שטיל אַזוי פיעל אויפטהון, אַזוי פיעל לערנען, לייענען און טראַכטען... און שטרין — ענדיגט מאַניע — איז דאָך בכלל אַזאַ... שענדליכע אַרבייט...

— אפשר זאָגט איהר גערעכט, האָט סערגיי איראָניש אַרויסגערעדט: מיר וועלען לעבען, וועלען מיר זעהן...

מעהר האָט מאַניע ניט געקאָנט ענטפערן און אין צימער איז, ווי פריהער, ווידער שטיל געוואָרען. ביידע האָבען זיי בעת־מעשה געפיהלט די שווערקייט פון זייער שווייגען און ביידע האָבען זיי אין דערזעלבער ווייַלע גאָר ווי מודה געווען, אז ריידען פיעל איז דאָ טאַקע אין דער אמת׳ן ניטאָ איבער וואָס, אז אַלץ איז דאָ, דוכט זיך, אַזוי פערשטענדליך, אַזוי קלאָר און דייטליך, אז אָבּנאַרען זיך וועט זיך אַלץ איינס ניט איינגעבען, אז אויב מען וועט היינט אַ סך ריידען, וועט אויף שפּעטער ניט בלייבען, אז עס איז ניט גוט — און ווייטער גאָר...

— לאָמיר נאָר אַ ווייַלע אַרויסגעהן בעקוקען אונזער ליעבע „רעזידענץ“, האָט סערגיי שמייכלענדיג איבערגעריסען דאָס שווייגען: פריהער, שפּעטער, זעהן עס דאַרפט איהר דאָך...

זיי האָבען זיך ביידע וואַרים אָנגעטהון און זענען שווייגענדיג באַלד צוזאַמען אַרויס. אין דרויסען איז געווען שטיל און עס האָט זיך דייטליך געהערט דאָס סקריפּען פון זייערע ביידענס טריט. סערגיי איז געגאַנגען שטאַרק פערקלערט, קוקענדיג אַלץ

פאראוים אין דער ווייטענס און ער האט דערביי אונטערגעפייפט עפיס אווילדע ארטיגע מעלאדיע, און מאניע, וויי טוליענדיג זיך אליין נעהענטער צו סערגיי׳ען, האט דורכאוים נור בעדאלטען די נאז פינ׳ם גרויסען פראסט. אז זיי זענען דערגאנגען ביז צום צווייטען עק דארף, האט זיך דארט נעבען אקליינ׳ן נידעריג הייזעל א הונד מיט אמאל שטארק צובילען אויף זיי, און עפיס גארניט ווילענדיג האט מאניע איהם געפרעגט: „ווער וואוינט דאס דא אין דעם שטיבעל?" — „א, אין דעם שטיבעל? האט זיך סערגיי, א כאפ געטהון: איך קאן אייך זאגען, איך ווייס: דא וואוינט ניקיטא טראפימאוויטש, א פראוואסלאווניער פויער, וועלכער אקערט די ערד, האקט דעם וואלד, טרינקט בראנפען, רייכערט [illegible] מאך אין שלאגט דאס ווייב — ווייסט איהר שוין?... און דאס — רעדט ווייטער סערגיי, אנווייזענדיג אויף עפיס אנ׳אלטען בגין מיט א פאר איבערגעפילטע צלמים — דאס איז אונזער מקום-קדוש, איך בעט איבער אייער כבוד... וואס זאגט איהר עפיס — ניטא זיך וואס צו שעמען מיט אונזער חלק, הא?"...

באלד האבען זיי ווידער ביידע געשוויגען. סערגיי האט פון דאס ניי אונטערגעפייפט זיין פריהערדיגע ווילדע מעלאדיע, און מאניע האט זיך עפיס מיט אמאל ערנסט פערקלערט וועגען סערגיי׳ען. אין דער ווייל האט נאך מאניע אליין ניט גוט פערשטאנען, וואס פאר א מין חבר זי האט דא געטראפען; זי האט נור געפיהלט אין דער רגע, אז עפיס האט זי פאר איהם שטארק מורא, און אין דערזעלבער צייט וואלט זי איהם פינדעסטוועגען אויף א צווייטען, דוכט זיך, ניט אויסגעביטען... אין טראכטענדיג אזוי וועגען זיך, וועגען איהם און וועגען זיי ביידען, איז מאניען פלוצלונג איינגעפאלען געהן זוכען א בעזונדער צימער פאר זיך...

אין דעמזעלבען טאג טאקע האט מאניע אבגעדונגען א בעזונדער הדר. דעם גאנצען טאג ביז שפעט אין אווענד ארייך איז זי דורכאוים פערנומען געוועזען מיט׳ן איינארדנען זיך אויף איהר נייער וואוינונג. מאניע האט פונאנדערגעפאקט איהר גרויסען קארב מיט זאכען, וועלכען זי האט מיט זיך געבראכט, אין בעטראכטענדיג יעדען בגד בעזונדער, האט זי עס פארזיכטיג צוהאנגען אויף דער וואנד. בעת-מעשה האט זיך אפילו צו מאניען פארגנבעט א געדאנק: „וועגען וועל איך דאס אלץ אנטהון? פאר וועמען איז דא

פֿאַרדאַן זיך צו פּוצען?"... אָבער מאַניע האָט אויף דאָסמאָל די אונאָנגענעהמע מחשבה גרינג אַראָפּגעשלונגען און האָט איהר אַרבייט ווייטער געטהון. זי האָט איינציגווייז אַרויסגענומען די ביכער פֿונ׳ם קאָרב און האָט דאָס אַלץ צולעגט אויף אַ קליין זייטיג טישעל, איבערקוקענדיג דאָס פֿאָדער־בלאַט פֿון יעדען ספר בעזונדער. צום סוף האָט זיך מאַניע גענומען צו איהרע אַלערלייאיגע פֿאָטאָגראַפֿישע בילדער פֿון איהרע פֿיעל פֿערשידענע פֿריינד, חברים און גוטע בעקאַנטע און האָט זיי מיט ליעבשאַפֿט איינגעאָרדענט אויף איהר „שרייב־טיש". און עפּיס אַזוי אָנגענעהם, אַזוי בעקוועם האָט מאַניען בעת מעשה אויסגעזעהן דאָס צימער, אַז זי האָט אין יענער ווײַלע נור געוואונשען, סערגיי זאָל זיך מעהר ניט אַביסעל אַנדערש האַלטען, און דאַן וועט דאָ גאָר ניט אַזוי איבעריגס שלעכט זיין...

שפּעט בײַ־נאַכט האָט זיך מאַניע האַלב־צופֿריעדען געלעגט שלאָפֿען, און ליגענדיג שוין אויפֿ׳ן בעטיל, האָט זי נאָך לאַנג־לאַנג געטראַכט דורכאויס טאַקע וועגען סערגיי׳ען, וועגען דעם, אַז מאָרגען וועט זי מיט איהם אַ סך, אַ סך ריידען, זי וועט איהם געבען צו פֿערשטעהן, אַז דאָ אין דער שטיל און רוהיגקייט קאָן מען גוט און וויכטיג אויסנוצען די צייט: מען לערנט, מען לייענט, מען טראַכט... אַז זאַלבענאַנד איז בכלל גאָר ניט שרעקליך — מען איז שטענדיג צוזאַמען, מען דערצעהלט, מען רעדט, מען לאַכט — מען איז דאָך עפּיס ניט אַליין. און מאַניע איז זיכער געווען, אַז איהרע רייד וועלען געוויס העלפֿען, אַז סערגיי וועט באַלד אָנהויבען לעבען רוהיגער, ריינער און נוצליכער און אַז בכלל וועט מען דאָ קאָנען פֿיהלען זיך ניט שלעכט. און בײַ אַזוינע פֿרעהליכע געדאַנקען איז מאַניע אין איהר חלומות־וועלט אַריבער.

סערגיי אָבער האָט זיך אין דעם אָוונד געפֿיהלט נאָך פֿיעל ערגער, פֿיעל שווערער ווי געוועהנליך, און זיין שווערע אויפֿגערעגטע שטימונג האָט ער אויסגעדריקט נור דערמיט, וואָס ער האָט דעם גאַנצען אָוונד גערויכערט און גערויכערט, און ווידער גערויכערט... און געפֿיהלט האָט זיך סערגיי אַזוי שלעכט דערפֿאַר, ווייל ער האָט גוט געוואוסט, אַז אַזוינע מיידלעך, ווי די מאַניע, ווערען דאָ אין די דערפֿלעך באַלד צובראָכען און צוקאַליעטשעט, אַז אַזוינע מיידלעך האָבען נור ליעב שטענדיג ריידען פֿון גרויסע מענשען, פֿון הויכע זאַכען, וועגען וועלכע זיי האָבען

דאס רוב קען שום בערך ניט; אז אייביג בליקען זיי נור און אייביג מאָהנען זיי עפּיס ביי דער גאנצער וועלט; אז אזוינע מיידלעך פערמאָגען אָהן א שיעור טרעהרען און טענות און האָבען שטענדיג פיינט א געזונטען, א נאָרמאלען מענשען; אז אזוינע מיידלעך דארפען גאָר אין דער-היים זיין...

שטארקער ווי אלע מאָל האָט זיך איצט סערגיי'ען פערוואָלט אנטלויפען פון דאנען און ניט אָנקוקען מעהר די אויסגעמאטערטע, נערוועזע מאניען, ניט ריידען מיט איהר וועגען לאנגבעוואוסטע זאכען, ניט אויסהערען מעהר איהר בעל-הבית'ישען מוסר און ניט זעהן צווישענווייז איהר פערשוואָלענע פּנים...

„לויפען וואו די אויגען וועלען טראָגען!" — האָט סערגיי ערנסט א טראכט געטהון. אָבער ער האָט זיך תּכף דערמאָהנט, אז ס'מוז נאָך א ביסעל דויערן, אז ער מוז נאָך ווארטען אויף א בריעף, אויף געלד, אויף פּאפּירען, אז סתּם לויפען — איז עפּיס אויך קיין חשבון ניט.

אויף מאָרגען גאנץ פריה, אז סערגיי איז אויפגעשטאנען און האָט ארייַנגעקוקט אין זיין קליין פענסטערל פון'ם צימער, האָט ער דערזעהן, ווי בעקאנטע דאָרפּישע פּויערים געהען אין וואלד אריין אויף געיעג. סערגיי'ען האָט זיך אין דער ווייַלע עפּיס אזוי שטארק פערוואָלט אוועקגעהן היינט פון דאָרף, אז גאָרניט טראכטענדיג האָט ער באלד אָנגעטהון זיין קורץ ווארים פּעלציל, זיין הויכע האָריגע פּאפּאכע, און אראָבהאפּענדיג פלינק די ביקס פון וואנד, איז ער צוזאמען מיט די פּויערים אין וואלד אוועק.

סערגיי האָט אפילו געפיהלט בעת-מעשה, אז ער טהוט א שטיקעל עולה געגען מאניען, אז זי ווערט דאָרט הרטאים ווארטען אויף איהם און אז ס'איז טאקע אין דער אמת'ן שרעקליך איבערצובלייבען איינע אליין אין א קליין פרעמד דערפיל. דאָך אָבער האָט סערגיי מיט זיך גאָרניט געקאָנט מאכען, און מאניע איז אויף א גאנצען מעת-לעת אליין געבליבען.

אז מאניע האָט זיך דערוואוסט פון סערגיי'ס אוועקגעהן, האָט עס איהר בעת-מעשה פערדראָסען ביז צו טרעהרען; און וויפיעל מאניע האָט זיך ניט געסטארעט פערגעסען דאָס האָטש אויף א ווייַלע, האָט זי בשום אופן עס ניט געקאָנט. „און אז מען בלייבט אמאָל אליין אויף א טאָג — וואָס איז די געפאהר?—

האָט מאַניע אַליין זיך געפּרובט בערוהיגען — ער קאָן דאָך ניט זיצען איבעריג נור נעבען מיר"... עס האָט אָבער קיין זאַך ניט געהאָלפען. מאַניע האָט זיך דעם גאַנצען טאָג פאַר קיין שום אַרבייט ניט גענומען נערהמען; ווי אין אַ שטייגעל, איז די כסדר אַרומגעפלויגען איבער'ן צימער און האָט זיך קיין אָרט ניט געפונען. „מען קאָן דאָך עפּיס לייענען דערווייל" — האָט מאַניע אויך אַמאָל אַ טראַכט געטהון, דערמאָהנענדיג זיך אירע שטענדיגע השׂגות. נאָר אידער מאַניע האָט נאָך דאָס בוך אין האַנד גענומען, האָט זי שוין געפיהלט, אַז זי קאָן אַפילו צו איהם נאָהנט ניט צוטרעטען... מאַניע האָט זיך געפיהלט שטאַרק באַליידיגט. מאַניען איז טרויעריג אויפ'ן האַרצען געוועזען, און דעם גאַנצען מעת-לעת האָט זי געבענקט נאָך עפּיס אונדייטליכעס, נאָך עפּיס אַזוינס, וואָס זאָל איהר קאָנען גוט פערשטעהן, גוט מיטפיהלען און וויינען, פאַרוויכטיג טרייסטען זי. און אַזוי שטאַרק האָט עס מאַניען געריהרט און וועה געטהון, אַז פון וואָס נור זי האָט ניט אָנגעהויבען טראַכטען פאַר דעם גאַנצען טאָג, קומט זי אַליץ צו איין און דעמזעלבען געדאַנק, צו איין און דעמזעלבען בעשלוס:

— ניטאָ, ניטאָ קיין רעכטע מענשען אויף דער וועלט — ניטאָ!...

אויפ'ן אַנדער טאָג — שוין פאַר-נאַכטליך — איז סערגיי, גלייך פון וואַלד, געקומען צו מאַניען. דאָס פּנים זיינס איז געווען פריש, געזונד און פערפראָרען, און מיט זיין אַריינקומען איז אויך די גאַנצע לופט אין צימער פיעל געזינטער, פיעל פרישער געוואָרען. סערגיי האָט נור אַ קוק געטהון אויף מאַניען און ער האָט באַלד פערשטאַנען און דערפיהלט, אַז זי האָט זעהר פיעל איבער-געלעבט פאַר דעם טאָג צייט, און עפּיס איז איהם מיט אַמאָל שווער געוואָרען קוקען איהר גלייך אין די אויגען. סערגיי האָט זיך דערווייל אָנגעהויבען לענגזאַם פינאַנדערטהון און בעת-מעשה האָט ער פאַר זיך נור געטראַכט פון וואָס אָנצוהויבען רייד'ען מיט מאַניען, מיט וואָס ער זאָל זיך צו איהר ווענדען.

— וואָס מאַכט איהר עפּיס, מאַריאַ יאַקאָוולעוונאַ? האָט סער-גיי באַלד געפרעגט, רייבענדיג דערביי זיינע רויטע אָנגעפראָרענע הענד: האָט איהר עפּיס גוט געשלאָפען — די פערגאַנגענע נאַכט?...

— אומעטיג אַליין, סערגיי פּאַוולאָוויטש, אומעטיג, האָט מאַניע מיט פולע אויגען טרעהרען געענטפערט: גוט, וואָס איהר

זענט געקומען, סערגיי פּאַולאָוויטש... אימעטיג אַליין...

מאַניע האָט זיך געוואָלט אין דער ווײַלע זעהר אַ סך אַרויס־זאָגען סערגייען, אָבער רײדען פֿיעל האָט זי איצט ניט געקאָנט, ווײַל מאַניע האָט געפֿיהלט, אַז ווי נור זי וועט אָנהויבען רײדען, וועט זי באַלד געוויס צעוויינען זיך אויפֿ'ן קול. מאַניע האָט באַלד געבראַכט אַ הייסען סאַמאָוואַר פֿאַר סערגייען און אַליין האָט זי זיך אַוועקגעזעצט אַנטקעגען איהם מיט אַן אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ. סערגיי האָט געטרונקען איין גלאָז טהיי נאָך דעם אַנדערן און האָט דערבײַ אונטערגעפּיפּט זײַן שטענדיגע ווילדע מעלאָדיע, וואָס מאַניע האָט זעהר ניט ליעב געהאַט; און בײַם שטאַרקסטען פֿערלאַנג זיך גוט דורכצורײדען היינט מיט סערגייען, האָט מאַניע פֿונדעסטוועגען מיט דער צונג ניט איבערגעקעהרט. נאָר אַז סערגיי האָט זיך שוין צוגעקליבען צום אַוועקגעהן, האָט מאַניע אײַלענדיג איהם געפֿרעגט:

— זאָגט מיר, סערגיי פּאַולאָוויטש, איז דאָ ערגיץ פֿאַרהאַן נאָהנט אַ פּאָסט? איך דאַרף אין גיכען בעקומען אַ נויטיגען בריעף — וואו איז די פּאָסט?...

— בערגען זענען דאָ נור פֿאַרהאַן און די וועלדער, מײַן פֿרײַנד, און פֿויערים אויך און בערישע פּעלצען — אָט דאָס איז גאָר... שוין דריטער מאָנאַט בין איך דאָ — ענדיגט סערגיי — און קיין בריעף האָב איך נאָך אַ דאַנק גאָט ניט געהאַט: ס'וועט אפשר אָנקומען ווען עס איז — עמיצער וועט מסתמא איבערלייענען...

סערגיי איז באַלד אַוועק מיט אַ גאַנצען צעהנדליג געשאָסענע פֿויגלעך צו זיך אַהיים און אַלץ, וואָס מאַניע האָט אַזוי שטאַרק געוואָלט אַרויסזאָגען פֿאַר איהם, איז עס ווי אַ משא געבליבען ליעגען, שווער דריקענדיג אויף איהר האַרצען. און וואָס ווײַטער, אַלץ מעהר האָט מאַניע געהאַט איהם וואָס צו זאָגען, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרען איהר פֿערדרוס, אַלץ טיעפֿער די בעליידיגונג און אַלץ שווערער איז איהר געוואָרען מיט הערטער עס אויסצורײדען. דאָך האָט מאַניע נאָך אַלץ געגלויבט, אַז זי דאַרף נור איין מאָל מעהר ניט קריגען די געלעגענהייט זיך גוט צוזאַמענרײדען מיט סערגייען, און ער וועט אָהן צווייפֿעל אָנהויבען אַנדערש לעבען און אַנדערש פֿערהאַלטען זיך צו איהר, און אַז אַלענפֿאַלס וועט דאָס לעבען איהרס דאָ אין דערפֿעל דעמאָלט ווערען ניט שרעקליך.

סערגיי אָבער האָט גאָר אַפילו ניט געטראַכט דערוויל וועגען איבערבייטען זיין איצטיגען אַרט לעבען, און בכלל האָט ער זעהר וועניג געפיהלט מאַניעס זיין מיט איהם אין דערפיל, און צייטענווייז האָט ער כמעט אינגאַנצען ווי פערגעסען זיך אָן איהר. ווי פריהער, פלעגט סערגיי גאַנץ אָפט פון דאָרף אַוועקגעהן און, ווי פריהער, האָט ער אין זיינע שווערע מינוטען בראַנפען געטרונקען, און טאַקע אַ סך — ניט אויף געלעכטער... אַז סערגיי דערמאָהנט זיך צייטענווייז וועגען מאַניען, וועגען איהר שטענדיגען עלענד, פערדריסט עס איהם בעת־מעשה זעהר שטאַרק און ער הויבט דעמאָלט אָן אָפטער אַריינקומען צו איהר. אָבער די איינציגע שעה'ן, וואָס זיי פערברייגגען שוין צוזאַמען, זענען עפּיס אַלע מאָל אַזוינע שווערע, שווייגעדיגע און אָנגעשטרענגטע, אַז ביידען איז דאַן פיעל ערגער, פיעל שווערער ווי געוועהנליך און ביידען ווילט זיך וואָס גיכער בלייבען אַליין... און האָטש מאַניע האָט נאָך גוט געדענקט די פינסטערע צייטען פון איהר טורמע־לעבען, דאָך האָט זי איהר איצטיגען צושטאַנד געהאַלטען פאַר פיעל שרעקליכער, און גאָרניט זעלטען פלעגט זי מיט טרעהרען אויף די אויגען דערמאָהנען איהרע אַמאָליגע טורמע־חברים, וועלכע זי האָט דעמאָלט שטענדיג געפיהלט אויף יענער זייט וואַנד און מיט וועלכע זי האָט אַלע מאָל — האָטש אין מיטען דער־נאַכט — געקאָנט מיט די פינגער צוזאַמענריידען זיך... אַט אַזוי האָט זיך דאָ פאַר מאַניען אָנגעהויבען אַ לעבען פון שטענדיגער האַרץ־קלעמעניש, אויפרעגונג און ביטערער איינזאַמקייט.

אויפשטעהענדיג אין דער־פריה, האָט שוין מאַניע באַלד אָנגעהויבען פיהלען די פוסטקייט, די ליידיגקייט פון דעם אַנקומענדען טאָג, און אַזוי טרויעריג, אַזוי המאַרנע ווערט איהר באַלד אויף דער נשמה, ווי עפּיס אַ שווערער שוואַרצער וואָלקען וואָלט איהר אומעטום בעגלייטען, מאַניע סטאַרעט זיך טהון אַלץ לאַנגזאַם, פּאַמעליך, עס זאָל וואָס לענגער דויערן, וואָס מעהר צייט אָבנעהמען. אָבער נאָך אַלע מאַטערניש בלייבט איהר נאָך אַלץ איבער אַ גרויס שטיק טאָג און אַ לאַנגער, אַ פוסטער, אומעטיגער ווינטער־אָווענד. מאַניע פלעגט זיך אַזוי אָנהויבען ביסלעכווייז אַרומדרעהען איבער איהר צימער, ניט האָבענדיג וואָס אָנצוטהון דעם אייגענעם גוף, און בשום אופן קאָן זי ניט אויסטראַכטען עפּיס אַן אַרבייט פאַר זיך. גאַנץ אָפט פלעגט מאַניע אַליין זיך פרע-

גען מיט פעדרוס: „פארוואס לערען איך עפּיס אין דער אמת'ן ניט? דא איז דאך אזוי שטיל, אזוי רוהיג... פארוואס לייען איך גארנישט און האלט גור שטענדיג אין איין טראכטען, און איין בענקען?" און אלע מאל פלעגט ביי איהר פעסט בלייבען, אז מארגען וועט זי שוין ניט אנדערש נעהמען זיך פאר די ביכער, אז באלד אין דער-פריה וועט זי לערנען איין זאך, דערנאך וועט זי אביסעל לייענען, אביסעל שרייבען און אין אנדערע וועט זי ווידער לערנען עפּיס אנייע זאך... ביי אזוינע מחשבות האט מאניע אלע מאל גאר פערגעסען זיך אויף אוויילע, וואו זי איז אין דער וועלט; זי פלעגט גאר אויפהערען אויף א רגע פיהלען איהר איינזאמקייט און זי האט זיך דאן נור פארגעשטעלט, ווי אין א קורצע צייט ארום וועט זי שוין האבען דורכגעלערנט אזוי פיעל זאכען, איבערגעלייענט אזוי פיעל שווערע און ווילטיגע ביכער, אז א מענש דארף בכלל קיין „שמאטע" ניט זיין — מען דארף נור קאנען אליין זיך אין די הענד ארייננעהמען, און אי-מעטום קאן זיין גוט...

ווען מאניע אבער האפט זיך אויף מארגען פריה און דערמאהנט זיך באלד, וואו זי איז אין דער וועלט און וואס פאר א טאג ס'קומט אן פאר איהר, אז זי איז אזוי ווייט פון אמת'ן לעבען, פון מענשען און פון פערגניגען; אז דער איינציגער חבר, דער איינציגער לעבעדיגער מענש איז דא דער בעוואקסענער שווייגענדיגער סערגיי — אי דאס קומט ער צו איהר אזוי זעלטען; אז דער היינט איז אזוי שרעקליך עהנליך אויף דעם נעכטען און מסתמא אויך אויף דעם מארגען; אז אלץ ארום איז עפּיס אזוי קאלט, אזוי שווייגענדיג, אזוי טרוקען און טויט — בעפאלט תיכף מאניען אזא אומעט, אזא אבהענדיגקייט, דאס איהר ווילט זיך דעמאלט גאר פון בעט'ל ניט אויפהויבען. מאניע נורעט זיך טאקע באלד איין גאר פון דאס ניי אין איהר קאלדרע, ווי וועלענדיג זיך אליין איינשלעפערען אויף גאנצע וואכען, חדשים און אפשר טאקע אויף יאהרען... און אז מאניע דערמאהנט זיך פלוצלינג אן איהרע נעכטיגע פלענער וועגען איהרע לימודים, וועגען לערנען, וועגען לייענען פיעל, טהוט זי באלד נערוועז א טרייסעל מיט'ן קאפ, ווי זי וואלט דערמיט וועלען זיך אליין פערטומלען — בעסער ניט קלערען, ניט טראכטען וועגען דעם... אין אזוינע טעג דוכט זיך דאס רוב מאניע אויס ניט קוקען אין די זייט, וואו די

ביכער ליענען, און אז ניט ווילענדיג שטעלט זיך אב איהר אויג אויף וועלכען ס'איז ספר, ווערט מאניע באלד בלאס, ווי די וואנד, פיהלענדיג בעת-מעשה די אייגענע שוואכקייט...

נאך איבערהויפט האט זיך מאניע שלעכט געפיהלט אלע מאל פאר-נאכט. אין די אימעטיג איינזאמע בין-השמשות'ן פלעגט זי זיך, ווי אויף להכעיס אלע מאל דערמאהנען אן איהרע קינדער-יאהרען, איהר היים, איהרע אמאליגע קליינינקע חברטעס, אן דעם טאטען, מאמען, און יעדע ערינערונג פלעגט זיך ווי א שטיין אוועקלעגען אויף איהר פערוועהטאגט הארץ. א שרעקליך בענקעניש פלעגט דעמאלט ארומנעהמען איהר גאנצען מהות, און בעת-מעשה האט מאניע אלע מאל געפיהלט — האטש זי האט עס זיך קיינמאל ניט מודה געווען — עפיס א שטיקעל חרטה, דאס הייסט: עלטערן זענען אויך אמאל גערעכט... אבער ענדיגען פלעגען זיך אלע מאל איהרע געדאנקען דערמיט, אז ווען סערגיי זאל איצט אריינקומען צו איהר, וואלט דאך גוט געווען — דאך איז ער אן אייגענער מענש, א חבר, א אינטעליגענט...

אין איינעם פון אזוינע שווערע יאושדיגע פארנאכטען איז טאקע גראד סערגיי אנגעגאנגען. דאס פנים איז ביי איהם דאסמאל געווען פרעהליך-איבערעגט, די אויגען זיינע האבען געקוקט עפיס זעלטען טריי און ערענטליך, און עפיס איז ער אינגאנצען היינט געוועזען גארניט דערזעלבער סערגיי. ער האט באלד אראפגעווארפען פון זיך דעם פוילען מיט'ן היטעל, און מיט עפיס אן אויסערגעוועהנליכער פריינדליכקייט האט ער זיך צוגעזעצט נאהענט נעבען מאניען. מאניע האט טאקע באלד דערפיהלט זיין היינטיגע ווייכע און ניט-געוועהנליכע שטימונג, און דאס הארץ האט זיך ביי איהר תכף עפיס א מאדנעם צאפעל געטהון...

— וואס זענט איהר, חברטע, אזוי פערטראכט, אזוי פעראומערט? האט סערגיי זיך באלד צו איהר געווענדט, נעהמענדיג זי פארזיכטיג פאר א האנד: וואס וועט איהר דא, מיינט איהר, אויסקלערען, וואס וועט איהר דא בעטראכטען? טהוט בעסער, מאריא יאקאוולעוונא, אידער טראכטען — אט טאקע אזוי ווי איך טהו... א שעה לעבען, פערשטעהט איהר מיר, איז אויך גוט... איהר קאנט דאך דא אויף אזא אופן בראסט פון זינען אראב...

לכתחילה האט מאניע בשום אופן ניט פערשטאנען, וואס אזוינס סערגיי איז דא אויסען איהר צו זאגען, און וואס בעשטערט

זײַן גוטע עצה און וואָס מײנט ער מיט דעם „אײן שעה" לעבען. נאָר, אַז סערגײ האָט זיך באַלד ווידער צורעדט, האָט מאַניע ערשט דעמאָלט דערהערט אַ שטאַרקען ריח פֿון פּראָסטען בראַנ־פֿען, און זי האָט באַלד האַלב־דערשראָקען אַרײַנגערעדט: „לעגט זיך דאָ צו אַ ביסעל אָפּרוהען, סערגײ פּאַוולאָוויטש; איהר זענט דאָך אַזוי פֿערמאַטערט, אַזוי אויפֿגערעגט"...

סערגײ האָט אין דערוועלבער רגע בעדײַטענד אַרײַנגעקוקט מאַניען גלײַך אין די אויגען אַרײַן, און מיט עפּיס אַ קראַנקען שמײכעל אויף די ליפּען האָט ער שטיל געזאָגט:

— איך בין ניט שכּור, מאַריאַ יאַקאָוולעוונאַ — איך ווײס נאָך דערווײַל, וואו איך בין אין דער וועלט — נאָך צו־גוט ווײס איך עס... מיר איז נאָר איצט אַ ביסעלע גרינגער צו לעבען... אין דער־פֿריה הײַנט איז געוועזען, מאַריאַ יאַקאָוולעוונאַ, ניט גוט, אָבער טאַקע גאָר־גאָר ניט גוט!...

— נײן, סערגײ פּאַוולאָוויטש, האָט מאַניע ווי רחמים גע־בעטען: דאָס ניט — מיר זענען דאָך זאַלבענאַנד, ביכער זענען פֿאַר־האַן, מען קאָן לעבען אָהן שכּרות אויך... איהר דאַרפֿט נור ניט אַוועקגעהן, ניט בלײַבען אַלײן און מיך אויך ניט איבערלאָזען אַלײן אין'ם פֿערפֿלוכטען דערפֿיל...

בײדע זענען זײ באַלד אַנטשוויגען געוואָרען און בײדע האָבען בעת־מעשה געפֿיהלט עפּיס אַמין רחמנות, אײנעלענד אײ־נער צום אַנדערן...

דאָס רוב אָבער פֿלעגט קײנער צו איהר ניט קומען, און איהרע מחשבות און ערינערונגען הויבען זיך ווידער אָן פֿון דאָס נײַ. און אַז זי דערמאָהנט זיך ווידער אָן סערגײען, פֿערטראַכט זי זיך באַלד מיט פֿערדרוס וועגען זײַן אַרט לעבען, אַז ער לעבט אַזוי שמוציג, אַזוי ניט אָרענטליך, אַז ער טרינקט זיך אָן און לאָזט זיך אַוועק איבער'ן דאָרף... און מאַניע האָט עס איהם בשום אופֿן ניט געקאָנט מוחל זײַן, ווײַל זי האָט נאָך אַלץ געגלויבט אין עפּיס „אמת". זי האָט נור ליעב געהאַט גוטע און ערנסטע ביכער, ליעב געהאַט איהרע פֿרײַנד, בעקאַנטע און חברים, ליעב געהאַט די גאַנצע מענשהײַט און ווײַטער קײנעם ניט... בכלל האָט נאָך מאַניע ביז איצט קײנמאָל ניט געטראַכט פֿון אַזוינע אומ־שטענדען, וועלכע קאָנען ברענגען צו שלעכטע מחשבות, צו מיאוסע מעשים, און מיט גאָר די כּוחות, און אויפֿמערקזאַמקײט האָט זי

שטענדיג געהיט איהר ריינקייט און אונשולדיגקייט. און אלע מאל, ווען מאניע דערמאהנט זיך, אז סערגיי איז אין דעם פרט אזוי זינדיג, פיהלט זי צו איהם דעמאלט אזא האס, אזא שנאה, אז דאס ברייננט איהר דאס רוב צו היסטארישע קולות, צו ווילדע געשרייען. אבער מעהר ווי די ווענד פון צימער האבען עס קיינמאל ניט געהערט, און סערגיי האט זיין לעבען צוליעב דעם ניט געענדערט...

סערגיי, פון זיין זייט, האט גאנץ גוט פערשטאנען, ווי מאניע טראכט וועגען איהם, און צייטענווייז האט זיך איהם געוואלט ריידען מיט איהר וועגען דעם, דערווייזען איהר, אז ער איז גערעכט, זי איז אויך גערעכט — אז אלע זענען גערעכט... אבער ער דערמאהנט זיך באלד, אז מאניע וועט אלין איינס בלייבען ביי דאס איהריגע, אז זאל זי טאקע זיין וואס זי איז, אז נאך איין וואך, א צווייטע — און זיי צופליהען זיך אין פערשידענע זייטען.

אט אזוי זענען טעג און וואכען פארביינגעגאנגען, און מאניעס פערצווייפלונג איז ווי א בארג ביי איהר אין הארצען געוואקסען. זעהענדיג צייטענווייז סערגיי'ס געזונד אויסזעהן, זיינע פעסטע און זיכערע טריט, זיין אייביג אויסגעהאלטענע קאלטקייט און וויסענדיג, אז סערגיי פיהלט גאר כמעט ניט קיין אבקומעניש דא אין דערפיל — פלעגט מאניען אפטמאל ארויפקומען אויפ'ן געדאנק זיין שטענדיגע עצה — איינ'שפירן זיך א ביסעל... אבער אלע מאל האט מאניע'ס אנ'אומעטיגע, א צוטראגענע, פערטרייבען פון זיך בייזינע מחשבות און פלעגט בלייבען אין דער פריהערדיגער פערצווייפלונג.

איינמאל אבער אין א שלעכטען, א שווערען ווינטער-אוונד, ווען מאניע האט שוין אלע איהרע געוועהנליכע ארבייט אבגעטהון: געטראכט וועגען דער-היים, וועגען דער פרייער וועלט, וועגען בעקאנטע, וועגען „לויפען", וועגען סערגיי'ען, געלעגען אין בעטיל, געלאפען איבער'ן צימער, געמאכט דעם סאמאוואר, איהם א צווייטעס מאל געווארימט, געקוקט אין א ביכעל, געשטאנען ביים פענסטער, ווידער געלאפען איבער'ן צימער, ווידער געפרובט זיך לעגען און ווידער געמוזט פון בעטיל ארויב — איז מאניע פלוצלונג, אין א פאטשיילע פערוויקעלט, האסטיג פון שטוב ארויסגעלאפען, און אז זי האט זיך אין א ווייל'ע ארום צוריק אומגעקעהרט, איז זי געוועזען רויט און צוקאכט און האט א פלעשיל בראנפען אין דער האנד געהאלטען... מאניע האט זיך תיכף דאס בעטיל אויסגעבעט,

זיך אײנגאַנצען פֿונאַנדערגעטהון, און זיצענדיג האַלב נאַקעט אויפֿ'ן געלעגער, האָט זי מיט פֿעסט־פֿערמאַכטע אויגען פֿונ'ם פֿלעשיל אין מויל געגאָסען...

אויף מאָרגען האָט זיך מאַניע אויפֿגעהאַפּט מיט אַ שווע־רען קאָפּ־וועהטאָג און מיט אַ שטאַרקער נידעריגקײט. אַז זי איז אַ פּאָר מאָל דאָס צימער דורכגעגאַנגען, האָט איהר באַלד אָנגע־הויבען וואַרפֿען אין קעלט און היפּען צום ברעכען. מאַניע האָט זיך באַלד ווידער אין בעטיל געלעגט, און אײנדעקענדיג זיך מיט גאָר איהרע בגדים, האָט איהר באַלד צוגעמעגהאַפּט אַ שווערער קאָשמאַרען־שלאָף. ווען זי האָט זיך שפּעט אין אָווענד ערוואַכט אַ ניכטערע און האָט זיך דערמאָהנט, וואָס זי האָט אַזוינס געטהון און אין וואָס פֿאַר אַ צושטאַנד זי האָט זיך געפֿינען — זענען באַלד איהרע אויגען פֿול טרעהרען געוואָרען און די גאַנצע נאַכט האָט זי אין וויינען און יאָמערן פֿערבראַכט; און געטרייסט האָט זיך מאַניע נור מיט דעם, אַז מעהר וועט אַזוינס מיט איהר געוויס קיינמאָל ניט טרעפֿען, אַז זי האָט עס נור איין מאָל געפּרובט און ווייסט, אַז דאָס טויג ניט, אַז דאָס לוינט ניט און אַז סערגיי וועט זיך פֿון דעם ניט דערוויסען... אָבער וויפֿיעל מאַניע האָט זיך ניט גע־שטאַרקט מעהר קיינמאָל ניט צו טרינקען, האָט זי דאָך אין איינינע טעג אַרום אַ נײַ פֿלעשיל געקויפֿט, און אַז עס האָט זיך געענדיגט, האָט שוין מאַניע געקויפֿט און געקויפֿט... מאַניע פֿלעגט וויינען, וואָס זי טרינקט, און פֿלעגט ווידער טרינקען, און אין איהר שכורין האָט זיך געפֿיהלט עפּיס אַמין להכעיס דער גאַנצער וועלט: דעם טאַטען, דער מאַמען, די חברים, סערגייען — זאָלען זיי וויסען...

ס'איז געוועזען שפּעט אין אָווענד. אין דער־פֿריה פֿונ'ם זעלבען טאָג האָט זיך מאַניע שטאַרק אָנגעזופּט מיט פּראָסטען בראַנפֿען און איהר שטימונג איז באַלד געוואָרען עפּיס אַ זעלטען־געהויבענע — אַזוינס, וואָס האָט מיט איהר פֿאַר די גאַנצע צייט גאָר קיינמאָל ניט געטראָפֿען. מאַניע האָט מיט זיך אַליין גע־רעדט, געלאַכט און האָט געפּרובט אויסצינגען פֿערשיעדענע פֿרעה־ליכע מעלאָדיען. בכלל האָט מאַניע הײנט אויסגעזעהן ניט גע־וועהנליך לעבעדיג, פֿריש, ווילד און פֿרעהליך, און דעם גאַנצען

מאָג האָט זי אַליין מיט זיך היטפּאַיִיש געשטיפּט און היצפּהדיג געשמייכעלט... פּאַר־נאַכט איז מאַניע גאָר פּלוצלונג פֿון בעטיל אַראָבגעשפּרונגען און, ווילד־לאַכענדיג, האָט זי זיך אַ טענצל אַוועק־געלאָזען... און אַז ס'איז אָוונד געוואָרען, האָט זי זיך מיט אַמאָל אָן סערגייען דערמאָהנט און אין קאָפּ האָבען איהר באַלד אָנגעהויבען קלאַפּען זיינע ווערטער: „מ'דאַרף לעבען, מ'דאַרף לעבען!“... דער גאַנצער קערפּער האָט זיך ביי מאַניען אין יענער ווייַלע ווי מיט אַ פֿייער אָנגעצינדען און גאָר ניט ווילענדיג האָט זי דאַן נור געטראַכט, אַז מאַנספּילען איז בכלל בעסער... און אַז מאַניע האָט זיך שכור'ערהייד פֿערשעמט פֿאַר איהרע אייגענע מחשבות, האָט זי באַלד געהאַפּט און אויסגעטרונקען דאָס לעצטע ביסעל, וואָס ס'איז נאָך אין פֿלעשיל געבליבען. באַלד האָט זיך מאַניע אינגאַנצען פֿונאַנדערגעטהון און מיט אַ נאַקעטער ברוסט און הוילע הענד איז זי געבליבען ליגען אויפֿ'ן בעטיל. דאָס פּנים איז ביי איהר רויט געווען, די צייהן — פֿערדריקט, און אַלע ווייַלע האָט זי אַליין מעהר די קאָלדרע פֿון זיך אַראָבגערוקט...

שטיל, פּאַמעליך איז דערמאָלט אין יענעם אָוונט סערגיי צו איהר אַריין און מיט אַנ'איינגעהאַלטענעם אָטהעם איז ער אָהן בעוועגונג אַ היבשע ווייַלע אין מיטען צימער שטעהן געבליבען. מאַניע אָבער האָט באַלד דערפֿיהלט סערגייען אין צימער און האָט איהם מיט אַ ווילדען פֿרעהליכען קול צו זיך גערופֿען. אַז סערגיי איז נאָהנט ביי איהר בעטיל געשטאַנען, האָט איהם מאַניע באַלד מיט איהרע הייסע, זוריגע הענד אַרומגעהאַפּט און אָהן ווערטער האָט זי איהם צו זיך צוגעצויגען. און ביידע זענען באַלד אין אַ שכורין, פֿערכישופֿטען שווינדעל אַריינגעפֿאַלען...

אַז מאַניע האָט זיך אין מאָרגען אויפֿגעהאַפּט, איז איהר דייטליך געשטאַנען אין זכרון די פֿערגאַנגענע נאַכט. ס'איז איהר באַלד געוואָרען איינג ביים האַלז, און מאַניען האָט זיך געדוכט, אַז זי פֿאַלט, פֿאַלט לאַנגזאַם אין אַ שוואַרצען טיפֿען תהום. און אַז אַלץ, אַלץ איז פֿאַר איהר פֿערלאָרען...